



OECDs veileder for aktsomhets- vurderinger for ansvarlig næringsliv

En OECD-publikasjon
oversatt til norsk



Norges kontaktpunkt
for ansvarlig
næringsliv

Henvis til den engelske originalutgaven slik:

OECD (2018) OECD Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct

<http://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-for-Responsible-Business-Conduct.pdf>

Oversettelsen er ikke gjennomført av OECD og skal ikke anses som en offisiell oversettelse fra OECD. Det fulle ansvar for oversettelsens kvalitet og samsvar med OECDs originale tekst ligger hos oversetter(-ne). Ved uoverensstemmelse mellom OECDs publisasjon og den norske oversettelsen er det OECDs publisasjon som er gyldig.

© Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv er ansvarlig for denne oversettelsen

Forord

Målsettingen med OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv (*Veilederen*) er å gi selskaper praktisk bistand til å etterleve OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper gjennom forklaringer av anbefalingene om aktsomhetsvurderinger og de tilknyttede bestemmelsene. Ved å etterleve disse anbefalingene står selskapene sterkere i arbeidet for å unngå og håndtere negative konsekvenser relatert til arbeidstakere, menneskerettigheter, miljø, bestikkelse, forbrukere samt eierstyring og selskapsledelse, som kan være forbundet med virksomheten, leverandørkjedene og andre forretningsforbindelser. *Veilederens* vedlegg gir ytterligere forklaringer, tips og konkrete eksempler på aktsomhetsvurderinger.

Veilederen har videre som mål å fremme en felles forståelse av aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv hos myndigheter og interessenter. FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP) samt ILOs trepartserklæring om grunnleggende prinsipper for flernasjonale selskaper og sosialpolitikk inneholder også anbefalinger om aktsomhetsvurderinger, og *Veilederen* kan hjelpe selskaper med å etterleve disse prinsippene.

Veilederen svarer på G7-ledernes erklæring som ble vedtatt 7.–8. juni 2015 i Schloss Elmau. Erklæringen anerkjente behovet for å skape en felles forståelse for aktsomhetsvurderinger, særlig for små og mellomstore bedrifter, og oppfordret selskaper som har virksomhet eller hovedkontor i G7-landene til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger i leverandørkjedene sine. I G20-erklæringen som ble vedtatt 8. juli 2017 i Hamburg, forpliktet G20-lederne seg til å fremme etterlevelse av internasjonalt anerkjente rammeverk for arbeidsvilkår, menneskerettigheter og sosiale og miljømessige forhold, for å oppnå bærekraftige og inkluderende leverandørkjeder. Erklæringen understreket i denne sammenhengen ansvaret selskaper har for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger.

Veilederen er utarbeidet under ledelse av OECDs arbeidsgruppe for ansvarlig næringsliv (OECD Working Party on Responsible Business Conduct – WPRBC), og prosessen involverte en rekke interessenter fra medlemsland og ikke-medlemsland i OECD, samt representanter fra næringsliv, fagforeninger og sivilsamfunnet. Et første utkast ble delt med medlemmene i WPRBC og OECDs institusjonelle interessenter i mai 2016, og i februar 2017 ble et revidert utkast av *Veilederen* sendt på offentlig høring. I juni 2017 ble det dannet en rådgivende flerpartsgruppe for å bistå WPRBC med å innarbeide kommentarene fra interessentene og ferdigstille *Veilederen*. Det var omfattende samarbeid med FNs høykommissær for menneskerettigheter i denne prosessen.

Veilederen ble godkjent av OECDs arbeidsgruppe for ansvarlig næringsliv 6. mars 2018 og av OECDs investeringskomité 3. april 2018. En OECD-anbefaling om *Veilederen* ble vedtatt av ministerrådet 30. mai 2018.

OECD har også utviklet veiledere for å hjelpe selskaper med å gjennomføre aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv i bestemte sektorer og leverandørkjeder, som mineraler, landbruk, sko- og klesbransjen, utvinningsindustrien og finans.

Innhold

Forord	4
Innledning	8
I. Oversikt over aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv	14
Negative konsekvenser og risikoer	15
Hvorfor utføre aktsomhetsvurderinger?	16
Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger	17
II. Aktsomhetsprosessen	22
1. Forankre ansvarlig næringsliv i retningslinjer og styringssystemer	24
2. Kartlegg og vurder faktiske og potensielle negative konsekvenser forbundet med selskapets virksomhet, varer eller tjenester	27
3. Stans, forebygg og begrensnegative konsekvenser	32
4. Overvåk gjennomføring og resultater	36
5. Kommuniser hvordan konsekvenser håndteres	37
6. Sørg for, eller samarbeid om, gjenoppretting der det er påkrevd	38

Vedlegg:

Spørsmål knyttet til oversikten over aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv	40
--	-----------

Spørsmål knyttet til aktsomhetsprosessen	64
---	-----------

A.1 Forankre ansvarlighet i retningslinjer og styringssystemer	65
A.2 Kartlegg og vurder faktiske og potensielle negative konsekvenser forbundet med selskapets virksomhet, varer eller tjenester	72
A.3 Stans, forebygg og begrensnegative konsekvenser	88
A.4 Overvåk gjennomføring og resultater	98
A.5 Kommuniser hvordan konsekvenser håndteres	102
A.6 Sørg for, eller samarbeid om, gjenoppretting der det er påkrevd	105

Tillegg:

Anbefaling fra Rådet om OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv	110
--	------------

Kilder	113
---------------	------------

Innledning

Grunnlag

Denne veilederen for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv (*Veilederen*) er basert på OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper (OECDs retningslinjer). OECDs retningslinjer er ikke-bindende anbefalinger om ansvarlig næringsliv fra regjeringer til flernasjonale selskaper. De anerkjenner og oppmuntrer private selskapers positive bidrag til økonomisk, miljømessig og sosial utvikling, men anerkjenner også at næringsvirksomhet kan ha negative konsekvenser knyttet til arbeidstakere, menneskerettigheter, miljø, bestikkelser, forbrukere, eierstyring og selskapsledelse. OECDs retningslinjer anbefaler derfor at selskaper gjennomfører risikobaserte aktsomhetsvurderinger for å unngå og håndtere slike negative konsekvenser forbundet med egen virksomhet, leverandørkjeder og andre forretningsforbindelser.

Formål

Veilederen skal hjelpe selskaper til å forstå og gjennomføre aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv slik det er beskrevet i OECDs retningslinjer. *Veilederen* har også som mål å skape en felles forståelse hos myndigheter og interessenter av hva aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv er.

OECDs retningslinjer gir selskapene fleksibilitet til å tilpasse kjennetegnene, de konkrete tiltakene og prosessene for aktsomhetsvurderinger til egne forhold. Selskapene bør bruke *Veilederen* som et utgangspunkt for å utvikle og styrke sine egne tilpassede systemer og rutiner for aktsomhetsvurderinger, og deretter søke andre ressurser for mer kunnskap ved behov.

OECDs retningslinjer har en unik promotering- og klagemekanisme – de nasjonale kontaktpunktene. Denne *Veilederen* er en nyttig ressurs for kontaktpunktene for å forstå og fremme retningslinjene. → se *vedlegg, tekstboks 8 for mer informasjon om kontaktpunktene*

Omfang

Tabell 1. Følgende omfattes av OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv:

Selskaper	• alle flernasjonale selskaper, uavhengig av eierskapsstruktur, i alle sektorer og av alle størrelser, som opererer eller er lokalisert i land som har sluttet seg til OECDs retningslinjer, herunder flernasjonale selskaper og små- og mellomstore bedrifter (SMB) • alle enheter i de flernasjonale selskapene – morselskaper og lokale enheter, herunder datterselskaper • flernasjonale og nasjonale selskaper er underlagt samme forventninger til forretningsatferd når OECDs retningslinjer gjelder for begge
Temaer som omfattes av aktsomhetsvurderingene (utfordringer knyttet til ansvarlig næringsliv) *	• menneskerettigheter (kapittel IV i OECDs retningslinjer) • sysselsetting og forholdet mellom partene i arbeidslivet (kapittel V i OECDs retningslinjer) • miljø (kapittel VI i OECDs retningslinjer) • bekjempelse av bestikkelser, tilbud om bestikkelser og pengeutpressing (kapittel VII i OECDs retningslinjer) • forbrukerinteresser (kapittel VIII i OECDs retningslinjer) • offentliggjøring av informasjon (kapittel III i OECDs retningslinjer)
Forretningsforbindelser som omfattes av aktsomhetsvurderinger	• alle de ulike forretningsforbindelsene til et selskap – leverandører, franchisetakere, lisensinnehavere, fellesforetak (joint ventures), investorer, klienter, entreprenører, kunder, konsulenter, finansielle, juridiske og andre rådgivere og andre ikke-statlige eller statlige enheter med tilknytning til forretningsvirksomheten, varene eller tjenestene

* Tre av kapitlene i OECDs retningslinjer er ikke dekket i *Veilederen*: vitenskap og teknologi, konkurranse og beskatning.

Målgrupper

Veilederens hovedmålgruppe er de som er ansvarlige for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger i selskapet. Gitt det brede spekteret av temaer som dekkes av OECDs retningslinjer, samt den tverrfunksjonelle karakteren ved å gjennomføre aktsomhetsvurderinger på tvers av et selskaps ulike aktiviteter og forretningsforbindelser, vil det sannsynligvis være en rekke ulike forretningsenheter, funksjonsområder og enkeltpersoner som har ansvar for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger. *Veilederen* kan også være nyttig for andre aktører, som for eksempel sektorspesifikke initiativer og flerpartsinitiativer som fremmer samarbeid om aktsomhetsvurderinger, og for arbeidstakere, fagforeninger og arbeidstakerrepresentanter¹ samt sivilsamfunnsorganisasjoner.

Struktur

Veilederen åpner med en kort oppsummering av hvert kapittel i OECDs retningslinjer. Deretter gir den en innføring i aktsomhetsprosessen, med sentrale områder og begreper, slik at leseren kan få en forståelse av aktsomhets-tilnærmingen som anbefales i OECDs retningslinjer.

Hoveddelen av *Veilederen* beskriver aktsomhetsprosessen og støttetiltakene trinnvis, men i realiteten er dette en kontinuerlig, gjentakende og ikke nødvendigvis sekvensiell prosess, ettersom flere trinn kan gjøres samtidig, og resultater fra ett trinn gjerne tas med over i andre trinn. Hvert trinn inneholder «praktiske tiltak» som illustrerer hvordan man gjennomfører både støttetiltakene og aktsomhetsprosessen og tilpasser dem etter behov. De praktiske tiltakene er ikke ment å være en uttømmende «sjekkliste» for aktsomhetsvurderinger. Det er ikke alle tiltakene som vil være hensiktsmessige i enhver sammenheng, og selskapene kan gjerne finne andre nyttige tiltak eller måter å gjennomføre aktsomhetsvurderinger på.

Det er henvist og lenket til utdypende forklaringer, tips og eksempler på aktsomhetsvurderinger gjennom hele *Veilederen*. Disse presenteres i en «spørsmål og svar»-del og er knyttet til bestemte deler av *Veilederen*.

1 Denne veilederen bruker begrepene arbeidstakerrepresentanter, fagforeninger og representative organisasjoner slik det framgår av internasjonale arbeidslivsstandarder: *ILO-konvensjon nr. 87 (foreningsfrihet og vern av organisasjonsretten)*, nr. 98 (*organisasjonsretten og retten til å føre kollektive forhandlinger*) og nr. 135 (*vern for arbeidstakerrepresentanter*).

Koblinger til andre prosesser og instrumenter

OECDs sektorveiledere for ansvarlig næringsliv: OECD har utviklet sektorspesifikke veiledere for aktsomhetsvurderinger for mineralsektoren, landbrukssektoren og sko- og klesbransjen samt veiledere for beste praksis for utvinningssektoren og finanssektoren (se OECD 2016a, OECD 2016b, OECD 2017a, OECD 2018 og OECD 2017b). Disse ble utviklet i nært samarbeid med myndigheter, næringsliv, arbeidstakerorganisasjoner og sivilsamfunnet. Metoden for aktsomhetsvurderinger i de sektorspesifikke veilederne samsvarer med tilnærmingen i denne *Veilederen*, men de gir mer detaljerte anbefalinger tilpasset ulike sektorer og forhold. Denne *Veilederen* er ikke ment å erstatte eller endre eksisterende sektorspesifikke eller tematiske OECD-veiledere for ansvarlig næringsliv, men kan være et supplement til disse. Ved tvil bør selskapet bruke den veilederen som er mest spesifikk og relevant for sin virksomhet, leverandørkjede eller sektor.

Andre OECD instrumenter: OECDs retningslinjer refereres til i en rekke andre OECD-instrumenter som styrker sammenhengen mellom ansvarlig næringsliv og de andre områdene. Dette gjelder: G20/OECDs «Principles of Corporate Governance» (om eierstyring og selskapsledelse), «Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises» (om eierstyring og selskapsledelse i statseide selskaper), «Common Approaches for Officially Supported Export Credits and Environmental and Social Due Diligence» (om eksportkreditt og aktsomhetsvurderinger for miljø og sosiale forhold), «Policy Framework for Investment» (om rammeverk for investeringer), «Recommendation of the Council on Public Procurement» (om offentlig innkjøp) samt «Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions» (om bestikkelser av offentlig ansatte) (se OECD 2015a, OECD 2015b, OECD 2016d, OECD 2015c, OECD 2015e og OECD 2009).

Andre multilaterale prosesser og instrumenter: Når det gjelder menneskerettighetsspørsmål, herunder arbeidstakerrettigheter, søker denne *Veilederen* å være på linje med FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP), Den internasjonale arbeidsorganisasjonens (ILO) erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet, ILO-konvensjonene og anbefalingene som det henvises til i OECDs retningslinjer samt ILOs trepartserklæring om grunnleggende prinsipper for flernasjonale selskaper og sosialpolitikk (se FN 2011, ILO 1998 og ILO 2017).

Kapitlene i OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper (OECD 2011)

I. Begreper og prinsipper



Det første kapittelet i OECDs retningslinjer fastsetter begreper og prinsipper som setter anbefalingene i de etterfølgende kapitlene i sammenheng. Disse begrepene og prinsippene (for eksempel at det å følge nasjonal lovgivning er selskapets første forpliktelse) er kjernen i OECDs retningslinjer og understreker de grunnleggende ideene bak OECDs retningslinjer.

II. Overordnede retningslinjer



Dette kapittelet er det første som inneholder spesifikke anbefalinger til selskapene i form av overordnede retningslinjer som setter tonen og etablerer et rammeverk av grunnleggende prinsipper for anbefalingene i de påfølgende kapitlene.

Det inkluderer viktige bestemmelser som bl.a. gjennomføring av aktsomhetsvurderinger, håndtering av negative konsekvenser og interessent-involvering.

III. Offentliggjøring av informasjon



Klar og fullstendig informasjon om selskapet er viktig for en rekke ulike brukere. I dette kapittelet blir selskapene oppfordret til å være åpne om sin virksomhet og imøtekomme stadig mer omfattende krav til åpenhet fra allmennheten.

IV. Menneskerettigheter



Selskaper kan ha en påvirkning på nesten hele spekteret av internasjonalt anerkjente menneskerettigheter. Derfor er det viktig at de oppfyller sitt ansvar. Dette nye kapittelet i OECDs retningslinjer trekker på og er i tråd med FNs rammeverk «Protect, Respect and Remedy» og FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter, som operasjonaliserer rammeverket.

V. Sysselsetting og forholdet mellom partene i arbeidslivet



ILO er gitt mandat til å etablere og håndtere internasjonale arbeidsrettslige standarder. Det skal også fremme grunnleggende rettigheter i arbeidslivet slik det er slått fast i ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet fra 1998. Dette kapittelet fokuserer på rollen OECDs retningslinjer har i å fremme de flernasjonale selskapenes etterlevelse av internasjonale arbeidsrettslige standarder utviklet av ILO.

VI. Miljø



Miljøkapittelet gir en samling anbefalinger til de flernasjonale selskapene slik at de kan styrke sitt miljøarbeid og øke sitt bidrag til beskyttelse av miljøet, gjennom bedre intern forvaltning og planlegging for god miljøstyring. Kapittelet gjenspeiler prinsippene og målene i Rio-erklæringen om miljø og utvikling og Agenda 21.

VII. Bekjempelse av bestikkelser, tilbud om bestikkelser og pengeutpressing



Bestikkelser og korrupsjon er skadelig for demokratiske organer og styringen av selskaper. Selskaper har en viktig rolle å spille når det gjelder å bekjempe slike praksiser. OECD leder globale initiativer for å skape like konkurranseforhold for internasjonale foretak ved å jobbe for å bekjempe bestikkelser. Anbefalingene i OECDs retningslinjer er basert på det omfattende arbeidet OECD allerede har gjort på dette feltet.

VIII. Forbrukerinteresser



OECDs retningslinjer oppfordrer selskaper til å utvise god forretnings-, markedsførings- og reklameskikk og til å påse at produktene de leverer holder god kvalitet og er pålitelige. Dette kapitlet trekker veksler på arbeidet til OECDs komité for forbrukerpolitikk og OECDs finansmarkedskomité, samt arbeidet til andre internasjonale organisasjoner, herunder Det internasjonale handelskammer, Den internasjonale standardiseringsorganisasjon og FN.

IX. Vitenskap og teknologi



Dette kapitlet anerkjenner at flernasjonale selskaper er en hovedkanal for teknologioverføring på tvers av landegrenser. Målet er å fremme teknologioverføring til vertslandene og styrke innovasjonsevnen.

X. Konkurransen



Dette kapitlet fokuserer på betydningen av at de flernasjonale selskapene utfører sin virksomhet på en måte som er i samsvar med alle gjeldende konkurranselover og forskrifter, samtidig som de tar hensyn til konkurranselovgivningen i alle land der virksomheten kan ha konkurransebegrensende virkning. Selskapene må avstå fra å inngå eller gjennomføre konkurransebegrensende avtaler mellom konkurrenter som er til hinder for at nasjonale og globale markeder kan fungere på en god måte.

XI. Beskatning



OECDs retningslinjer er det første internasjonale verktøyet for ansvarlig næringsliv som omhandler skatt. De bidrar til og trekker på et betydelig arbeid på feltet, særlig OECDs mønsterskatteavtale og FNs mønsteravtale for skatteavtaler mellom utviklingsland og industriland. Dette viktige kapitlet har grunnleggende anbefalinger om beskatning.

I. Oversikt over aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper anerkjenner og støtter den positive påvirkningen selskaper kan ha på økonomisk, miljømessig og sosial utvikling, men ser også at næringsvirksomhet kan ha negative konsekvenser knyttet til eierstyring og selskapsledelse, arbeidstakere, menneskerettigheter, miljø, bestikkelser og forbrukere.

Selskaper må gjennomføre aktsomhetsvurderinger for å kartlegge, forebygge, begrense og redegjøre for hvordan de håndterer faktiske og potensielle negative konsekvenser forbundet med sin egen virksomhet, leverandørkjede og sine forretningsforbindelsers virksomhet, som anbefalt i OECDs retningslinjer. For at aktsomhetsvurderingene skal være effektive, bør prinsipper for ansvarlig næringsliv integreres i strategier og styringssystemer slik at selskaper blir i stand til å gjenopprette de negative konsekvensene de forårsaker eller bidrar til. → *se figur 1*

Negative konsekvenser og risikoer

Aktsomhetsvurderingene håndterer faktiske negative konsekvenser eller potensielle negative konsekvenser (risikoer) relatert til følgende temaer i OECDs retningslinjer: menneskerettigheter, herunder sysselsetting og forholdet mellom partene i arbeidslivet, miljø, bestikkelser og korrupsjon, offentliggjøring av informasjon samt forbrukerinteresser (knyttet til ansvarlig næringsliv). Kapitlene i OECDs retningslinjer gir detaljerte bestemmelser for anbefalt opptreden innenfor de ulike områdene for ansvarlig næringsliv. Sannsynligheten for negative konsekvenser vil øke i situasjoner der atferden til et selskap, eller forhold forbundet med selskapets leverandørkjede eller forretningsforbindelser, ikke er i samsvar med anbefalingene i OECDs retningslinjer. Det kan finnes en risiko for negative konsekvenser når det er potensial for atferd som ikke er i samsvar med anbefalingene i OECDs retningslinjer, fordi det involverer potensielle framtidige konsekvenser. → *se vedlegg, spørsmål 1*

Tekstboks 1. Forståelse av risiko i OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper

For mange selskaper handler begrepet «risiko» hovedsakelig om risiko for selskapet – finansiell risiko, markedsrisiko, operasjonell risiko, omdømmerisiko osv. Selskapene er opptatt av sin egen markedsposisjon i forhold til konkurrentenes, sitt omdømme og sin langsiktige eksistens. Når de vurderer risikoer, er det vanligvis risikoer for seg selv. OECDs retningslinjer refererer imidlertid til sannsynligheten for negative konsekvenser knyttet til mennesker, miljø og samfunn, som selskaper forårsaker, bidrar til eller er direkte knyttet til. Med andre ord er det en tilnærming til risiko der fokuset er utenfor selskapet.

Selskapene kan identifisere risikoer knyttet til ansvarlig næringsliv ved å lete etter avvik mellom det som anbefales i OECDs retningslinjer på den ene siden, og forhold forbundet med virksomheten, leverandørkjeden eller forretningsforbindelsene på den andre siden. → *se vedlegg, spørsmål 1*

Hvorfor utføre aktsomhetsvurderinger?

Noen typer forretningsvirksomhet, varer eller tjenester har iboende risiko fordi de har stor sannsynlighet for å forårsake, bidra til eller være direkte knyttet til negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv. Under andre forhold kan det hende at forretningsvirksomheten i seg selv ikke utgjør en risiko, men at omstendighetene (for eksempel rettssikkerhetsspørsmål, manglende håndheving av standarder eller atferden til forretningsforbindelser) kan medføre risiko for negative konsekvenser. Aktsomhetsvurderinger skal hjelpe selskaper med å forutse og forebygge eller begrense disse konsekvensene. I enkelte tilfeller kan aktsomhetsvurderinger hjelpe selskapet med å avgjøre om det skal fortsette sin virksomhet, eller om det, som en siste utvei, skal avslutte aktiviteter eller samarbeid med forretningsforbindelser fordi risikoen for negative konsekvenser er for høy, eller fordi man ikke har lyktes med skadebegrensende tiltak.

Å forebygge og begrense negative konsekvenser på en god måte kan også hjelpe et selskap til å maksimere sitt positive bidrag til samfunnet, forbedre relasjoner med interessenter og bidra til beskyttelse av omdømmet.

Aktsomhetsvurderinger kan hjelpe selskaper med å skape mer verdi, blant annet ved å: identifisere muligheter for kostnadsreduksjon, forbedre forståelsen av markeder og strategiske forsyningskilder, styrke håndteringen av selskaps- og driftsrelaterte forretningsrisikoer, redusere sannsynligheten for hendelser knyttet til forhold som dekkes av OECDs retningslinjer, og redusere eksponeringen for systemiske risikoer. Et selskap kan også gjøre aktsomhetsvurderinger til hjelp i arbeidet med å oppfylle lovkrav vedrørende spesifikke tema innen ansvarlig næringsliv, for eksempel lovgivning som omhandler bruk av lokal arbeidskraft, miljø, selskapsledelse, strafferett eller anti-korrupsjonslovgivning.

Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger

- **Aktsomhetsvurderinger er forebyggende**

Formålet med aktsomhetsvurderinger er først og fremst å unngå å forårsake eller bidra til negative konsekvenser for mennesker, miljø og samfunn, og å søke å unngå negative konsekvenser direkte knyttet til virksomhet, varer eller tjenester gjennom forretningsforbindelser. Når negative konsekvenser ikke kan unngås, bør aktsomhetsvurderinger gjøre selskapene i stand til å begrense konsekvensene, forhindre at de gjentas, og gjenopprette dem der det er påkrevd.

- **Aktsomhetsvurderinger omfatter flere prosesser og mål**

Begrepet aktsomhetsvurdering i OECDs retningslinjer innebærer flere sammenvevde prosesser for å kartlegge negative konsekvenser, forebygge og begrense dem, overvåke gjennomføringen og resultater, og kommunisere om hvordan negative konsekvenser er håndtert med hensyn til selskapets egen virksomhet, egne leverandørkjeder og andre forretningsforbindelser. Aktsomhetsvurderinger bør være en integrert del av selskapets beslutningsprosesser og risikostyring og kan basere seg på (selv om de er mer omfattende) tradisjonelle transaksjons- eller «kjenn din motpart» («know your counterparty» – KYC) -aktsomhetsvurderingsprosesser. Å integrere prinsipper for ansvarlig næringsliv i strategier og styringssystemer kan hjelpe selskapet med å forebygge negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv, og støtte effektive aktsomhetsvurderinger ved å tydeliggjøre selskapets strategi, bygge intern kompetanse, sikre tilgjengelige ressurser og kommunisere et klart budskap fra ledelsen.

- **Aktsomhetsvurderinger står i forhold til risiko (risikobasert)**

Aktsomhetsvurderinger er risikobaserte. Tiltakene som et selskap innfører for å utføre aktsomhetsvurderinger bør samsvare med *alvorlighetsgraden av og sannsynligheten for* den negative konsekvensen. Når sannsynligheten og alvorlighetsgraden er høy, bør aktsomhetsvurderingene være mer omfattende. Aktsomhetsvurderingene bør også tilpasses hvilke former for negative konsekvenser knyttet til ansvarlig næringsliv det er snakk om, som for eksempel menneskerettigheter, miljø og korrupsjon. Dette innebærer å tilpasse tilnærmingen etter type risiko og ta hensyn til hvordan ulike grupper påvirkes, for eksempel ved å anvende et kjønnsperspektiv i aktsomhetsvurderingene. → *se vedlegg, spørsmål 2*

- **Aktsomhetsvurderinger kan innebære prioriteringer (risikobasert)**

Dersom det ikke er mulig å håndtere alle kjente konsekvenser på en gang, bør selskapet prioritere rekkefølgen på tiltakene på grunnlag av alvorlighetsgraden og sannsynligheten for negative konsekvenser. Når de mest alvorlige konsekvensene er kartlagt og håndtert, bør selskapet ta tak i mindre alvorlige konsekvenser. Når et selskap forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv, bør det alltid stanse aktivitetene som forårsaker eller bidrar til konsekvensene, og sørge for, eller samarbeide om, gjenoppretting. Prosessene for å gjøre slike prioriteringer er også løpende, og i noen tilfeller kan det dukke opp nye konsekvenser som må prioriteres før man kan fortsette med de mindre alvorlige konsekvensene. Når det gjelder prioritering av risikoer knyttet til menneskerettigheter vil det viktigste prioriteringshensynet være alvorlighetsgraden av de potensielle negative konsekvensene, for eksempel dersom en for sen respons vil gjøre skaden uopprettelig. → *se vedlegg, spørsmål 3–5*

- **Aktsomhetsvurderinger er dynamiske**

Proessen med aktsomhetsvurderinger er ikke statisk, men kontinuerlig, mottakelig for innspill og alltid i utvikling. Den omfatter runder med tilbakemeldinger slik at selskapet kan lære av hva som har fungert og ikke. Selskapene bør ha som mål gradvis å forbedre sine systemer og rutiner for å unngå og håndtere negative konsekvenser. Gjennom aktsomhetsvurderingene bør et selskap være i stand til å håndtere potensielle endringer i risiko, ettersom omstendighetene endres (for eksempel endringer i et lands lovverk, ny risiko i sektoren, utvikling av nye produkter eller nye forretningsforbindelser).

- **Aktsomhetsvurderinger flytter ikke ansvar**

Hvert enkelt selskap i en forretningsforbindelse har sitt selvstendige ansvar for å kartlegge og håndtere negative konsekvenser. Anbefalingene i OECDs retningslinjer om aktsomhetsvurderinger er ikke ment å flytte ansvar fra myndigheter til selskaper, eller fra selskaper som forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser, til de selskapene som er direkte knyttet til de negative konsekvensene gjennom sine forretningsforbindelser. OECDs retningslinjer anbefaler snarere at hvert enkelt selskap tar et selvstendig ansvar for negative konsekvenser. Dersom et selskap er direkte knyttet til en konsekvens gjennom sin virksomhet, sine varer eller tjenester, skal det, i den grad det er mulig, søke å bruke sin innflytelse for å få til endring, enten alene eller i samarbeid med andre.

- **Aktsomhetsvurderinger omhandler internasjonalt anerkjente standarder for ansvarlig næringsliv**

OECDs retningslinjer gir prinsipper og standarder for ansvarlig næringsliv som samsvarer med relevant lovgivning og internasjonalt anerkjente standarder. De bekrefter at selskapets fremste forpliktelse er å overholde nasjonale lover der selskapet opererer og/eller er hjemmehørende. Aktsomhetsvurderinger kan hjelpe selskaper til å overholde sine juridiske forpliktelser i forhold som omfattes av OECDs retningslinjer. I land der nasjonale lover og forskrifter ikke samsvarer med prinsippene og standardene i OECDs retningslinjer, kan aktsomhetsvurderinger også hjelpe selskaper med å etterleve OECDs retningslinjer i den grad det ikke er i strid med nasjonal lovgivning. Nasjonal lovgivning kan også i noen tilfeller kreve at et selskap håndterer en bestemt utfordring knyttet til ansvarlig næringsliv (for eksempel lover som gjelder spesifikke utfordringer som bestikkelser i utlandet, moderne slaveri eller mineraler fra konfliktområder og høyrisikoområder).

- **Aktsomhetsvurderinger avhenger av selskapets omstendigheter**

Type og omfang av aktsomhetsvurderinger kan være avhengig av selskapets størrelse, selskapets operasjonelle kontekst, selskapets forretningsmodell, posisjon i leverandørkjeden og type produkter eller tjenester. Store selskaper med omfattende virksomhet og mange produkter eller tjenester kan ha behov for mer formaliserte og omfattende systemer enn mindre selskaper med et begrenset utvalg av produkter eller tjenester for effektivt å kunne identifisere og håndtere risiko. → se vedlegg, spørsmål 6-7, samt tabell 4

- **Aktsomhetsvurderinger kan tilpasses for å håndtere begrensningene som ligger i å arbeide med forretningsforbindelser**

Selskaper kan støtte på praktiske og juridiske begrensninger for hvordan de kan påvirke og anspore forretningsforbindelser til å stanse, forebygge eller begrense negative konsekvenser knyttet til ansvarlig næringsliv og hvordan de skal utbedre dem. Selskaper, særlig små- og mellomstore bedrifter, har kanskje ikke tilstrekkelig markedsrett til å påvirke sine forretningsforbindelser. Selskapene kan forsøke å overvinne disse utfordringene gjennom kontrakter og avtaler, prekvalifiseringskrav, stemmerettsavtaler, lisens- eller franchiseavtaler samt gjennom samarbeid for å samle innflytelsen i bransjeforeninger eller tverrsektorielle initiativer.

- **Aktsomhetsvurderinger utformes på grunnlag av dialog med og involvering av interessenter**

Interessenter er personer eller grupper med interesser som kan berøres av selskapets virksomhet.² Interessentdialog kjennetegnes av toveiskommunikasjon. Det innebærer deling av relevant informasjon til riktig tid, presentert gjennom kanaler interessentene har tilgang til og på en måte de forstår, slik at de blir i stand til å ta informerte valg. For at dialogen skal være meningsfull må alle parter handle i god tro. Meningsfull dialog med relevante interessenter er viktig gjennom hele aktsomhetsprosessen. Spesielt når selskapet kan forårsake eller bidra til, eller har forårsaket eller bidratt til, negative konsekvenser, vil det være viktig å involvere berørte eller potensielt berørte parter og rettighetshavere. Avhengig av hvilken type konsekvens som skal håndteres, kan dette innebære å delta i og dele resultater fra vurderinger på stedet, utvikle risikoreduserende tiltak, sørge for løpende overvåking samt utforme klageordninger.³

-
- 2 Eksempel på interessenter kan være arbeidstakere, arbeidstakerrepresentanter, fagforeninger (herunder internasjonal fagbevegelse), folk fra lokalsamfunn, sivilsamfunnsorganisasjoner, investorer og profesjonelle bransje- og handelssammenslutninger.
 - 3 Spørsmål 8 i vedlegget har en forklaring på begrepene *relevante interessenter*, *berørte* eller *potensielt berørte interessenter* og *rettighetshavere*, og spørsmål 8–11 i vedlegget har mer informasjon om involvering av interessenter.

- **Aktsomhetsvurderinger innebærer løpende kommunikasjon**

Å kommunisere informasjon om aktsomhetsvurderingsprosesser, funn og planer er en del av selve aktsomhetsprosessen. Det bidrar til at selskapene bygger tillit til virksomheten og beslutningsprosessene, og viser at de handler i god tro. Et selskap bør redegjøre for hvordan det identifiserer og håndterer faktiske eller potensielle negative konsekvenser, og kommunisere om dette på en hensiktsmessig måte. Informasjonen må være tilgjengelig for den aktuelle målgruppen (for eksempel interessenter, investorer, forbrukere osv.) og i tilstrekkelig grad vise hvordan selskapet håndterer negative konsekvenser. Kommunikasjonen må ta behørig hensyn til behovet for å behandle eventuelle forretningsopplysninger fortrolig, og til konkurranse-⁴ eller sikkerhetsmessige forhold. Det kan være nyttig å ta i bruk flere ulike metoder for å sørge for best mulig informasjonsspredning, samtidig som hensynet til fortrolig behandling ivaretas. → se *vedlegg, spørsmål 47*

Tekstboks 2. Samarbeid i gjennomføring av aktsomhetsvurderinger

Selskaper kan samarbeide på bransjenivå eller på tvers av bransjer, samt med relevante interessenter gjennom hele aktsomhetsprosessen, selv om de alltid har ansvar for å sikre at egne aktsomhetsvurderinger gjennomføres på en effektiv måte. For eksempel kan samarbeid bidra til å samle kunnskap, øke gjennomslagskraften og oppskalere effektive tiltak. Kostnadsdeling og kostnadsbesparelser er ofte en fordel ved bransjesamarbeid og kan være særlig nyttig for små og mellomstore bedrifter. → se *vedlegg, spørsmål 12*

Selv om selskaper i mange tilfeller kan samarbeide om aktsomhetsvurderinger uten å bryte konkurranselovgivningen, oppfordres selskapene og samarbeidsinitiativene til å aktivt sette seg inn i konkurranselovgivningen i sin jurisdiksjon og unngå aktiviteter som kan anses som brudd på lovgivningen. → se *vedlegg, spørsmål 13*

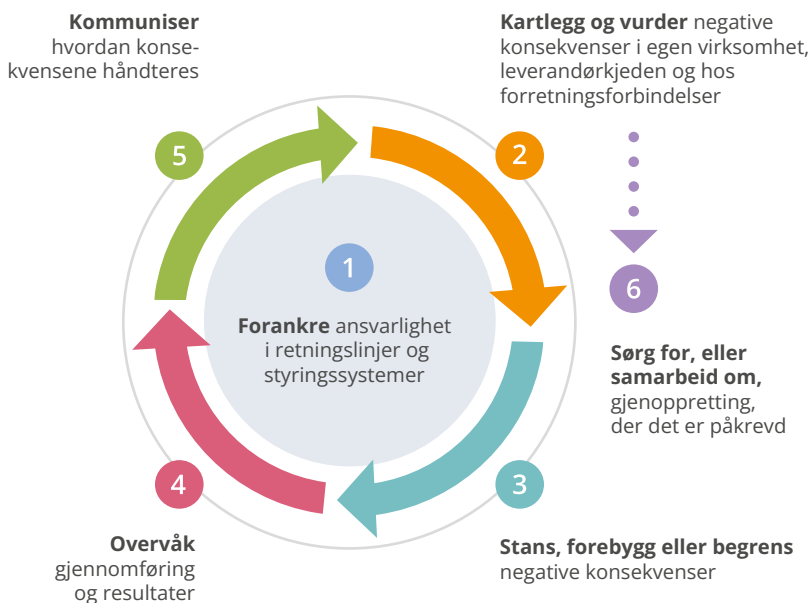
4 Konkurranserelaterte hensyn må ivaretas i henhold til gjeldende konkurranselovgivning.

II. Aktsomhetsprosessen

Ettersom aktsomhetsvurderinger skal stå i forhold til risikoen og være hensiktsmessige for det enkelte selskapets omstendigheter og kontekst, vil den følgende delen av *Veilederen* gjennomgå tiltak for å: (1) forankre ansvarlig forretningspraksis i retningslinjer og styringssystemer; foreta aktsomhetsvurderinger ved å (2) identifisere og vurdere faktiske eller potensielle negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv; (3) stanse, forebygge og begrense disse; (4) overvåke gjennomføring og resultater; (5) kommunisere hvordan konsekvensene håndteres; og (6) sørge for gjenoppretting der det er relevant. → se figur 1

De praktiske tiltakene som nevnes er ikke ment å være en uttømmende sjekkliste for aktsomhetsvurderinger. Det er ikke alle praktiske tiltak som vil være hensiktsmessige i enhver sammenheng, og det kan også i noen tilfeller være riktig å gjennomføre tiltak som ikke er beskrevet i denne *Veilederen*.

Figur 1. Aktsomhetsprosessen og støttetiltak



- 1.1 Utarbeid, vedta og sørg for å formidle en kombinasjon av retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis som tydeliggjør selskapets forpliktelser til prinsippene og standardene i OECDs retningslinjer og planer for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger. Disse skal være relevante for selskapets egen virksomhet, leverandørkjeder og øvrige forretningsforbindelser. → se vedlegg, spørsmål 14–15

* Praktiske tiltak:

- a. Gjennomgå og oppdater eksisterende retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis (for eksempel om arbeidsforhold, menneskerettigheter, miljø, offentliggjøring av opplysninger, forbrukerinteresser, eierstyring, anti-bestikkelse og anti-korrupsjon) slik at de er i tråd med prinsippene og standardene i OECDs retningslinjer.
- b. Utvikle konkrete retningslinjer for selskapets mest vesentlige risikoer, basert på funnene fra selskapets risikovurdering, for å gi veiledning om hvordan disse risikoene skal håndteres. Vurder å inkludere selskapets planer for aktsomhetsvurderinger i disse retningslinjene.
- c. Gjør selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis offentlig tilgjengelig, for eksempel på selskapets nettsted og i selskapets lokaler, og når det er relevant, på lokale språk.
- d. Kommuniser selskapets retningslinjer til relevante egne ansatte og andre arbeidstakere, for eksempel under personalmøter eller opplæring, og deretter jevnlig ved behov for å sikre at bevisstheten opprettholdes.
- e. Oppdater selskapets retningslinjer etter hvert som risikoer forbundet med virksomheten, leverandørkjeden og andre forretningsforbindelser oppstår og utvikler seg.

1.2 Søk å forankre selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis i selskapets tilsynsorganer. Forankre selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis i ledelse- og styringssystemer, slik at de innarbeides i den ordinære forretningsdriften. Samtidig må det tas hensyn til juridiske føringer for disse organenes uavhengighet, selvstyre og juridiske struktur, som kan være fastsatt i nasjonale lover og forskrifter.

* Praktiske tiltak:

- a. Tildel relevant toppledelse ansvaret for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger og føre tilsyn med disse, og gi styret det overordnede ansvaret for ansvarlig næringsliv. → *se vedlegg, spørsmål 16*
- b. Fordel ansvaret for å gjennomføre ulike deler av selskapets retningslinjer til relevante avdelinger, med særlig fokus på ansatte hvis' handlinger eller beslutninger har størst sannsynlighet for å øke eller redusere risikoene. → *se vedlegg, spørsmål 16*
- c. Utvikle eller tilpass eksisterende informasjons- og registrerings-systemer for å samle informasjon om aktsomhetsvurderingsprosesser, tilhørende beslutningsprosesser og oppfølgingstiltak.
- d. Etabler eller bruk eksisterende kommunikasjonskanaler mellom relevant øverste ledelse og avdelinger som er ansvarlige for gjennomføringen, slik at informasjon om risiko og beslutningsprosesser kan deles og dokumenteres.
- e. Oppmuntre til samordning på tvers av team og forretningsenheter om relevante deler av selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis. Dette kan for eksempel gjøres ved å lage tverrfaglige grupper eller utvalg for å dele informasjon og ta beslutninger om risiko, og ved å involvere forretningsenheter som kan påvirke etterlevelsen av retningslinjene i beslutningsprosessen. → *se vedlegg, spørsmål 16*
- f. Gi opplæring til arbeidstakere for å hjelpe dem å forstå og gjennomføre relevante deler av retningslinjene for ansvarlig næringsliv, og sett av tilstrekkelig med ressurser for å gjennomføre de aktsomhetsvurderingene som trengs.
- g. Lag insentivordninger for arbeidstakere og forretningsenheter som samsvarer med selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis.

- h. Utarbeid, bygg på eller tilpass eksisterende klageordninger som gjør det mulig for arbeidstakere å ta opp spørsmål eller klager knyttet til ansvarlig næringsliv (for eksempel om arbeidsforhold, korrupsjon eller selskapsledelse).
- i. Utvikle rutiner for å håndtere eller, der det er hensiktsmessig, iverksett tiltak i situasjoner der retningslinjene for ansvarlig næringsliv ikke overholdes (for eksempel ved hjelp av mer faktainnhenting, kapasitetsbygging eller disiplinære tiltak/sanksjoner).

1.3 Innarbeid forventninger til og retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis i kontrakter med leverandører og andre forretningsforbindelser.

→ se vedlegg, spørsmål 18

* Praktiske tiltak:

- a. Kommuniser sentrale deler av selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis til leverandører og andre forretningsforbindelser.
- b. Inkluder vilkår om og forventninger til ansvarlig næringsliv i kontrakter og andre former for skriftlige avtaler med leverandører eller forretningsforbindelser.
- c. Utvikle og gjennomfør prekvalifiseringsprosesser for aktsomhetsvurderinger for leverandører og andre forretningsforbindelser og tilpass, der det er mulig, prosessene til relevant kontekst og risikobilde for å fokusere på de utfordringene knyttet til ansvarlig næringsliv som er kartlagt som de mest framtreddende for disse forretningsforbindelsene og deres virksomhet eller forretningsområde.
- d. Tilby leverandører og andre forretningsforbindelser tilstrekkelig med ressurser og opplæring, slik at de kan forstå og ta i bruk de relevante retningslinjene for ansvarlig næringsliv og gjennomføre aktsomhetsvurderinger.
- e. Søk å forstå og håndtere hindringer som oppstår på grunn av selskapets forretningspraksis som kan gjøre det vanskelig for leverandører og andre forretningsforbindelser å gjennomføre retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis, for eksempel selskapets innkjøpspraksis og kommersielle insentivordninger.

2

Kartlegg og vurder faktiske og potensielle negative konsekvenser forbundet med selskapets virksomhet, varer eller tjenester

2.1 Gjennomfør en overordnet kartlegging for å identifisere alle deler av virksomheten – på tvers av egne aktiviteter og forretningsforbindelser, inkludert leverandørkjeder – der risiko knyttet til ansvarlig næringsliv mest sannsynlig forekommer og er mest vesentlig. Relevante elementer omfatter blant annet informasjon om geografiske, sektor-, produkt- og virksomhetsspesifikke risikofaktorer, inkludert kjente risikoer selskapet har stått overfor eller sannsynligvis vil møte. Kartleggingen bør sette selskapet i stand til å foreta en innledende prioritering av de mest vesentlige risikoområdene for videre vurdering. For selskaper med mindre sammensatte aktiviteter, særlig mindre selskaper, kan en slik kartlegging være unødvendig før man går videre til å identifisere og prioritere konkrete konsekvenser. → *se vedlegg, spørsmål 19–22*

✱ Praktiske tiltak:

- a. Lag et innledende, overordnet bilde av selskapets virksomhetsområde og typer forretningsforbindelser for å forstå hvilken informasjon det er relevant å innhente.
- b. Samle informasjon for å forstå overordnet risiko for negative konsekvenser forbundet med sektoren (for eksempel varer og leverandørkjeder, tjenester og andre aktiviteter), geografisk område (for eksempel styresett og rettsstatsprinsipper, konflikt, gjennomgripende negative konsekvenser for menneskerettigheter eller miljøet) eller virksomhetsspesifikke risikofaktorer (for eksempel kjente tilfeller av korrupsjon, mislighold og innføring av standarder for ansvarlig næringsliv). → *se vedlegg, spørsmål 20*

Relevante kilder kan være rapporter fra myndigheter, internasjonale organisasjoner, sivilsamfunnsorganisasjoner, arbeidstakerrepresentanter og fagforeninger, nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner, media eller andre eksperter. → *se vedlegg, spørsmål 21–22*

- c. Dersom det mangler informasjon, ta kontakt med relevante interessenter og eksperter.

- d. Ta med i vurderingen informasjon som har kommet gjennom varslings-systemer og klageordninger.
- e. Identifiser de vesentligste risikoområdene for ansvarlig næringsliv og gjør en prioritering av disse som et utgangspunkt for en grundigere vurdering av potensielle og faktiske konsekvenser.
- f. Gjennomgå resultatene av analysen regelmessig.
- g. Oppdater kartleggingen med ny informasjon hver gang selskapet gjør vesentlige endringer, for eksempel ved oppstart av virksomhet i eller innkjøp fra et nytt land, utvikling av en ny produkt- eller tjenestelinje som skiller seg betydelig fra eksisterende tilbud, endring av innsatsfaktorene i et produkt eller en tjeneste, gjennomføring av omorganiseringer eller inngåelse av nye typer forretningsforbindelser (for eksempel fusjoner, oppkjøp, nye kunder eller markeder).

2.2 Med utgangspunkt i de vesentlige risikoområdene som er identifisert ovenfor, gjennomfør gjentatte og gradvis mer inngående vurderinger av prioriterte aktiviteter, leverandører og andre forretningsforbindelser for å identifisere og vurdere konkrete faktiske og potensielle negative konsekvenser knyttet til ansvarlig næringsliv. → se vedlegg, spørsmål 23–28

Praktiske tiltak

- a. Kartlegg de av selskapets operasjoner, leverandører og andre forretningsforbindelser, inkludert tilknyttede leverandørkjeder, som er relevante for de prioriterte risikoområdene.
- b. Lag en oversikt over standarder og problemstillinger for ansvarlig næringsliv som gjelder for de vurderte risikoene, herunder relevante bestemmelser i OECDs retningslinjer samt nasjonale lover og relevante internasjonale og bransjespesifikke rammeverk for ansvarlig næringsliv.
- c. Innhent, der det er hensiktsmessig og mulig, relevant informasjon om forretningsforbindelser utover kontraktspartnere (for eksempel underleverandører utover første ledd). Etabler prosesser, enten individuelt eller i samarbeid med andre, for å vurdere risiko-profilen i mer fjerntliggende ledd av forretningsforholdet. Dette kan blant annet gjøres ved å gjennomgå eksisterende vurderinger og ved å involvere aktører i mellomledd og andre «kontrollpunkter» i leverandørkjeden for å vurdere deres praksis rundt aktsomhets-vurderinger opp mot denne *Veilederen*.

- d. Vurder type og omfang av faktiske og potensielle konsekvenser forbundet med prioriterte aktiviteter, leverandører eller andre forretningsforbindelser (dvs. hvilket forhold innen ansvarlig næringsliv som er påvirket, på hvilken måte og i hvilket omfang). Dersom det er tilgjengelig, bruk informasjon fra selskapets egne eller tredjeparts miljøkonsekvensanalyser, konsekvensanalyser av miljø- og sosiale forhold, eller konsekvensanalyser med hensyn til menneskerettigheter, juridiske vurderinger, selskapets prosedyrer for å kontrollere korrupsjon, finansielle revisjoner, HMS-undersøkelser, samt eventuelle andre relevante vurderinger av forretningsforbindelser gjort av selskapet selv eller av bransje- og flerpartsinitiativer, herunder revisjoner av miljømessige, sosiale eller arbeidsmessige forhold, korrupsjonsvurderinger og «kjenn din kunde (KYC)»-prosesser.
- e. Identifiser aktiviteter som kanskje ikke kan gjennomføres i et hensiktsmessig rettslig og institusjonelt rammeverk som i tilstrekkelig grad beskytter rettighetene til alle involverte personer og selskaper.
- f. Vurder risiko knyttet til ansvarlig næringsliv før planlagte forretningsaktiviteter (eksempelvis oppkjøp, restrukturering, etablering i nye markeder eller utvikling av nye produkter eller tjenester), ved å se på hvordan den foreslåtte aktiviteten og det tilhørende forretningsforholdet kan få negative konsekvenser for konkrete forhold innen ansvarlig næringsliv.
- g. Revurder konsekvensene med jevne mellomrom etter behov, særlig før store beslutninger eller endringer i virksomheten (for eksempel etablering i nye markeder, produktlanseringer, politiske endringer eller andre større endringer i sektoren), for å håndtere eller forutse endringer i virksomhetens omgivelser (for eksempel økte sosiale spenninger), og ellers regelmessig gjennom hele livssyklusen til en aktivitet eller en forretningsforbindelse.
- h. Når det gjelder konsekvenser for menneskerettighetene, konsulter og involver berørte og potensielt berørte rettighetshavere, inkludert arbeidstakere, arbeidstakernes representanter og fagforeninger, for å innhente informasjon om negative konsekvenser og risikoer, og ta hensyn til mulige hindringer for effektiv interessentdialog. Der direkte konsultasjon med rettighetshavere ikke er mulig, bør det vurderes fornuftige alternativer, som å rådføre seg med troverdige, uavhengige ekspertmiljøer, inkludert menneskerettighetsforkjempere, fagforeninger og sivilsamfunnsorganisasjoner.

Potensielt berørte rettighetshavere bør konsulteres både før og under prosjekter eller aktiviteter som kan påvirke dem (for eksempel gjennom vurderinger på lokalt nivå). → *se vedlegg, spørsmål 8–11 og 25*

- i. For å vurdere konsekvenser for menneskerettighetene, legg særlig vekt på potensielle negative konsekvenser for enkeltindivider fra grupper eller folkegrupper som kan ha økt risiko for sårbarhet eller marginalisering, og på hvordan ulike risikoer kan ramme kvinner og menn.
- j. For selskaper med flere enheter innenfor en foretaksgruppe, støtt lokale enheter slik at de kan gjøre sine egne vurderinger.

2.3 Vurder hvordan selskapet er involvert i de faktiske eller potensielle negative konsekvensene som er kartlagt, for å fastslå riktig oppfølging (se avsnitt 3.1 og 3.3 nedenfor). Vurder særlig om selskapet har forårsaket (eller potensielt kan forårsake) den negative konsekvensen, om selskapet har bidratt til (eller kan bidra til) den negative konsekvensen, eller om selskapet gjennom sin virksomhet er, eller kan bli, direkte knyttet til den negative konsekvensen gjennom varer eller tjenester fra en forretningsforbindelse. → *se vedlegg, spørsmål 29–30*

Praktiske tiltak:

- a. Konsulter forretningsforbindelser, andre relevante selskaper og interessenter.
- b. Konsulter berørte interessenter og rettighetshavere eller deres legitime representanter.
- c. Søk relevant intern eller ekstern ekspertise etter behov.
- d. Dersom berørte interessenter eller rettighetshavere er uenige i selskapets vurdering av sin tilknytning til faktiske eller potensielle negative konsekvenser, samarbeid i god tro med legitime ordninger som er utarbeidet for å bidra til å løse uoverensstemmelser og sørge for gjenoppretting. → *se vedlegg, spørsmål 51–52*

2.4 Med utgangspunkt i den informasjonen som er innhentet om faktiske og potensielle negative konsekvenser, prioriter, der det er nødvendig, de viktigste risikoene og negative konsekvensene for ansvarlig næringsliv basert på alvorlighetsgrad og sannsynlighet. Prioritering vil være relevant når det ikke er mulig å håndtere alle potensielle og faktiske negative konsekvenser umiddelbart. Når de vesentligste konsekvensene er kartlagt og håndtert, bør selskapet gå videre med å håndtere mindre vesentlige konsekvenser. → se vedlegg, spørsmål 3–5 og 31

✱ Praktiske tiltak:

- a. Identifiser hvilke potensielle eller faktiske konsekvenser som kan håndteres umiddelbart, i det minste til en viss grad (for eksempel å oppdatere kontraktsvilkår til leverandører eller endre revisjonsprotokoller for å fokusere på risikoer som ble oversett i tidligere revisjoner).
- b. Prioriter oppfølgingstiltak for aktiviteter som forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv, basert på selskapets vurdering av sin tilknytning til den negative konsekvensen, som i avsnitt 2.3 ovenfor.
- c. For konsekvenser som involverer forretningsforbindelser, vurder i hvilken grad forretningsforbindelsene selv har egne hensiktsmessige retningslinjer og rutiner på plass for å kartlegge, forebygge og begrense relevante risikoer knyttet til ansvarlig næringsliv.
- d. Dersom det ikke er mulig å håndtere alle reelle og potensielle negative konsekvenser som er direkte knyttet til selskapets virksomhet, varer eller tjenester gjennom forretningsforbindelser, (eller å håndtere dem i samme grad som ønskelig), vurder sannsynligheten for, og alvorlighetsgraden av, de kartlagte konsekvensene eller risikoene, for å forstå hvilke utfordringer som bør prioriteres for oppfølgingstiltak.
- e. Konsulter forretningsforbindelser, andre relevante selskaper og berørte eller potensielt berørte interessenter og rettighetshavere om hvordan det bør prioriteres.
- f. Innhent relevant intern eller ekstern ekspertise etter behov.

3.1 Stans aktiviteter som forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv, basert på selskapets vurdering av tilknytningen til de negative konsekvensene, som i avsnitt 2.3 ovenfor. Utarbeid og gjennomfør formålstjenlige planer for å forebygge og begrense potensielle (framtidige) negative konsekvenser. → se vedlegg, spørsmål 32–33

* Praktiske tiltak:

- a. Gi relevante ledere ansvar for å sikre at aktiviteter som forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser stanses, og for å unngå aktiviteter som kan forårsake eller bidra til negative konsekvenser i framtiden.
- b. Dersom aktivitetene er spesielt komplekse eller vanskelige å stanse på grunn av operasjonelle, kontraktsmessige eller juridiske forhold, bør det utarbeides en handlingsplan for hvordan aktivitetene som forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser kan stanses. Involver intern juridisk kompetanse og berørte eller potensielt berørte interessenter og rettighetshavere.
- c. Oppdater selskapets retningslinjer for å gi veiledning om hvordan framtidige negative konsekvenser kan unngås og håndteres, og sørg for at disse blir fulgt.
- d. Gi formålstjenlig opplæring til relevante arbeidstakere og ledere i selskapet.
- e. Ta utgangspunkt i informasjonen som er samlet inn fra risikovurderingen for å oppdatere og styrke ledelsessystemer for å overvåke og flagge framtidig risiko før negative konsekvenser oppstår. → se avsnitt 1.2
- f. Konsulter og involver berørte og potensielt berørte interessenter og rettighetshavere og deres representanter for å utforme egnede tiltak og iverksette tiltaksplanene. → se vedlegg, spørsmål 8-11

- g. Dersom de negative konsekvensene er kollektive eller kumulative (dvs. at selskapet bare er én av flere enheter som bidrar til de negative konsekvensene), bør selskapet, der det er hensiktsmessig, søke å samarbeide med andre involverte aktører for å stanse konsekvensene og forhindre at de gjentar seg eller for å hindre at risikoer materialiserer seg, for eksempel gjennom bransjeinitiativer og dialog med myndigheter. → *se vedlegg, tekstboks 6*
- h. I tilfeller der et selskap bidrar til negative konsekvenser eller risiko som forårsakes av en annen enhet, bør det ta nødvendige skritt for å stanse eller forhindre bidraget, som beskrevet ovenfor, og bygge opp og bruke innflytelse for å begrense gjenstående konsekvenser i størst mulig grad. → *se avsnitt 3.2 bokstav c–e og vedlegg, spørsmål 34*

3.2 Basert på selskapets prioritering av risiko, (se avsnitt 2.4) utarbeid og iverksett planer for å forebygge eller begrense faktiske eller potensielle negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv som er direkte knyttet til selskapets virksomhet, varer eller tjenester gjennom forretningsforbindelser. Egnede oppfølgingstiltak for risikoer forbundet med forretningsforbindelser kan være å opprettholde forretningsforholdet mens risikoreduserende tiltak pågår, å avbryte forretningsforholdet midlertidig mens pågående risikoreduserende tiltak følges opp, eller å avslutte forretningsforholdet, enten etter mislykkede forsøk på å begrense og redusere skade, når selskapet ikke anser begrensning som mulig, eller på grunn av den negative konsekvensens alvorlighetsgrad. En beslutning om å avslutte forholdet bør ta hensyn til potensielle sosiale og økonomiske negative konsekvenser. Disse planene bør beskrive i detalj hvilke tiltak selskapet vil iverksette og hva som forventes av leverandører, kunder og andre forretningsforbindelser. → *se vedlegg, spørsmål 34–40*

Praktiske tiltak:

- a. Tildel ansvar for å utvikle, gjennomføre og overvåke disse planene.
- b. Støtt eller samarbeid med relevante forretningsforbindelser om å utarbeide formålstjenlige planer for å forebygge eller begrense identifiserte negative konsekvenser innenfor rimelige og klart definerte tidsrammer, ved bruk av kvalitative og kvantitative indikatorer for å definere og måle forbedringer (ofte omtalt som «korrigerende handlingsplaner»). → *se vedlegg, spørsmål 38*

- c. Bruk selskapets innflytelse, så langt det er mulig, for å få forretningsforbindelser til å forebygge eller begrense negative konsekvenser eller risikoer. → *se vedlegg, spørsmål 36 og 40*
- d. Dersom selskapet ikke har tilstrekkelig innflytelse, vurder måter å styrke innflytelsen i forretningsforholdet på, for eksempel ved at ledelsen tar direkte kontakt eller gjennom kommersielle insentiver. Samarbeid med andre aktører, i den grad det er mulig, for å bygge opp og utøve felles innflytelse, for eksempel gjennom samarbeids-tiltak i bransjeforeninger eller gjennom å involvere myndigheter. → *se vedlegg, spørsmål 37*
- e. For å forhindre potensielle (framtidige) negative konsekvenser og håndtere faktiske konsekvenser, forsøk å styrke innflytelsen hos nye og eksisterende forretningsforbindelser, for eksempel gjennom etiske eller andre retningslinjer, kontrakter, skriftlige avtaler eller bruk av markedsrett. → *se del II, avsnitt 1.3 og vedlegg, spørsmål 36*
- f. Når det gjelder konsekvenser for menneskerettigheter må enheten som forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser oppfordres til å konsultere og involvere berørte eller potensielt berørte rettighetshavere, eller deres representanter, i utvikling og gjennomføring av korrigerende handlingsplaner. → *se vedlegg, spørsmål 8–11*
- g. Støtt relevante leverandører og andre forretningsforbindelser med å forebygge eller begrense negative konsekvenser eller risiko, for eksempel gjennom opplæring, oppgradering av anlegg eller styrking av ledelsessystemer. Målet er en kontinuerlig forbedringsprosess. → *se vedlegg, spørsmål 38*

- h. Som en siste utvei, vurder å bryte forbindelsen med leverandøren eller forretningsforbindelsen. Det kan være etter mislykkede forsøk på å forhindre eller begrense alvorlige konsekvenser, når det ikke er mulig å rette opp negative konsekvenser, dersom det ikke er rimelig håp om endring, eller når det er kartlagt alvorlige negative konsekvenser eller risiko, og enheten som forårsaker konsekvensene ikke øyeblikkelig iverksetter tiltak for å forebygge eller begrense dem. Planer for å bryte forbindelsen bør også ta hensyn til hvor viktig leverandøren eller forretningsforbindelsen er for selskapet, de juridiske implikasjonene ved å videreføre eller avslutte forholdet, hvordan det å bryte forholdet kan endre konsekvensene på bakken, samt troverdig informasjon om mulige negative sosiale og økonomiske konsekvenser av at forholdet avsluttes. → *se vedlegg, spørsmål 39*
- i. Dersom et selskap bestemmer seg for å forbli i et forretningsforhold, bør det være forberedt på å redegjøre for pågående risiko-reducerende tiltak og være klar over den omdømmemessige, økonomiske eller juridiske risikoen en videreføring av forretningsforholdet medfører.
- j. Oppfordre relevante myndigheter i landet der påvirkningen skjer til å handle, for eksempel gjennom inspeksjoner, håndhevelse og anvendelse av eksisterende lover og reguleringer. → *se vedlegg, tekstboks 6*

4.1 Overvåk gjennomføringen og resultatene av selskapets aktsomhetsvurderinger, det vil si tiltakene for å identifisere, forebygge, begrense og, når det er hensiktsmessig, støtte gjenoppretting av negative konsekvenser, også med forretningsforbindelser. Bruk deretter erfaringene fra overvåkingen til å forbedre disse prosessene i framtiden. → *se vedlegg, spørsmål 41–45*

✱ Praktiske tiltak:

- a. Overvåk og spor gjennomføringen og resultatene av selskapets interne forpliktelser, aktiviteter og mål for aktsomhetsvurderinger, for eksempel ved å, internt eller gjennom tredjepart, utføre regelmessige gjennomganger eller revisjoner av oppnådde resultater, og informer om disse resultatene på relevante nivåer innad i selskapet.
- b. Gjør regelmessige vurderinger av forretningsforbindelser for å få bekreftet at risikoreduserende tiltak blir fulgt opp, eller for å få bekreftet at negative konsekvenser faktisk har blitt forhindret eller begrenset.
- c. For konsekvenser for menneskerettighetene som selskapet har forårsaket eller bidratt til, eller kan forårsake eller bidra til, konsulter og involver berørte eller potensielt berørte rettighetshavere, herunder arbeidstakere, arbeidstakerrepresentanter og fagforeninger. → *se vedlegg, spørsmål 8–11*
- d. Søk å oppmuntre til regelmessige gjennomganger av relevante flinteressent- og bransjeinitiativ som selskapet er medlem av, herunder i hvilken grad de er i tråd med denne *Veilederen* og hvilken verdi de har for selskapet i arbeidet med å identifisere, forebygge eller redusere negative konsekvenser knyttet til virksomheten, samtidig som det tas hensyn til initiativenes uavhengighet. → *se vedlegg, spørsmål 12*
- e. Identifiser negative konsekvenser eller risikoer som kan ha blitt oversett i tidligere aktsomhetsvurderinger og sørg for å inkludere disse i framtiden.
- f. Inkluder tilbakemeldinger og erfaringer selskapet har tilegnet seg i aktsomhetsvurderingene for å forbedre prosessen og framtidige resultater. → *se vedlegg, spørsmål 44*

5.1 Kommuniser eksternt relevant informasjon om retningslinjer for akt-somhetsvurderinger, prosesser og hvilke tiltak som er gjennomført for å kartlegge og håndtere faktiske eller potensielle negative konsekvenser, herunder funnene og resultatet av disse tiltakene. → se vedlegg, spørsmål 46–47

✱ Praktiske tiltak:

- a. Offentliggjør relevant informasjon om aktsomhetsprosesser, med behørig hensyn til kommersielle forretningshemmeligheter og andre konkurranse- eller sikkerhetshensyn, for eksempel gjennom selskapets årsrapport, bærekraftsrapport, redegjørelse for samfunnsansvar eller andre egnede former for offentliggjøring. Rapporteringen bør omfatte retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis, informasjon om tiltak for å integrere ansvarlig næringsliv i retningslinjer og styringssystemer, selskapets identifiserte områder med vesentlig risiko, vesentlige negative konsekvenser eller risikoer som er identifisert, prioritert og vurdert, samt kriteriene for prioritering. Videre bør rapporteringen dekke tiltak som er iverksatt for å forebygge eller redusere slike risikoer, herunder, der det er mulig, anslåtte tidsrammer og målestokker for forbedring og resultater av disse, tiltak for å følge opp gjennomføring og resultater, samt selskapets bidrag til eller samarbeid om gjenopprettingstiltak.
- b. Publisir ovennevnte informasjon på en måte som er lett tilgjengelig og hensiktsmessig, for eksempel på selskapets nettsted, i selskapets lokaler og på lokale språk.
- c. Dersom selskapet har forårsaket eller bidratt til negative konsekvenser for menneskerettighetene, bør det være forberedt på å kommunisere med berørte eller potensielt berørte rettighetshavere i rett tid og på en kultursensitiv og lett tilgjengelig måte, med informasjon som er særlig relevant for dem, spesielt når rettighetshaverne selv, eller noen på deres vegne, har tatt opp relevante bekymringer. → se del II, avsnitt 2.4 og 2.12

Sørg for, eller samarbeid om, gjenoppretting der det er påkrevd

6.1 Når selskapets kartlegging viser at det har forårsaket eller bidratt til faktiske negative konsekvenser, skal det sørge for eller samarbeide om gjenoppretting av disse. → se avsnitt 2.3 og vedlegg, spørsmål 48–50

✱ Praktiske tiltak:

- a. Søk å gjenopprette situasjonen for den eller de berørte til slik den ville vært dersom den negative konsekvensen ikke hadde oppstått (der det er mulig), og sørg for at formen for gjenoppretting står i forhold til alvorlighetsgraden og omfanget av den negative virkningen.
- b. Overhold loven og hold deg oppdatert på internasjonale retningslinjer for gjenoppretting der det er tilgjengelig. Dersom slike standarder eller retningslinjer ikke er tilgjengelige, vurder oppreisnings tiltak som er i samsvar med hva som har blitt gitt i lignende tilfeller. Hvilken form for oppreisning eller kombinasjon av oppreisnings tiltak som passer vil avhenge av den negative konsekvensens type og omfang, og kan omfatte beklagelser, erstatning eller rehabilitering (for eksempel å gi oppsagte arbeidstakere jobben tilbake eller anerkjennelse av fagforeninger for kollektive forhandlinger), økonomisk eller ikke-økonomisk kompensasjon (for eksempel kompensasjonsfond for ofre eller for framtidige opplærings- og utdanningsprogrammer), straffesanksjoner (for eksempel ved å si opp ansatte som er ansvarlig for skaden) eller å iverksette tiltak for å hindre framtidige negative konsekvenser. → se vedlegg, spørsmål 50
- c. Når det gjelder menneskerettsrelaterte konsekvenser, skal berørte rettighetshavere og deres representanter konsulteres og involveres i fastsettelsen av riktig form for oppreisning. → se vedlegg, spørsmål 8–11 og 50
- d. Undersøk om de som har klaget er fornøyd med prosessen som er iverksatt og med resultatet eller resultatene.

6.2 Når det er påkrevd, sørg for eller samarbeid med legitime klageordninger som gjør det mulig for interessenter og rettighetshavere å fremme klager og etterstrebe å få dem håndtert i dialog med selskapet. Det kan være særlig nyttig å henvise en påstått konsekvens til en legitim klageordning i situasjoner der det er uenighet om hvorvidt selskapet har forårsaket eller bidratt til negative konsekvenser (del II, avsnitt 2.3), eller der det er uenighet om typen og omfanget av gjenoppretting som skal tilbys. → se vedlegg, spørsmål 51–54

* Praktiske tiltak:

- a. Samarbeid i god tro med rettslige eller ikke-rettslige klageordninger, for eksempel der en klage er sendt til et av de nasjonale kontaktpunktene for ansvarlig næringsliv eller til andre initiativer som tilbyr en form for klageordning som omfatter selskapets virksomhet. Dersom den faktiske negative konsekvensen som har oppstått innebærer en straffbar eller administrativ forseelse, kan selskapet bli gjenstand for strafferettslig forfølgelse eller administrative sanksjoner.
- b. Etabler klageordninger på virksomhetsnivå, for eksempel interne klageordninger for arbeidstakere eller klageordninger via en tredjepart. Dette kan innebære å sette opp en klageprosess, som bør inneholde følgende: en handlingsplan for gjenoppretting og håndtering av klager, tidslinjer for å håndtere klager, rutiner for å svare på klager dersom man ikke oppnår enighet eller dersom konsekvensen er særlig alvorlig, avgrensning av mandatet og virkeområde for klageordningen, konsultasjoner med relevante interessenter om hensiktsmessige former for interne klageordninger og kulturtilpassede måter å løse klager på, spørsmål rundt bemanning og ressurs situasjonen for klageordningen, samt oppfølging og overvåking av hvordan den fungerer. Dersom det gjelder konsekvenser relatert til menneskerettighetene, sørg for at ordningene er i tråd med kjerne kriteriene om legitimitet, tilgjengelighet, forutsigbarhet, likebehandling, åpenhet, at den er basert på dialog og er i tråd med OECDs retningslinjer.
- c. Involver arbeidstakerepresentanter og fagforeninger for å etablere en prosess der de kan sende inn en klage til selskapet, for eksempel gjennom klageordninger fastsatt i kollektive avtaler eller gjennom globale rammeavtaler.

Vedlegg

Spørsmål knyttet til oversikten over aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv

Eksempler og forklaringer på aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv

Disse eksemplene og forklaringene er ment å illustrere anbefalingene i OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv. De introduserer ingen nye eller ytterligere anbefalinger med hensyn til aktsomhetstilnærmingen.

Aktsomhetsvurderinger håndterer faktiske eller potensielle negative konsekvenser (risikoer) relatert til følgende temaer dekket av OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper: menneskerettigheter, herunder arbeidstakere og forholdet mellom partene i arbeidslivet, miljø, bestikkelser og korrupsjon, offentliggjøring av informasjon og forbrukerinteresser. → se del I, Negative konsekvenser og risikoer

Spørsmål 1. Hvilke eksempler finnes på negative konsekvenser innenfor områder dekket av OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper?

Tabell 2. Eksempler på negative konsekvenser innenfor områder dekket av OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper

Tema	Eksempler på negative konsekvenser ¹
Offentliggjøring av informasjon²	• unnlate å gi vesentlig informasjon om selskapets finans- og driftsresultat, selskapets formål, store aksjonærer og stemmerettigheter, retningslinjer for godtgjørelse av styremedlemmer og toppledere, samt informasjon om styremedlemmer, transaksjoner med nærstående parter, forutsigbare risikofaktorer, spørsmål som gjelder arbeidstakere og andre relevante interessenter, ledelsesstruktur og ledelsespolitikk • unnlate å gi offentligheten og arbeidstakere tilstrekkelig, målbar og etterprøvbar (der det er relevant) informasjon til rett tid, om de potensielle helse-, miljø-, og sikkerhetsmessige konsekvensene av selskapets virksomhet

- 1 Denne listen er illustrerende og ikke-uttømmende. Et selskap kan både forårsake, bidra til eller være direkte knyttet til negative konsekvenser gjennom en forretningsforbindelse.
- 2 Begrepet risiko for negative konsekvenser kan være spesielt vanskelig å forstå når det er brukt på kapittelet «Offentliggjøring av informasjon» i OECDs retningslinjer, som primært dreier seg om potensiell påvirkning på selskapsledelse og eierstyring, finansmarkeder, investorer og arbeidstakere. Derfor gir OECDs retningslinjer prinsipper og standarder som aktiviteter kan vurderes og følges opp mot.

Tabell 2. Eksempler på negative konsekvenser innenfor områder dekket av OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper

Menneske-
rettigheter

- tvangsarbeid³
 - lønnsdiskriminering for likt arbeid eller arbeid av lik verdi
 - kjønnsbasert vold eller trakassering, herunder seksuell trakassering
 - manglende identifisering og hensiktsmessig involvering av urfolk der de er til stede og kan bli berørt av virksomhetens aktiviteter
 - involvering i represalier mot sivilsamfunn og menneskerettighetsforsvarere som dokumenterer, reiser debatt om eller på annen måte tar opp potensielle og faktiske menneskerettighetsbrudd knyttet til prosjekter
 - begrensning av folks tilgang til rent vann
-

3 Verdenserklæringen om menneskerettigheter, artikkel 4 og 13 i ILOs erklæring om grunnleggende prinsipper og rettigheter i arbeidslivet.

Tabell 2. Eksempler på negative konsekvenser innenfor områder dekket av OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper

**Syssetning
og forholdet
mellom
partene i
arbeidslivet**

- manglende respekt for arbeidstakernes rett til å danne eller slutte seg til fagforeninger eller andre representative organisasjoner etter eget valg, samt retten til at slike organisasjoner anerkjennes som part i kollektive forhandlinger (OECD 2011, kapittel V, avsnitt 1.b)
- unnlåte å delta i konstruktive forhandlinger, enten alene eller gjennom arbeidsgiverorganisasjoner, med slike representanter med sikte på å inngå avtaler om arbeidsvilkår (OECD 2011, kapittel V, avsnitt 1.b)
- barnarbeid, herunder de verste formene for barnarbeid (OECD 2011, kapittel V, avsnitt 1.c)
- diskriminering av arbeidstakere i ansettelse eller yrke på grunnlag av rase, hudfarge, kjønn, religion, politisk oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse eller annen status (OECD 2011, kapittel V, avsnitt 1.e)
- unnlåte å tilpasse maskiner, utstyr, arbeidstid, organisering av arbeid og arbeidsprosesser til arbeidstakeres fysiske og mentale kapasitet (OECD 2011, kapittel V 1.e; ILO 1981, nr. 155)
- unnlåte å erstatte farlige stoffer med ufarlige eller mindre farlige stoffer der det er mulig (ILO 1988, nr. 167)
- betaling av lønn som ikke dekker de grunnleggende behovene til arbeidstakere og deres familier (OECD 2011, kapittel V, avsnitt 4.b)
- trusler om å flytte hele eller deler av en driftsenhet for å hindre arbeidstakere i å etablere eller slutte seg til en fagforening (OECD 2011, kapittel V, avsnitt 7)

Miljø

- forringelse av økosystemer gjennom forringelse av jord, utarming av vannressurser og/eller ødeleggelse av uberørt skog og biologisk mangfold
 - skadelige nivåer av biologiske, kjemiske eller fysiske stoffer i produkter eller tjenester
 - vannforurensning (for eksempel ved utslipp av avløpsvann uten å ta hensyn til tilstrekkelig infrastruktur for å håndtere avløpsvannet)
-

Tabell 2. Eksempler på negative konsekvenser innenfor områder dekket av OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper

Bestikkelser, oppfordring til bestikkelser og utpresing

- bestikkelse av offentlige tjenestepersoner for å vinne offentlige anbud
- bestikkelse av offentlige tjenestepersoner for å oppnå gunstig skattebehandling eller andre fordeler eller tilgang til fortrolige opplysninger
- bestikkelse av offentlige tjenestepersoner for å få tollklarering
- bestikkelse av offentlige tjenestepersoner for å få godkjenninger eller tillatelser
- selge produkter til myndighetsorganer til forhøyet pris for kunne gi offentlige tjenestepersoner en andel av overskuddet
- bestikke offentlige tjenestepersoner for at de skal se bort fra eller omgå regelverk eller kontrolltiltak
- gi gaver, måltider og underholdning til selskapets forretningsforbindelser uten tilstrekkelig kontroll eller dokumentasjon
- motta gaver fra forretningsforbindelser eller offentlige tjenestepersoner uten tilstrekkelig kontroll eller dokumentasjon

Forbrukerinteresser

- varer og tjenester tilfredsstiller ikke alle avtalte eller lovfestede standarder for forbrukeres helse og sikkerhet, herunder standarder som omhandler helseadvarsler og sikkerhetsinformasjon (OECD 2011, kapittel VIII, avsnitt 1)
 - unnlate å gi nøyaktige, etterprøvbare og tydelige opplysninger som er tilstrekkelige til at forbrukere kan treffe informerte valg, blant annet opplysninger om varers og tjenesters priser, og, der det er hensiktsmessig, innhold, sikker bruk, miljøegenskaper samt deres vedlikehold, lagring og avhending (OECD 2011, kapittel VIII, avsnitt 2)
 - fremstillinger eller utelatelser av informasjon, eller enhver annen praksis, som er villende, misvisende, bedragerisk eller urettferdig (OECD 2011, kapittel VIII, avsnitt 4)
-

Aktsomhetsvurderinger bør også tilpasses arten av negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv, som menneskerettigheter, miljø og korrupsjon. Dette innebærer å tilpasse tilnærmingen etter type risiko og ta hensyn til hvordan ulike grupper påvirkes, for eksempel ved å anvende et kjønnsperspektiv i aktsomhetsvurderingene når det er hensiktsmessig. → se del I, Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger – Aktsomhetsvurderinger står i forhold til risiko (risikobasert)

Spørsmål 2. Hvordan kan et selskap integrere kjønnsperspektivet i aktsomhetsvurderinger?

Bruk av kjønnsperspektiv i aktsomhetsvurderinger innebærer å tenke gjennom hvordan faktiske eller potensielle negative konsekvenser kan være annerledes for eller spesifikt angå kvinner.

- **Eksempel:** Det er viktig å være oppmerksom på kjønnsproblematikk og kvinners menneskerettigheter i situasjoner der kvinner kan bli uforholdsmessig skadelidende:
- i sammenhenger der kvinner er utsatt for alvorlig diskriminering
 - i sammenhenger der selskapets virksomhet har betydelig påvirkning på den lokale økonomien, miljøet og tilgangen til jord og levebrød
 - i konflikt- og postkonfliktområder
 - i sektorer og globale leverandørkjeder der det er stor overvekt av kvinnelige ansatte, som tekstil, elektronikk, turisme, helse- og sosialomsorg, hjemmearbeid, jordbruk og blomsterproduksjon

I tillegg innebærer det, der det er relevant, å justere tiltakene som selskapet iverksetter for å identifisere, forebygge, begrense og håndtere negative konsekvenser for å sikre at tiltakene er effektive og hensiktsmessige.

→ **Eksempler:**

- samle og vurdere data fordelt på kjønn, og undersøke om selskapets aktiviteter påvirker menn og kvinner på ulike måter
- utvikle, utforme og evaluere retningslinjer og handlingsplaner som tar hensyn til kjønn og er tilpasset kjønnsspesifikke behov, for å begrense og håndtere faktiske og potensielle negative konsekvenser
- identifisere overlappende eller akkumulerte sårbarheter (for eksempel urfolk, analfabet og kvinnelig arbeidstaker)
- utvikle kjønnssensitive varslingsystemer og beskytte varslere
- støtte kvinners likeverdige og meningsfulle deltakelse i konsultasjoner og forhandlinger

- vurdere hvorvidt kvinner behandles rettferdig i spørsmål som gjelder lønn, kompensasjon eller annen form for erstatning
- konsultere kvinner uten at menn er til stede, og legge til rette for egne arenaer der kvinner kan uttrykke sine synspunkter og gi innspill til selskapets forretningsbeslutninger
- identifisere kjønns spesifikk trender og mønstre i faktiske eller potensielle negative konsekvenser som har blitt oversett i aktsomhetsprosessene
- vurdere hvorvidt klageordninger er kjønns sensitive, og samtidig ta hensyn til at det kan være hindringer som gjør at kvinner ikke har tilgang til dem

Aktsomhetsvurderinger kan innebære prioriteringer (risikobasert) – Dersom det ikke er mulig å håndtere alle kjente konsekvenser på en gang, bør selskapet prioritere tiltakene på grunnlag av alvorlighetsgrad og sannsynlighet for negative konsekvenser. → se del I, Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger – Aktsomhetsvurderinger kan innebære prioriteringer (risikobasert)

Spørsmål 3. Hvordan kan et selskap ta beslutninger om prioritering?

Som nevnt i *Veilederen* er det kanskje ikke alltid mulig for selskapene å umiddelbart identifisere og respondere på alle negative konsekvenser forbundet med deres aktiviteter og forretningsforbindelser. I denne forbindelse sier OECDs retningslinjer at «selskaper som har et stort antall leverandører, anbefales å identifisere generelle områder der risikoen for negative konsekvenser er høyest, og prioritere aktsomhetsvurdering av leverandører på grunnlag av denne risikovurderingen.»⁴ Selskapene er ansvarlige for å håndtere alle negative konsekvenser de har forårsaket eller bidratt til.

Betydningen av en negativ konsekvens forstås som en funksjon av dens sannsynlighet og alvorlighetsgrad. Alvorlighetsgraden blir vurdert i forhold til konsekvensens skala, omfang og mulighet for gjenoppretting.

Skala viser til hvor alvorlig den negative konsekvensen er.

Omfang gjelder hvor langt konsekvensen strekker seg, for eksempel hvor mange personer som er eller vil bli berørt, eller omfanget av miljøskade.

Mulighet for gjenoppretting viser til begrensninger i muligheten til å gjenopprette situasjonen for de berørte personene eller miljøet til en situasjon som tilsvarer den de var i før den negative virkningen inntraff.

4 OECD (2011), Kommentarer til Overordnede retningslinjer, punkt 16.

Alvorlighetsgrad er ikke et absolutt begrep, og er avhengig av kontekst. Se eksempler på indikatorer på skala, omfang og mulighet for gjenoppbygging for ulike temaer som dekket av OECDs retningslinjer (tabell 3). Disse indikatorene er illustrerende og vil variere avhengig av et selskaps operasjonelle kontekst.

Tabell 3. Eksempler på indikatorer på skala, omfang og mulighet for gjenoppbygging

Negativ konsekvens	Eksempler på skala	Eksempler på omfang	Eksempler på mulighet for gjenoppbygging
Miljø	• omfanget av negative konsekvenser for menneskers helse • omfanget av endringer i arts-sammensetning • vannforbruksintensitet (% av totalt tilgjengelige ressurser) • grad av avfalls- og kjemikaliegenerering (tonn; % av samlet generering)	• geografisk utbredelse av konsekvensene • antall arter som berøres av konsekvensene	• i hvilken grad rehabilitering av naturområdet er mulig eller gjennomførbar • hvor lang tid gjenoppbyggingen vil ta

Tabell 3. Eksempler på indikatorer på skala, omfang og mulighet for gjenoppretting

Negativ konsekvens	Eksempler på skala	Eksempler på omfang	Eksempler på mulighet for gjenoppretting
Korrupsjon	• bestikkelsens beløpsstørrelse • tap av liv eller legemsbeskadigelse forårsaket av bestikkelsen • bestikkelsens kriminelle alvorlighetsgrad • omfanget av negative konsekvenser for markeder, mennesker, miljø og samfunn som følge av beslutninger basert på bestikkelser • størrelsen på gevinsten fra bestikkelsen	• hvor ofte bestikkelser er betalt • geografisk utbredelse av bestikkelsen • antall og/eller nivå på embetsmenn, ansatte eller agenter involvert i bestikkelsen • omfanget av aktiviteter knyttet til bestikkelser • antall identifiserbare grupper som berøres av konsekvenser av beslutninger basert på bestikkelser	• omfanget av skade på samfunnet som følge av tapte offentlige midler • i hvilken grad aktiviteter som ble gjennomført og muliggjort ved hjelp av bestikkelser vil føre til uopprettelige negative konsekvenser

Tabell 3. Eksempler på indikatorer på skala, omfang og mulighet for gjenoppretting

Negativ konsekvens	Eksempler på skala	Eksempler på omfang	Eksempler på mulighet for gjenoppretting
Arbeid	• omfanget av negative konsekvenser for arbeidstakeres helse eller sikkerhet • om bruddet gjelder en grunnleggende rettighet i arbeidslivet	• antall arbeidstakere/ansatte som berøres av konsekvensene • i hvilken grad konsekvensene er systemiske (for eksempel knyttet til et bestemt geografisk område, en bransje eller en undersektor) • i hvilken grad enkelte grupper rammes uforholdsmessig av konsekvensene (for eksempel minoriteter, kvinner osv.)	• i hvilken grad konsekvensene kan rettes opp (for eksempel gjennom kompensasjon, gjeninnsettelse osv.) • om de berørte arbeidstakerne kan få gjenopprettet den tidligere utøvelsen av den aktuelle rettigheten • i hvilken grad trakassering eller press mot arbeidstakere for å danne eller slutte seg til en fagforening, i praksis vil frata dem retten til representasjon

Tabell 3. Eksempler på indikatorer på skala, omfang og mulighet for gjenoppretting

Negativ konsekvens	Eksempler på skala	Eksempler på omfang	Eksempler på mulighet for gjenoppretting
Menneske-rettigheter	grad av krenkelse av grunnleggende, livsnødvendige behov eller friheter (for eksempel utdanning, levebrød osv.)	- antall personer som berøres av konsekvensene - andel (%) av identifiserbare grupper som berøres av konsekvensene	- i hvilken grad konsekvensene kan rettes opp (for eksempel gjennom kompensasjon eller tilbakeføring) - om de berørte personene kan få gjenopprettet utøvelsen av den aktuelle rettigheten
Offentliggjøring av informasjon	- i hvilken grad mangelfull eller uriktig offentliggjøring av informasjon er vesentlig - omfanget av negative konsekvenser for markeder, mennesker, miljø og samfunn som følge av beslutninger basert på mangelfull eller uriktig offentliggjøring	- i hvilken grad beslutninger er basert på mangelfull eller uriktig offentliggjøring - antall personer (for eksempel aksjonærer) som berøres av konsekvensene - antall identifiserbare grupper som berøres av konsekvenser av beslutninger basert på mangelfull eller uriktig offentliggjøring	i hvilken grad manglende eller uriktig offentliggjøring vil føre til uopprettelige økonomiske tap eller uopprettelige negative konsekvenser

Tabell 3. Eksempler på indikatorer på skala, omfang og mulighet for gjenoppretting

Negativ konsekvens	Eksempler på skala	Eksempler på omfang	Eksempler på mulighet for gjenoppretting
Forbruker-interesser	• omfanget av negative konsekvenser for menneskers helse eller sikkerhet • omfanget av økonomiske tap for forbrukere	• antall forbrukere som berøres av konsekvensene • antall identifiserbare grupper av forbrukere som berøres av konsekvensene • andel (%) av identifiserbare forbrukergrupper som berøres av konsekvensene	• i hvilken grad konsekvensene kan rettes opp (for eksempel gjennom kompensasjon eller tilbakeføring)

OECDs retningslinjer forsøker ikke selv å rangere alvorlighetsgraden av negative konsekvenser. Det er ikke nødvendig at en konsekvens har mer enn én av disse egenskapene (skala, omfang og mulighet for gjenoppretting) for å bli ansett som «alvorlig», selv om det ofte er tilfelle at jo større alvorlighetsgrad eller rekkevidde konsekvensen har, desto mindre «gjenopprettelig» er den.

Hvor risikoen for negative konsekvenser er mest vesentlig, vil avhenge av selskapet, dets sektor og dets forretningsforbindelser. I noen tilfeller vil dette kreve utøvelse av skjønn. Derfor bør selskapene rådføre seg med relevante interessenter om hvordan de skal prioritere og kommunisere sin begrunnelse gjennom sine retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis. Å kommunisere offentlig om begrunnelsen for hvordan og hvorfor prioriteringsbeslutninger tas, kan bidra til å skape tillit til selskapets aktsomhetstilnærming. I noen tilfeller blir prioritering også påvirket av nasjonale rettslige forpliktelser.

→ **Eksempel:** Noen nasjonale lover krever at selskaper i enkelte jurisdiksjoner utfører aktsomhetsvurderinger for å unngå og håndtere risiko knyttet til menneskehandel i deres leverandørkjeder eller ved anskaffelse av mineraler som finansierer konflikter.

Selv om selskapene bør prioritere aktsomhetsvurderinger basert på risikoenes betydning, vil de tilgjengelige alternativene for å reagere på identifiserte risikoer avhenge av juridiske og praktiske begrensninger, for eksempel deres mulighet til å påvirke atferdsendring hos forretningspartnere, og hvor viktig leverandøren er for selskapet. → se vedlegg, spørsmål 7 og 34–40

Spørsmål 4. På hvilke stadier i aktsomhetsvurderingene er prioritering relevant?

Prioritering vil være nødvendig der det ikke er mulig for selskapene å umiddelbart identifisere og håndtere alle negative konsekvenser av deres virksomhet og forretningsforbindelser. Prioritering av vesentlige risikoer eller konsekvenser vil være relevant både når selskapene identifiserer konsekvenser og når de forsøker å forebygge og begrense dem. Konsekvensene som selskapene prioriterer å forebygge og begrense vil også være de som skal følges opp for å sikre at de blir håndtert. → se vedlegg, spørsmål 24, 31 og 45 om hvordan prioritering kan gjøres i praksis på disse trinnene

Spørsmål 5. Hvordan skiller prioritering av risiko for menneskerettighetsbrudd seg fra prioritering av andre negative konsekvenser?

Samlet sett vil prosessen for prioritering av menneskerettighetsbrudd gjenspeile anbefalinger i del II, avsnitt 2.4 i *Veilederen*. OECDs retningslinjer bekrefter at når det gjelder menneskerettigheter, er alvorlighetsgrad en viktigere faktor enn sannsynlighet i prioriteringen. Der prioritering er nødvendig, bør selskapene derfor starte med de mest alvorlige menneskerettighetsbruddene, i erkennelsen av at en for sen håndtering kan påvirke muligheten for gjenoppretting.

- **Eksempel:** Dersom en potensiell negativ konsekvens kan føre til tap av liv kan den bli prioritert selv om den er mindre sannsynlig (for eksempel ved innføring av tiltak for å hindre skade og tap av liv i tilfelle naturkatastrofer ved et kraftanlegg).

Aktsomhetsvurderinger er tilpasset et selskaps omstendigheter – Type og omfang av aktsomhetsvurderinger kan være påvirket av selskapets størrelse, selskapets operasjonelle kontekst, selskapets forretningsmodell, selskapets posisjon i leverandørkjeden og type produkter eller tjenester. → se del I, Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger – Aktsomhetsvurderinger avhenger av selskapets omstendigheter

Spørsmål 6. Hvordan kan ressursbegrensninger håndteres?

Aktsomhetsvurderinger innebærer bruk av både menneskelige og økonomiske ressurser. Ressursbegrensninger kan være en utfordring for alle selskaper, men små selskaper har gjerne færre ansatte og økonomiske ressurser til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger. Samtidig har de ofte større grad av fleksibilitet i utarbeidelse og implementering av retningslinjer, og de kan ha færre negative konsekvenser eller leverandører de må håndtere sammenlignet med større selskaper. Selskapets størrelse eller ressurstilgang endrer ikke selskapets ansvar for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger som står i forhold til dets risiko, men kan påvirke måten det gjøres på. Selskaper med begrensede ressurser kan i større grad basere seg på samarbeid om aktsomhetsvurderinger og må kanskje gjøre grundigere avveininger når de prioriterer. De kan også dra nytte av eksisterende ressurser, slik som standardiserte retningslinjer eller offentlig tilgjengelig informasjon om risiko i spesifikke leverandørkjeder, og de kan søke faglige råd fra bransjeforeninger de er medlemmer av. → *se tabell 4 for mer informasjon*

Spørsmål 7. Hvordan kan aktsomhetsvurderinger tilpasses et selskaps omstendigheter?

Måten et selskap gjør aktsomhetsvurderinger på kan påvirkes av faktorer som selskapets størrelse, konteksten det opererer i, dets forretningsmodell, posisjon i leverandørkjeden og type produkter eller tjenester som leveres. → *se tabell 4 for eksempler*

Tabell 4. Eksempler på hvordan et selskaps aktsomhetsvurderinger kan tilpasses omstendighetene

Tema	Eksempler
Selskapets størrelse	• En liten eller mellomstor bedrift med begrenset innflytelse over sine leverandører og begrensede ressurser til å bygge kapasitet hos leverandører for å møte krav om ansvarlighet, kan vurdere å etablere gode prekvalifiseringsprosesser og minstekrav der bare de leverandørene som oppfyller kravene får tildelt kontrakt. På den måten reduserer bedriften ressursbehovet for å identifisere, overvåke eller forhindre negative konsekvenser etter at leverandøren har fått kontrakt. • Et stort flernasjonalt selskap med mange leverandører og forretningsforbindelser på flere områder med høy risiko kan bruke sine lokalkontorer til å gjøre aktsomhetsvurderinger på stedet ved bruk av lokalt ansatte med erfaring og opplæring på dette området.
Selskapets operasjonelle kontekst	Som en del av interessentdialogen kan et selskap som driver virksomhet i konfliktområder eller utrygge regioner samarbeide med bilaterale bistandsdirektorat/-organer (for eksempel giverorganisasjoner) som har verktøyer, tilgang til og kompetanse om disse områdene, eller med sivilsamfunn i regionen, mens et selskap som opererer under mer stabile forhold kan samarbeide direkte med berørte eller potensielt berørte interessenter og rettighetshavere.
Selskapets forretningsmodell	Infrastrukturselskaper som har langsiktige investeringer i utviklingsøkonomier kan ha stor nytte av å ha dialog med lokale myndigheter og bistå dem med å håndtere systemiske problemer i regionen, i kombinasjon med andre risiko-reducerende og -begrensende tiltak, og dermed bidra til å forebygge negative konsekvenser knyttet til virksomheten på lengre sikt. På den annen side kan det være u hensiktsmessig for en bank som finansierer et kortsiktig prosjekt (for eksempel oppgradering av et anlegg) i en utviklingsøkonomi å håndtere systemiske utfordringer i regionen. Den kan heller fokusere på å gjennomføre grundige menneskerettighetsvurderinger av finansieringen og tilpasse vilkårene i finansieringen på en hensiktsmessig måte.

Tabell 4. Eksempler på hvordan et selskaps aktsomhetsvurderinger kan tilpasses omstendighetene

Tema	Eksempler
Selskapets posisjon i leverandørkjeden	Et selskap som befinner seg nedstrøms i en leverandørkjede (for eksempel en forhandler) kan foreta en vurdering av leverandører midt i kjeden for å vurdere hvordan de gjør aktsomhetsvurderinger av leverandørene høyere opp i kjeden for å identifisere risiko for barnearbeid. Et selskap som befinner seg midt i en leverandørkjede kan etablere sporbarhet av oppstrøms forretningsforbindelser som opererer i høyrisikoområder for å identifisere risiko for barnearbeid. I begge tilfellene vil barnearbeid bli prioritert, men måten hvert selskap identifiserer risikoen på vil variere avhengig av deres plassering i leverandørkjeden.
Type produkt og tjenester	Et selskap som tilbyr en nettbasert plattform for delings-tjenester (for eksempel overnatting) kan kanskje ikke selv utføre vurderinger av sine enkelte operatører på stedet (for eksempel de som tilbyr overnatting) på lik linje med et selskap med mer tradisjonelle tjenester. Imidlertid kan selskapet innføre robuste klageordninger og stille strenge krav til operatører, for å forhindre brudd på virksomhetens etiske og operasjonelle retningslinjer, slik at regelbrudd avdekkes raskt og håndteres effektivt.

Aktsomhetsvurderinger utformes på grunnlag av dialog med og involvering av interessenter – Interessenter er personer eller grupper med interesser som kan bli berørt av selskapets virksomhet. → se del I, Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger – involvering av interessenter

Spørsmål 8. Hvem er selskapets interessenter?

Interessenter er personer eller grupper med interesser som er eller kan bli berørt av et selskaps virksomhet. Ikke alle enkeltpersoner og grupper som anses som interessenter vil ha interesser som berøres av en bestemt aktivitet som selskapet utfører. Det er derfor viktig for selskapet å identifisere hvilke enkeltpersoner og grupper som har interesser det må tas hensyn til når det gjelder en spesifikk aktivitet (relevante interessenter). Aktsomhetsvurderinger angår interessenter som har blitt berørt (berørte interessenter), så vel som de

som potensielt kan bli berørt (potensielt berørte interessenter). Det er også slik at ikke alle interesser har like stor betydning, og det er derfor ikke nødvendig å behandle alle interessenter på samme måte. Der det er snakk om individuelle menneskerettigheter eller kollektive rettigheter (som tilhører grupper som urfolk), kan interessentene hvis menneskerettigheter er eller kan bli berørt omtales som «rettighetshavere».

Interessentene vil variere avhengig av selskapet og dets aktiviteter.

→ **Eksempel:** Berørte og potensielt berørte interessenter og rettighetshavere kan omfatte

- samfunn på lokalt, regionalt eller nasjonalt nivå
- arbeidere og arbeidstakere, herunder dem som er omfattet av uformelle ordninger i leverandørkjeden og fagforeninger
- forbrukere eller sluttbrukere av produkter

I tillegg kan relevante interessenter som kan være viktige for meningsfull involvering omfatte

- ikke-statlige organisasjoner, lokale sivilsamfunnsorganisasjoner og nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner
- lokalsamfunnsorganisasjoner og lokale menneskerettighetsforsvarere
- andre selskaper i samme bransje
- vertslandets myndigheter (lokale, regionale og nasjonale)
- forretningspartnere
- investorer/aksjonærer

Det finnes mange ressurser til hjelp for selskaper med å identifisere deres interessenter (for eksempel OECD 2015).

I situasjoner med et stort antall berørte eller potensielt berørte interessenter eller rettighetshavere kan et selskap inngå samarbeid med troverdige representanter for interessentene, særlig i tilfeller der det å ha dialog med enkeltpersoner kan undergrave visse rettigheter eller kollektive interesser.

→ **Eksempel:** Når det besluttet å omstrukturere eller stenge en fabrikk, kan det være viktig å ha dialog med fagforeninger i stedet for enkeltpersoner blant arbeidstakerne for å begrense konsekvensen en slik beslutning har på ansettelsesforholdene, ettersom arbeidstakers rett til å danne eller slutte seg til en fagforening og deres rett til kollektive forhandlinger er internasjonalt anerkjente menneskerettigheter.

Selskapene kan prioritere de mest berørte eller potensielt berørte interessentene eller rettighetshaverne for dialog. Graden av konsekvenser for interessentene eller rettighetshavere kan være avgjørende for omfanget av involvering.

Spørsmål 9. Hva er «meningsfull interessentdialog»?

- Interessentdialog innebærer interaktive involveringsprosesser med relevante interessenter. Dette kan for eksempel skje gjennom møter, høringer eller konsultasjoner. Meningsfull interessentdialog kjennetegnes av toveiskommunikasjon og avhenger av god tro fra deltakere på begge sider.⁵ Den er også responsiv og løpende, og innebærer ofte dialog med relevante interessenter før beslutninger fattes.
- Toveisdialog betyr at selskapet og interessentene fritt uttrykker sine meninger, deler perspektiver og lytter til alternative synspunkter for å oppnå gjensidig forståelse. Det betyr også at relevante interessenter selv har mulighet til å delta i utforming og gjennomføring av dialogen.
- Både selskapet og interessentene forventes å handle i god tro i dialogen. Dette innebærer at selskapet har et reelt ønske om å forstå hvordan relevante interessenter påvirkes av selskapets aktiviteter. Det betyr at selskapet må være forberedt på å håndtere de negative konsekvensene det forårsaker eller bidrar til, og at interessentene er ærlige når de framsetter sine interesser, intensjoner og bekymringer.
- Responsiv involvering innebærer at virksomheten søker å informere sine beslutninger ved å innhente synspunkter fra dem som sannsynligvis vil bli berørt av beslutningen. Det er viktig å involvere potensielt berørte interessenter og rettighetshavere før det treffes beslutninger som kan påvirke dem.⁶ Dette innebærer at all nødvendig informasjon gis i tide til potensielt berørte interessenter og rettighetshavere, slik at de kan ta en informert avgjørelse om hvordan selskapets beslutning kan påvirke deres interesser. Det innebærer også at gjennomføringen av det som er avtalt følges opp i tide, slik at negative konsekvenser for berørte og potensielt berørte interessenter og rettighetshavere håndteres, herunder ved å sørge for oppreisning der selskaper har forårsaket eller bidratt til konsekvensene.
- Løpende engasjement betyr at interessentdialogen fortsetter gjennom hele virksomhetens eller aktivitetens livssyklus, og ikke er et engangstilfelle.

5 OECD (2011). Kommentarer til Overordnede retningslinjer, punkt 25.

6 I noen tilfeller er dette påkrevd, for eksempel der rett til informasjon utgjør en del av en menneskerettighet.

Meningsfull interessentdialog er en viktig del av aktsomhetsvurderingsprosessen.

Denne *Veilederen* er imidlertid ikke ment å gi en uttømmende oversikt over dette temaet. Det finnes mange ressurser som kan bistå selskaper i å gjennomføre interessentdialog og håndtere vanlige utfordringer knyttet til slik involvering (for eksempel OECD 2015c).

Spørsmål 10. Når er interessentdialog viktig i aktsomhetsvurderinger?

Meningsfull interessentdialog er viktig gjennom hele aktsomhetsvurderingsprosessen. Dialog med berørte og potensielt berørte interessenter og rettighetshavere kan være spesielt relevant når et selskap

- identifiserer faktiske eller potensielle negative konsekvenser i forbindelse med egne aktiviteter
- vurderer forretningsforbindelser med tanke på faktiske eller potensielle negative konsekvenser
- utarbeider forebyggende og avbøtende tiltak for å håndtere risiko for negative konsekvenser som selskapet har forårsaket eller bidratt til
- identifiserer former for oppreisning for negative konsekvenser som selskapet har forårsaket eller bidratt til, og ved utforming av prosesser for å muliggjøre gjenoppretting
- følger opp og kommuniserer om hvordan identifiserte faktiske eller potensielle menneskerettighetskonsekvenser knyttet til egne aktiviteter håndteres

I tillegg er interessentinvolvering eller -konsultasjon i enkelte tilfeller en rettighet i seg selv.⁷

- **Eksempel:** Arbeidstakers rett til å danne eller slutte seg til fagforeninger, og deres rett til å forhandle kollektivt, er internasjonalt anerkjente menneskerettigheter. Av den grunn er det viktig å ha dialog med fagforeninger eller arbeidstakerrepresentanter når selskapet har dialog med arbeidstakere om disse temaene. Videre er forholdet mellom partene i arbeidslivet en form for interessentdialog.

7 For eksempel pålegger FNs erklæring om urfolks rettigheter stater å konsultere og samarbeide med berørte urfolk for å oppnå deres frie og informerte forhåndssamtykke («Free, Prior and Informed Consent», FPIC) i en rekke saker. Dette omfatter godkjenning av prosjekter som påvirker deres land og territorier eller andre ressurser (se artikkel 19 og 32). ILO-konvensjon nr. 169, som er juridisk bindende for landene som har ratifisert den, krever at statene konsulterer urbefolkningen for å komme fram til en avtale eller enighet om de foreslåtte tiltakene (se artikkel 6).

For noen typer negative konsekvenser som resulterer i kollektive skader (for eksempel korrupsjon som kollektivt skader befolkningen i jurisdiksjonen de oppstår i, eller utslipp av klimagasser som bidrar til kollektive, grenseoverskridende skader) kan det være umulig med en bred dialog med alle berørte eller potensielt berørte interessenter og rettighetshavere. I slike tilfeller kan dialog med troverdige representanter eller organisasjoner (for eksempel sivilsamfunnsorganisasjoner, representative offentlige organer osv.) være nyttig.

Utover interessentdialog kan selskapene også ønske å ha dialog med eksperter på særskilte temaer eller kontekster (for eksempel akademikere, sivilsamfunnsorganisasjoner, lokale organisasjoner) for å få råd når de utarbeider og gjennomfører aktsomhetsvurderinger.

Spørsmål 11. Hvordan kan et selskap ha dialog med potensielt sårbare interessenter?

Det å identifisere og prøve å fjerne potensielle barrierer for interessentdialog (for eksempel språk, kultur, kjønns- og maktubalanser, interne skillelinjer i lokalsamfunn osv.) er viktig for å sikre at dialogen blir effektiv.

→ **Eksempel:** Del informasjon muntlig i et lokalsamfunn der lese- og skriveferdighetene er lave.

I tillegg kan enkeltpersoner eller grupper ha økt risiko for sårbarhet eller marginalisering, for eksempel på grunn av sosial stigmatisering. Ofte vil de mest sårbare interessentene også bli mest påvirket av selskapets aktiviteter. For eksempel kan interessenter som kvinner, barn og sosialt marginaliserte lokalsamfunn bli betydelig mer påvirket av en aktivitet, eller bli berørt på andre måter, og kan trenge ekstra oppmerksomhet i interessentdialogen.

Det finnes mange tilgjengelige ressurser som omhandler hvordan potensielle hindringer for dialog kan håndteres og hvordan det best kan tilrettelegges for dialog med spesielt sårbare interessentgrupper.⁸

8 Se for eksempel *OECD (2017a) vedlegg B-D*.

Selskaper kan samarbeide på bransjenivå eller på tvers av bransjer, samt med relevante interessenter gjennom hele aktsomhetsvurderingsprosessen, selv om de alltid har ansvar for å sikre at deres egne aktsomhetsvurderinger gjennomføres på en effektiv måte. → se del I, Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger, tekstboks 2

Spørsmål 12. Hvordan kan selskaper samarbeide om å gjennomføre aktsomhetsvurderinger?

Mange av anbefalingene om aktsomhetsvurderinger i denne *Veilederen* kan gjennomføres i samarbeid med andre, for eksempel andre bransjeaktører, i partnerskap med fagforeninger eller gjennom flerpartsinitiativer.

- **Eksempel:** Selskaper kan samarbeide med eller inngå avtaler med fagforeninger for å tilrettelegge for dialog med arbeidstakere om utforming og gjennomføring av aktsomhetsvurderingsprosesser, gjennomføring av standarder for arbeidstakerrettigheter og håndtering av klager. Avtaler med fagforeninger kan ha ulik karakter og utarbeides på arbeidsplass- eller selskapsnivå, eller på sektor eller internasjonalt nivå. De omfatter tariffavtaler, globale rammeavtaler, protokoller og intensjonsavtaler.

Samarbeid kan være nyttig for å samle kunnskap om sektorrisikoer og løsninger, for å øke påvirkningsmuligheter, i den utstrekning det er mulig, overfor felles forretningsforbindelser, og gjøre aktsomhetsvurderinger mer effektive for alle, for eksempel ved å anerkjenne eksisterende vurderinger av forretningsforbindelser eller ved felles rapporteringsrammeverk for forretningsforbindelser. Kostnadsdeling og besparelser er ofte en fordel i sektorbasert samarbeid. → se vedlegg, spørsmål 18, 27–28 og 37, samt tekstboks 5

Tekstboks 3. God styring av samarbeidsinitiativer for aktsomhetsvurderinger

Følgende liste inneholder eksempler på god styring og selskapsledelse som kan hjelpe et selskap med å vurdere om samarbeidsinitiativet det deltar i er troverdig.

Initiativet

- har etablert en fungerende, tilgjengelig og effektiv klageordning som gjør det mulig for interessenter å ta opp bekymringer tilknyttet initiativets egne aktiviteter, uten frykt for represalier *
- har en prosess for å tilrettelegge for konsultasjoner med interessenter og eksperter om initiativets mål og aktiviteter
- har en effektiv prosess for å kommunisere detaljer rundt faktiske eller potensielle negative konsekvenser til de deltakende selskapene i tide, for å støtte dem i deres egne aktsomhetsvurderinger
- har en prosess for jevnlig gjennomgang, herunder overvåking og evaluering av om initiativet når sine egne mål, inkludert, ved behov, oppdatering av retningslinjer, aktiviteter og eventuell veiledning som gis til deltakende selskaper
- har vurdert hvor det kan oppstå faktiske eller potensielle interessekonflikter mellom ledelsen av initiativet og selskapene, og har etablert prosesser for å håndtere slike interessekonflikter
- offentliggjør informasjon om sin egen interne styringsstruktur, bemanning, ressurser og tilsynsmekanismer
- rapporterer om sine evalueringer av hvorvidt initiativet oppfyller sine egne mål og formål knyttet til ansvarlige innkjøps- og leverandørpraksiser
- åpner for gjensidig anerkjennelse, underlagt hensiktsmessig kvalitetskontroll, av andre aktsomhetsinitiativ

* Dette refererer til klageordninger tilknyttet initiativets egne aktiviteter og ikke til klageordninger som initiativer kan etablere for å bidra til oppreisning mellom berørte interessenter eller rettighetshavere og medlemmene av initiativet.

Deltakelse i et felles initiativ flytter ikke ansvaret for de negative konsekvensene som selskapet forårsaker, bidrar til eller er direkte knyttet til, bort fra selskapet og over til initiativet.

Når et selskap vurderer samarbeid for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger bør det først vurdere kvaliteten på initiativet. Dette kan innebære å

- innhente synspunkter fra relevante interessenter om initiativets troverdighet
- vurdere om initiativet og dets prosesser er troverdige, som betyr at de svarer med anbefalingene i denne *Veilederen*
- sikre at samarbeidsprosesser brukes og skreddersys for selskapet på måter som er nødvendige for å utføre tilstrekkelig gode aktsomhetsvurderinger
- være aktive deltakere i samarbeidet
- bruke god eierstyring og selskapsledelse når samarbeidet skjer gjennom et formelt initiativ → se *tekstboks 3*

Spørsmål 13. Kan samarbeid utgjøre en risiko i forhold til konkurranselovgivning?

Selv om selskaper i mange tilfeller kan samarbeide om aktsomhetsvurderinger uten å bryte konkurranselovgivningen, bør selskaper og samarbeidsinitiativer treffe proaktive tiltak for å forstå spørsmål relatert til konkurranseretten i deres jurisdiksjon og unngå aktiviteter som kan ansees som brudd på konkurranselovgivningen.

- **Eksempel:** Selskapene og samarbeidsinitiativene de er involvert i kan
- søke råd fra konkurransemyndighetene dersom de er i tvil om hvorvidt en spesiell type atferd eller samarbeid kan betraktes å være strid med konkurranseretten og dermed øke risikoene for lovbrudd
 - iverksette tiltak for åpenhet rundt samarbeidsinitiativer for å redusere konkurransemessige bekymringer. Konkurransemyndighetene kan være mer skeptiske til tiltak eller avtaler mellom konkurrenter dersom dette foregår i det skjulte. Dessuten kan åpenhet bidra til å avdekke spørsmål som er potensielt problematiske og dermed sikre at de håndteres raskt
 - opprette programmer som skal hindre konkurransehemmende atferd. Veiledning i hvordan programmer for etterlevelse av konkurranselovgivningen best kan utformes og håndheves blir ofte utarbeidet av konkurransemyndighetene i spesifikke jurisdiksjoner

Hver jurisdiksjon vil ha ulike regler for spørsmål om konkurranserett, men det finnes noen veiledende spørsmål selskapene kan se nærmere på når de vurderer konkurranserettslige problemstillinger i forbindelse med selskapets initiativer knyttet til ansvarlig næringsliv.

→ **Eksempler:**

- innebærer samarbeidet eller initiativet en avtale mellom konkurrenter?
- kan samarbeidet eller initiativet i seg selv betraktes som en overtredelse av konkurranseretten (det vil si at det innebærer prissamarbeid, fiktive bud, begrensninger på utbytte og fordeling av markeder)?
- har samarbeidet eller initiativet en konkurransehemmende effekt (det vil si innvirkning på forbrukermarkeder gjennom høyere priser eller begrenset tilgang til varer/tjenester), selv om det ikke ønskes å begrense konkurransen?
- oppveier de konkurransefremmende effektene av samarbeidet eller initiativet de konkurransehemmende effektene?
- har samarbeidet eller initiativet offentlige interesser som må tas hensyn til når denne balansen vurderes? → se *Capobianco, Gillard og Bijelic, 2015*

Spørsmål knyttet til aktsomhetsprosessen

A.1

Forankre ansvarlighet i retningslinjer og styringssystemer

Utarbeid, godkjenn og sørg for å formidle et sett av retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis som tydeliggjør selskapets forpliktelser til prinsippene og standardene i OECDs retningslinjer, samt dets planer for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger som er relevante for selskapets egen virksomhet, leverandørkjeder og andre forretningsforbindelser. → se del II, avsnitt 1.1

Spørsmål 14. Hva bør retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis inneholde? → se del II, avsnitt 1.1

Som nevnt i *Veilederen* vil et selskaps retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis innebære forpliktelser innenfor temaene som dekkes av OECDs retningslinjer og håndtere forpliktelser forbundet med selskapets vesentligste risikoer mer detaljert.

Det kan også være nyttig for et selskap å bruke sine retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis til å forklare hvordan det prioriterer i sine aktsomhetsvurderinger (det vil si hvorfor enkelte risikoer anses å være mer vesentlige enn andre).

Selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis kan også vise hvordan et selskap skal operasjonalisere ansvaret sitt – sin tilnærming til aktsomhetsvurderinger, interessentdialog og gjenoppretting. I den forbindelse kan det tydeliggjøre sine forventninger til gjennomføringen av selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis overfor arbeidstakerne (herunder egne ansatte, midlertidig ansatte og andre som utfører arbeid for selskapet) og overfor selskapets forretningsforbindelser. → se *vedlegg, spørsmål 18*

Selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis kan tilpasses lokale forhold eller lokal virksomhet.

For eksempel kan et datterselskap av et stort flernasjonalt selskap som opererer i et land med spesifikk arbeidsrelatert risiko, bruke morselskapets retningslinjer for å møte disse utfordringene.

Spørsmål 15. Hvilken ekspertise kan selskaper trekke på i utarbeidelsen av retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis? → se del II, avsnitt 1.1

Det finnes allerede gode modeller for retningslinjer for mange sektorer, hentet fra bransje- eller flerpartsinitiativer. Et selskap kan velge å bruke eller bygge på disse, forutsatt at de oppfyller anbefalingene under del II, avsnitt 1.1 i *Veilederen* og er tilpasset selskapets sektor eller geografi.⁹

Konsultasjon med relevante interessenter kan være nyttig når det gjelder å utarbeide retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis. Dette kan være spesielt relevant i sammenhenger der det ikke allerede finnes gode retningslinjer. Veiledning fra arbeidsgiverorganisasjoner, bransjeforeninger, relevante sivilsamfunnsorganisasjoner eller flerpartsinitiativer kan også være nyttig for selskapets tilnærming til utarbeidelsen av egne retningslinjer. → se *vedlegg, spørsmål 8–11*

Å involvere aktuelle enheter i selskapet i utarbeidelsen av retningslinjene kan bidra til å identifisere realistiske og effektive tilnærminger til operasjonaliseringen av retningslinjene. → se *vedlegg, spørsmål 16*

Søk å forankre selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis i selskapets styrende organer. Forankre selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis i styrings- og ledelsessystemer, slik at de inngår som en del av den ordinære forretningsdriften. Samtidig må det tas hensyn til juridiske føringer når det gjelder uavhengighet, selvstyre og juridiske struktur, som kan være fastsatt i nasjonale lover og forskrifter. → se del II, avsnitt 1.2

Spørsmål 16. Hvilke team eller forretningsenheter er det relevant å vurdere ved utvikling og tilpasning av mål for selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis? → se del I, Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger, del II, avsnitt 1.2

Hvordan tilpasning på tvers av grupper og forretningsenheter vil se ut i praksis vil avhenge av selskapets spesifikke karakteristika, for eksempel hvilken type virksomhet som drives, dets størrelse og hvilken type risiko det står overfor. Selskapene kan vurdere hvilke enheter som har betydning for overholdelse av retningslinjene for ansvarlig næringsliv, slik at de kan identifisere hvilke enheter som må justere sine mål for å sikre at selskapet har en samstemt innsats for ansvarlighet.

⁹ Se for eksempel OECD (2016a), «Model Supply Chain Policy for a Responsible Global Supply Chain of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas»; se også OECD (2017a), «Model Enterprise Policy for Responsible Agriculture Supply Chains».

Disse kan omfatte følgende:

- de som treffer beslutninger på høyt nivå i selskapet (for eksempel styre og toppledelse)
- de som har ansvaret for etterlevelse – overholdelse av lover og retningslinjer (for eksempel rettsavdeling, complianceavdeling, HR, miljøavdeling og lokal ledelse)
- de som tar beslutninger om nye forretningsforbindelser (for eksempel innkjøps-, anbuds- og salgsavdelinger og investeringsforvaltere) → *se tabell 5*
- de som har ansvar for utvikling av eller tilsyn med produkter og virksomhet knyttet til risiko (for eksempel produktutviklere, operasjonelle og faglige ledere)
- de som er ansvarlige for salg og markedsføring av produkter eller tjenester

Disse enhetene kan også være involverte i å utføre trinn i en aktsomhetsvurdering (som å utarbeide retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis og innføre styringssystemer, eller å identifisere, forebygge og begrense negative konsekvenser).

Avhengig av selskapets struktur vil det også være viktig at datterselskaper, franchisetakere eller lokale kontorer opererer i tråd med sentrale forpliktelser og prosesser, selv om disse enhetene kan skreddersy sine retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis til den lokale konteksten. → *se vedlegg, spørsmål 14*

Tabell 5. Eksempler på avdelinger og funksjoner som kan være relevante i gjennomføringen av aktsomhetsvurderinger

Avdelinger og/eller funksjoner	Temaer *
Bærekraft, samfunns-ansvar, etiske innkjøp	potensielt mange eller alle temaene i OECDs retningslinjer, ettersom disse avdelingene/funksjonene ofte har en ledende rolle, fungerer som kontaktpunkt eller koordinator for spørsmål knyttet til ansvarlig næringsliv
Miljø og/eller samfunn	• miljø • helse og sikkerhet • menneskerettigheter • andre sosiale problemstillinger ingen andre avdelinger/funksjoner håndterer

Tabell 5. Eksempler på avdelinger og funksjoner som kan være relevante i gjennomføringen av aktsomhetsvurderinger

HR	• sysselsetting og forholdet mellom partene i arbeidslivet • helse, miljø og sikkerhet • menneskerettigheter • rekruttering
Arbeidstaker-representanter, fagforenings-representanter	• sysselsetting og forholdet mellom partene i arbeidslivet • helse, miljø og sikkerhet • menneskerettigheter
Virksomhet, produksjon	• miljø • helse, miljø og sikkerhet • menneskerettigheter • forbrukervern
Juridisk	• etterlevelse av lover og regler • sysselsetting og forholdet mellom partene i arbeidslivet • bekjempelse av bestikkelser og korrupsjon • menneskerettigheter • forbrukervern • offentliggjøring av opplysninger • kontrakter med forretningsforbindelser
Etterlevelse («compliance»), etikk/integritet	• generell etterlevelse • bekjempelse av bestikkelser og korrupsjon
Innkjøp, leverandørkjede, forretningsforbindelser	• hele spekteret av OECDs retningslinjer i leverandørkjeden, gjennom forretningsforbindelser • undersøkelser, kontrahering og overvåking av leverandørkjede/forretningsforbindelser for disse temaene
Salg og markedsføring	• menneskerettigheter • forbrukervern • offentliggjøring av opplysninger

Tabell 5. Eksempler på avdelinger og funksjoner som kan være relevante i gjennomføringen av aktsomhetsvurderinger

Lokalsamfunns- utvikling	• interessentdialog • miljø • lokalsamfunns helse og sikkerhet • menneskerettigheter • offentliggjøring av opplysninger
Eksterne relasjoner, rapportering	• interessentdialog • offentliggjøring av opplysninger
Risikostyring	• potensielt alle temaene
Revisjon	• potensielt alle temaene
Ledelse	• potensielt alle temaene
Styret/Eiere	• potensielt alle temaene

** Dette er en ufullstendig liste over temaene i OECDs retningslinjer som kan være spesielt relevante for avdelingen/funksjonen å vurdere når de bidrar i aktsomhetsvurderingene eller med sin kompetanse.*

Spørsmål 17. Hva skiller styrets og ledelsens rolle i å sikre at ansvarlig næringsliv er integrert i virksomheten? → se del II, avsnitt 1.2

Styrene vil generelt være involvert i godkjenning av et selskaps retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis. De kan også være involvert i utarbeidelse av en forretningsstrategi som kan ha implikasjoner for ansvarlig næringsliv. I tillegg kan de gripe inn i tilfeller der retningslinjene ikke blir fulgt og be ledelsen om å ta ansvar. Det kan være nyttig å oppnevne styremedlemmer med kompetanse om og ansvar for ansvarlig næringsliv. I den forbindelse anerkjenner G20/OECD-prinsippene for eierstyring og selskapsledelse («Principles of Corporate Governance») at et viktig ansvar for styret i offentlige selskaper er å overvåke risikostyringssystemet og systemer laget for å sikre at selskapet overholder gjeldende lover, blant annet for skatt, konkurranse, arbeidsliv, miljø, likestilling, antikorrupsjon samt helse- og sikkerhet (OECD, 2015a, kap. VI). Ledelsen vil på sin side være ansvarlig for å utarbeide en strategi for å sikre at selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis blir etterlevd.

Selv om styret og ledelsen har klart definerte og adskilte roller, kan medlemmer av toppledelsen i praksis inneha styreverv i virksomheten og dermed utøve en dobbeltfunksjon.

Innarbeid forventninger til og retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis i kontrakter med leverandører og andre forretningsforbindelser. → se del II, avsnitt 1.3

Spørsmål 18. Hvordan innarbeide forventninger til ansvarlig næringsliv i relasjoner med leverandører og andre forretningsforbindelser? → se del II, avsnitt 1.3

I tillegg til å uttrykke forventninger til forretningsforbindelser gjennom selskapets retningslinjer for ansvarlig forretningspraksis, kan selskapet treffe ytterligere tiltak for å sikre at forventningene til ansvarlig forretningspraksis integreres i forholdet til forretningsforbindelser.

→ **Eksempel:** Som nevnt i *Veilederen* kan forventninger til nye forretningsforbindelser formidles og avtales gjennom formelle avtaler eller dokumentasjon (for eksempel i form av etiske retningslinjer («Supplier Code of Conduct»), kontrakter om fellesforetak («joint venture»), sidebrev til investorer osv.). Slike avtaler eller dokumenter kan omfatte følgende:

- forventninger om at forretningsforbindelser skal oppfylle OECDs retningslinjer og/eller *Veilederen*, eller tilsvarende standarder
- forventninger om åpenhet, overvåking og rapportering hos forretningsforbindelser
- spesifisering om hvorvidt/hvordan forretningsforbindelsene forventes å videreføre forventningene til sine egne forretningsforbindelser gjennom leverandørkjeden eller verdikjeden
- hvilke mangler på etterlevelse av OECDs retningslinjer som kan føre til at kontrakten avsluttes

De avdelingene som har ansvar for å ta avgjørelser om nye forretningsforbindelser kan vurdere kriterier rundt ansvarlighet før de etablerer en ny forretningsforbindelse. Dette kan gjøres ved å bruke prekvalifikasjonsprosesser, anbuds- eller screeningkriterier som tar hensyn til temaer relatert til ansvarlig næringsliv.

I mange tilfeller vil en forretningsforbindelse (for eksempel en leverandør) ha mange kunder og kan levere tjenester og produkter til flere sektorer. På denne bakgrunn kan det i noen tilfeller være uhensiktsmessig eller en byrde å pålegge leverandører/forretningsforbindelser selskapets egne forventninger uten å vurdere eksisterende eller potensielt motstridende forventninger som er kommet fra andre kunder/forbindelser. Selskapene kan håndtere denne utfordringen ved å

- tilpasse seg internasjonale og bransjeomfattende standarder for aktsomhetsvurderinger i leverandørkjeden
- samarbeide med andre bransjeaktører om felles forventninger til forretningspartnere, blant annet gjennom felles retningslinjer for ansvarlighet og rapporteringsrammeverk → se *vedlegg, spørsmål 12*
- samarbeide med forretningsforbindelser om hvordan motstridende krav kan reduseres og strømlinjeformes i samarbeid med andre kunder, og finne ytterligere tiltak, retningslinjer eller programmer for gjensidig anerkjennelse

A.2

Kartlegg og vurder faktiske og potensielle negative konsekvenser forbundet med selskapets virksomhet, varer eller tjenester

Gjennomfør en bred innledende kartlegging for å identifisere alle deler av virksomheten, på tvers av egne aktiviteter og forretningsforbindelser, inkludert i leverandørkjedene, der risiko for brudd knyttet til ansvarlig næringsliv er mest sannsynlig og mest alvorlig. → se del II, avsnitt 2.1

Spørsmål 19. Hva menes med kartlegging og avgrensing («scoping»), og hvor omfattende bør selskapets analyse være? → se del II, avsnitt 2.1

Kartlegging og avgrensing er en innledende prosess for å identifisere generelle områder med vesentlig risiko i selskapets egen virksomhet (for eksempel aktiviteter og produktlinjer) og forretningsforbindelser (herunder hele leverandørkjeden eller verdikjeden). Kartleggingen bør være bred og fungere som en innledende øvelse som bistår selskapet i å prioritere. Vurderingen (under del II avsnitt 2.2) viser på den annen side til en mer grundig prosess som tar sikte på å identifisere og evaluere prioriterte risikoer knyttet til en bestemt forretningsaktivitet eller -forbindelse. → se vedlegg, spørsmål 23–28

Hvordan kartlegging gjennomføres i praksis – særlig når det gjelder å kartlegge risiko på tvers av forretningsforbindelser – vil variere avhengig av virksomhetens karakteristika.

→ **Eksempel:** En institusjonell investor kan bruke markedsundersøkelser og andre eksterne ressurser (sivilsamfunnsrapporter, media osv.) for å analysere omfanget av risikoer i sin investeringsportefølje, mens en detaljist kan kartlegge leverandørkjedens struktur og identifisere generelle risiko-områder basert på spesifikke faktorer relatert til geografi, sektor, produkt eller virksomhet.

Imidlertid, dersom selskapet gjøres oppmerksom på (f.eks. gjennom rapporter, dialog med interessenter eller klagemekanismer) at en produktlinje eller innsatsfaktor er knyttet til særskilte risikoer, er det viktig å vurdere denne informasjonen i sammenheng med annen informasjon som er innhentet under kartleggingen.

Tekstboks 4. Hvor passer kartlegging av leverandørkjeden inn i kartleggings- og vurderingsprosessen?

I kartleggings- og avgrensingsfasen er det viktig at selskaper kartlegger overordnede aktiviteter og strukturen i leverandørkjedene, for å identifisere aktiviteter, geografiske områder, produkter eller forretningsforbindelser med høyere risiko. Etter hvert som selskapet avgrenser disse høyrisikoområdene, kan det gjennomføre en mer detaljert kartlegging av sine faktiske, individuelle forretningsforbindelser for å identifisere konkrete forbindelser for videre vurdering.

Eksempel: En bilprodusent kan i kartleggingsfasen identifisere, basert på kjent informasjon i bransjen, at batteriene sannsynligvis har høyere risiko enn de andre komponentene. På dette tidspunktet er det lite sannsynlig at produsenten har nok detaljert informasjon om bestemte underleverandører og opprinnelsesland til å kunne gjennomføre en detaljert vurdering av batteriets leverandørkjede. Produsenten vil heller først samle mer informasjon om hvor batteriene faktisk blir laget, kartlegge høyrisikoledd i leverandørkjeden for disse produktene, sannsynlige opprinnelsesland for materialene i batteriet, og kvaliteten og typen aktsomhetsvurdering som er utført av underleverandører med høy risiko. Først deretter kan produsenten fortsette å prioritere sine individuelle forretningsforbindelser for grundigere vurdering og oppfølging.

Eksempel: Etter å ha gjennomgått sine produktlinjer, kan et selskap i skobransjen identifisere at lærsko er forbundet med betydelige risikoer relatert til arbeidsforhold og miljø i garveprosessen. Selskapet kan deretter kartlegge konkrete forretningsforbindelser (for eksempel garverier) knyttet til produksjonen av lærprodukter, for å prioritere leverandører i høyrisikoområder for videre vurdering.

Spørsmål 20. Hva menes med sektorrisiko, produktrisiko, geografisk risiko og virksomhetsspesifikke risikoer? → se del II, avsnitt 2.1

Det å vurdere risikoer relatert til sektor, geografi, produkt og virksomhet kan være nyttig i risikoanalysen av et selskaps egen virksomhet, så vel som dets forretningsforbindelser. Disse risikofaktorene bestemmes av tidligere påvirkninger og nye, fremvoksende problemstillinger.

- Sektorrisiko er risiko som er utbredt globalt innenfor en sektor som følge av sektorens særtrekk, dens aktiviteter, produkter og produksjonsprosesser. For eksempel er utvinningssektoren ofte forbundet med risiko for betydelig miljøavtrykk og påvirkning på lokalsamfunn. I sko- og klessektoren er risiko blant annet knyttet til respekt for fagforeningsrettigheter, helse, miljø og sikkerhet samt lave lønninger, blant de meste utbredte.¹⁰
- Produktrisiko er risiko knyttet til innsatsfaktorer eller produksjonsprosesser som brukes i utvikling eller bruk av bestemte produkter. For eksempel kan klesplagg med perlearbeid eller broderi ha høyere risiko for uformell sysselsetting og usikre arbeidsforhold, og telefoner og datamaskiner kan inneholde komponenter som risikerer å være utvunnet fra konfliktområder.
- Geografisk risiko handler om forhold i et bestemt land som kan øke sannsynligheten for risiko i en sektor. Geografiske risikofaktorer er generelt de faktorene som er knyttet til regelverk (for eksempel etterlevelse av internasjonale konvensjoner), styresett (for eksempel tilsynsorganers kapasitet, rettsstatsprinsipper og omfang av korrupsjon), sosioøkonomisk kontekst (for eksempel fattigdom og utdanningsnivå, sårbarhet og diskriminering av befolkningsgrupper) og politisk kontekst (for eksempel tilstedeværelse av konflikt).
- Virksomhetsspesifikk risiko er risiko knyttet til et bestemt selskap, for eksempel svak styring, dårlig historikk med hensyn til respekt for menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, anti-korrupsjonsstandarter, miljøstandarter eller manglende kultur for ansvarlig næringsliv.

Spørsmål 21. Hva er eksempler på informasjonskilder for skrivebordsbasert analyse? → se del II, avsnitt 2.1

De fleste sektor- og produktrisikoe, samt situasjonen i enkelte land, er godt kjent eller lett å forstå ut fra tilgjengelig informasjon. For eksempel er farlige miljø- og helseeffekter av tekniske prosesser og produkter generelt tilstrekkelig kjent innenfor de enkelte sektorene.

Rapporter fra internasjonale organisasjoner, sivilsamfunnsorganisasjoner, nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner, myndighetsorganer, fagforeninger og arbeidsgiver- og næringslivsforeninger kan gi verdifull informasjon gjennom hele aktsomhetsvurderingsprosessen, og spesielt i analysefasen. Medieartikler

¹⁰ Se *OECD (2018)* for mer informasjon om risiko i sko- og klesbransjen og *OECD (2017a)* for mer informasjon om risiko knyttet til utvinningsindustrien.

kan også bidra til å gi innsikt i den lokale, regionale og nasjonale sosiale og politiske situasjonen. → *se tabell 6 for en liste over dokumentbaserte ressurser*

Det er viktig for selskapene å vurdere nøyaktigheten og troverdigheten til ressursene som brukes i risikovurderingen. Dette gjelder spesielt for kilder selskapet har overtatt fra andre, for eksempel nullpunktsvurderinger («baseline assessments») og undersøkelser utført av en partner, et oppkjøpt selskap eller et samarbeidende selskap, samt andre sekundære kilder. Dette kan gjøres ved å sammenstille informasjon fra flere kilder, vurdere typen informasjon, dens kilde og publiseringstidspunkt, og konsultere med tredjeparter, for eksempel sivilsamfunnsorganisasjoner, om ting man er i tvil om. På den annen side trenger ikke informasjon som presenteres i eksterne rapporter å bli fullstendig verifisert for at et selskap skal kunne bruke den som utgangspunkt for nærmere undersøkelser.

Tabell 6. Liste over dokumentbaserte ressurser

Primærkilder	• kontrakter, lisenser, relevant regelverk og lovgivning samt interne retningslinjer som beskriver det rettslige og regulatoriske rammeverket som gjelder for prosjektet eller aktiviteten • nullpunktsstudier/konsekvensanalyser bestilt av andre parter eller i tidligere faser av prosjektet • data fra myndighetsorganer om sysselsetting, fattigdomsnivåer, helse- og utdanningsstandarder, lønn, arbeidsforhold, helse, miljø og sikkerhet osv. • folketellingsdata samt data om inntekts- og fattigdomsrater (dette kan være upålitelig i noen utviklingsøkonomier) • kartlegging av landareal og annen informasjon om prosjektet eller aktiviteten • nøkkelindikatorer innhentet gjennom geografiske informasjonssystemer, kart og andre kilder • annet eksisterende materiale eller informasjon overtatt ved oppkjøp (dersom det finnes) • registrering av klager og behov fra lokalsamfunnet
---------------------	--

Tabell 6. Liste over dokumentbaserte ressurser

**Sekundær-
kilder**

- studier og indekser utarbeidet av akademikere, nasjonale menneskerettighetsinstitusjoner, myndigheter og bransjeorganer
 - studier og rapporter fra mellomstatlige organisasjoner samt multilaterale og bilaterale utviklingsorganisasjoner
 - studier og indekser utarbeidet av sivilsamfunnsorganisasjoner og sektorbaserte, nasjonale eller internasjonale fagforeningsorganisasjoner
 - informasjon om programmer for lokalsamfunns-investeringer eller utviklingsprogrammer knyttet til andre næringsprosjekter i området eller regionen
 - studier foretatt av lokalsamfunn, for eksempel urfolk eller deres representative organisasjoner, om viktige problemstillinger som kan være relevante for prosjektutvikling
 - tilgjengelige rapporter utarbeidet av andre selskaper som driver virksomhet i lokalområdet eller regionen
-

Spørsmål 22. Hvordan kan mangel på informasjon håndteres? → *se del II, avsnitt 2.1–2.2*

Visse strategier kan være nyttige for å håndtere mangel på informasjon om risikoer knyttet til et selskaps egne aktiviteter og forretningsforbindelser, tatt i betraktning relevante omstendigheter og faktiske begrensninger.

→ **Eksempler:**

- klageordninger og andre overvåkingsplattformer (for eksempel nasjonale overvåkingskomiteer) kan etableres for å varsle selskapene om faktiske eller potensielle negative konsekvenser de kanskje ikke har identifisert selv → *se vedlegg, spørsmål 54*
- informasjon eller påstander om faktiske eller potensielle negative konsekvenser behøver ikke å være fullstendig verifisert for å utløse ytterligere vurdering
- selskapene kan alliere seg med nøkkelinteressenter og eksperter for å få bedre forståelse av sektor-, produkt- eller geografiske risikoer, for eksempel gjennom rundebordsmøter

Med utgangspunkt i de vesentlige risikoområdene som er identifisert ovenfor, gjennomfør trinnvise og stadig mer grundige vurderinger av prioriterte aktiviteter, leverandører og andre forretningsforbindelser for å identifisere og vurdere konkrete faktiske og potensielle negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv.

→ se del II, avsnitt 2.2

Spørsmål 23. Hvordan kan et selskap vurdere risikoer for negative konsekvenser i egen virksomhet? → se del II, avsnitt 2.2

I mange tilfeller gjennomfører selskaper allerede egenvurderinger eller bruker eksterne revisjoner eller inspeksjoner på viktige risikoer i sin sektor, og i noen tilfeller er slike vurderinger regulerte i nasjonal lovgivning. For eksempel er arbeidsinspeksjoner, miljøtilsyn som kreves for lisensiering, konsekvensutredninger for miljø, antikorrupsjonsstyringssystemer, «kjenn-din-motpart»-prosesser, finansielle revisjoner, vurderinger av menneskerettighetskonsekvenser og produktlisensieringsprosesser alle vanlige risikovurderinger som en virksomhet allerede kan gjennomføre eller samarbeide med relevante myndigheter om. Selskapene kan tilpasse eller utfylle eksisterende vurderinger for å sikre samsvar med internasjonale standarder og anbefalingene for ansvarlig næringsliv.

I tillegg til rutinemessige vurderinger som et selskap kanskje allerede gjør, kan det være nødvendig med ytterligere interne vurderinger for å forstå potensielle risikoer eller faktiske negative konsekvenser knyttet til selskapets egne aktiviteter for å sikre at selskapet etterlever forventningene til ansvarlig næringsliv i OECDs retningslinjer.

- **Eksempel:** Selskapet kan bestille en ekstern gjennomgang av gjennomføringen av sine retningslinjer for diskriminering og seksuell trakassering.
- **Eksempel:** Et datterselskap kan gjennomføre miljøkonsekvensutredninger knyttet til egne aktiviteter og dele disse med morselskapet.

Spørsmål 24. Hvordan kan et selskap prioritere hvilken del av egen virksomhet eller forretningsforbindelser det skal vurdere først? → se del II, avsnitt 2.2

For mange selskaper, spesielt de større, vil det ikke være mulig å vurdere faktiske eller potensielle negative konsekvenser på tvers av alle aktiviteter og forretningsforbindelser. Virksomheter kan derfor prioritere de operasjonene eller forretningsforbindelsene der risikoen for negative konsekvenser er størst. → se del II, avsnitt 2.4 og vedlegg, spørsmål 3 for veiledning om de vesentligste konsekvensene

Noen forhold som kan være relevante for vurderingen ovenfor inkluderer hvorvidt

- operasjonen eller forretningsforbindelsen befinner seg i et land med høyere risiko (f.eks. tilstedeværelse av konflikt, sårbare grupper, svakt rettsvesen, høye korrupsjonsnivåer, osv.)
- operasjonen eller forretningsforbindelsen innebærer en aktivitet eller produksjonsprosess med høyere risiko (kjennetegnet av utstrakt bruk av uformell arbeidskraft, bruk av farlige kjemikalier, bruk av tungt maskineri, osv.)
- risikoer ble identifisert i en tidligere vurdering

Det er viktig å merke seg at forretningsforbindelser kategoriseres som «høyrisiko» og prioriteres for videre vurdering på grunnlag av deres risikoprofil og ikke basert på hvor sterke eller nære relasjonene deres er til virksomheten.

→ **Eksempel:** En elektronikkbedrift kan identifisere leverandører som driver utvinning av mineraler i konflikt- og høyrisikoområder som «høyrisiko», på tross av at elektronikkbedriften ikke har et direkte kontraktsforhold med disse leverandørene.

Til tider kan det være nødvendig å gjøre ytterligere prioriteringer innenfor gruppen av høyrisiko-forretningsforbindelser. I slike tilfeller – med mål om gradvis å vurdere alle eksisterende høyrisiko-forretningsforbindelser – kan selskapet prioritere dem som er mest betydningsfulle, for eksempel i form av den andelen av produktene selskapet kjøper, eller de landene hvor en særlig stor andel av innkjøpene foregår.

Spørsmål 25. Hvordan kan en virksomhet gjennomføre en vurdering av forretningsforhold som er prioritert i avgrensingsfasen? → se del II, avsnitt 2.2

I avgrensings- og kartleggingsøvelsen identifiserer selskapet overordnede risikokategorier forbundet med sine forretningsforbindelser. Vurderingene er mer detaljerte evalueringer av de prioriterte risikoene som følger av avgrensingsøvelsen. Eksempler på former for vurderinger kan være leverandørens egen-vurderinger, stedlige inspeksjoner og revisjoner. Hvilken type vurdering et selskap bruker vil tilpasses risikoens natur.

→ **Eksempler:**

- Stedlige inspeksjoner kan være hensiktsmessig for å vurdere risiko knyttet til helse, miljø og sikkerhet, produktsikkerhet og miljøaspekter (samt annen risiko).

- Dokumentgjennomgang kan være hensiktsmessig for å vurdere om selskapet overholder finansielle rapporteringsstandarder.
- Intervju med arbeidstakere og fokusgruppediskusjoner kan være hensiktsmessig for å vurdere arbeidsmiljø og menneskerettighetsrisikoer, særlig med hensyn til sensitive og generelt udokumenterte risikoer. Siden arbeidstakere ikke alltid føler seg komfortable med å gi ærlige svar til ledelsen, kan det i noen tilfeller være nødvendig at intervjuer og fokusgrupper gjennomføres av betrodd tredjeparter.
- Interessentdialog og konsultasjoner med relevante sivilsamfunnsorganisasjoner kan være hensiktsmessig for å vurdere selskapets negative konsekvenser for lokalsamfunn.

Spørsmål 26. Hva kan en vurdering av forretningsforbindelser omfatte, og hvem skal gjennomføre vurderingene? → se del II, avsnitt 2.2

For de fleste typer risikoer vil en vurdering omfatte følgende:

- faktiske negative konsekvenser eller risiko for konsekvenser som selskapets forretningsforbindelser har forårsaket eller bidratt til (for eksempel usikker håndtering av kjemikalier og betaling av bestikkelser til myndighetspersoner), herunder konsekvenser knyttet til framtidige prosjekter eller aktiviteter
- forretningsforbindelsenes kapasitet og vilje til å gjennomføre aktsomhetsvurderinger
- vurdering av hvor tilstrekkelige aktsomhetsvurderingene er, inkludert hvilke tiltak selskapet eller dets forretningsforbindelser iverksetter for å forebygge og begrense negative konsekvenser (for eksempel retningslinjer, systemer for etterlevelse, vurderinger av underleverandører, oppgradering av anlegg, samt tilgang til varslings- og klagemekanismer)

Det er nyttig at de som utfører vurderingene innehar følgende kompetanse:

- ekspertise på de relevante risikoområdene selskapet vurderer (for eksempel menneskerettigheter, helse og sikkerhet, korrupsjon), herunder kunnskap om de beste metodene for å identifisere faktiske og potensielle negative konsekvenser i den lokale konteksten
- kunnskap om internasjonale og nasjonale standarder knyttet til negative konsekvenser
- evne til å gjennomføre vurderingen i den lokale konteksten (for eksempel språkkunnskaper)

Det er lite sannsynlig at en og samme person vil inneha ovennevnte kompetanse på tvers av alle risikoområder og kontekster. Derfor kan slike vurderinger utføres av team som samlet innehar disse kompetansene.

Spørsmål 27. Når bør man vurdere forretningsforbindelser? → *se del II, avsnitt 2.2*

Selskapene oppfordres til å gjennomføre vurderinger

- av eksisterende forretningsforbindelser med høy risiko (det vil si forretningsforbindelser som involverer geografiske områder, produkter eller sektorer som er knyttet til høy risiko for negative konsekvenser) som ennå ikke er vurdert
- før man inngår nye forretningsforbindelser med høy risiko i nærmest ledd i verdikjeden → *se vedlegg, spørsmål 18*
- når det er sannsynlig at konteksten for forretningsforbindelse med høy risiko har endret seg

I noen tilfeller er risikoene for negative konsekvenser så utbredt i en bestemt region at det å vurdere forretningsforbindelser enkeltvis ikke gir noen ny informasjon. I slike tilfeller kan selskapet velge å gå direkte til tiltak for å forebygge og begrense negative konsekvenser.

→ **Eksempel:** Et selskap kan få kjennskap til at seksuell trakassering er utbredt i en frihandels-/eksportprosesseringssone. Ettersom selskapet vet hvor vanskelig det er å identifisere konkrete hendelser med seksuell trakassering kan det velge å ikke vurdere leverandørene først, men heller oppfordre leverandørene til å iverksette tiltak for å forhindre seksuell trakassering (for eksempel opplæring av ledelsen).

I noen tilfeller kan det allerede foreligge troverdige vurderinger av forretningsforbindelser. Når slike er tilgjengelige, oppfordres selskapene til å gjennomgå funnene og deretter rette innsatsen mot å forebygge eller begrense identifiserte negative konsekvenser, samt følge opp framdriften.

Spørsmål 28. Hvordan kan selskaper vurdere forretningsforbindelser de ikke har kontraktsforhold med? → se avsnitt 2.2

Det finnes ulike verktøy og tilnærminger for å vurdere forretningsforbindelser med høy risiko som kan bidra til å overvinne utfordringer knyttet til synlighet og innflytelse når selskapet ikke har et kontraktsforhold.

→ **Eksempel:** For å få bedre oversikt kan et selskap

- be forretningsforbindelser om å oppgi informasjon som er nødvendig for at selskapet kan vurdere risiko forbundet med deres leverandører og forretningsforbindelser, for eksempel informasjon om underleverandører og underentreprenører, eller opprinnelsesland. Selskapene kan opprette og bruke rapporteringsmaler som er felles for sektoren, for å redusere unødige byrder på forretningsforbindelsene → se vedlegg, spørsmål 12
- bruke eksisterende sporbarhets- eller kontrollkjedeordninger (chain of custody)¹¹ for å få bedre oversikt over sine forretningsforbindelser lenger opp i leverandørkjeden. Dette er særlig relevant for produkt-orienterte selskaper med fysiske leverandørkjeder

For å vurdere forretningsforbindelser bakover i leverandørkjeden kan selskapet, der det er mulig

- bruke eksisterende troverdige vurderinger av forretningsforbindelser bakover i leverandørkjeden, for eksempel vurderinger som deles gjennom samarbeidsinitiativer eller videreformidles gjennom nedstrøms rapportering eller kontraktsbestemmelser¹² om videreføring av krav i skriftlige kontrakter og avtaler
- dersom det ikke finnes troverdige vurderinger, kan selskaper – basert på informasjon innhentet gjennom videreføring av rapporteringskrav, kontraktsbestemmelser eller sporbarhet – identifisere felles forretningsforbindelser med andre aktører i bransjen for å gjennomføre eller bestille vurderinger av slike felles forbindelser
- vurdere aktsomhetsprosessen til forretningsforbindelser som opererer på kontrollpunkter i leverandørkjeden → se tekstboks 5

11 Sporbarhet er prosessen som omfatter at selskaper sporer råvarer, materialer og produkter gjennom leverandørkjeden.

12 «Cascading disclosure» refererer til når et selskap gir informasjon til kunden, som igjen gir det videre til sin kunde. En «flow down provision» er en leveranse som inngår i en kontrakt som er innarbeidet i kontrakter med underleverandører.

Tekstboks 5. Involvering av forretningsforbindelser som opererer på kontrollpunkter i leverandørkjeden

Selskaper kan identifisere kontrollpunkter (noen ganger omtalt som «flaskehals») ved å ta hensyn til:

- sentrale endringspunkter i leverandørkjeden der sporbarhet eller kontrollkjedeinformasjon kan aggregeres eller gå tapt
- antall aktører, for eksempel der det er relativt få selskaper som prosesserer eller håndterer et betydelig antall innsatsfaktorer som de sender videre nedover i en leverandørkjede
- punktet hvor selskaper nederst i leverandørkjeden har størst innflytelse
- punkter hvor ordninger og revisjonsprogrammer allerede eksisterer, slik at disse kan utnyttes og dobbeltarbeid unngås

«Kontrollpunktselskaper» vil vanligvis ha bedre oversikt over og/eller større innflytelse overfor sine egne leverandører og forretningsforbindelser lenger opp i leverandørkjeden enn selskaper som befinner seg nærmere forbrukere eller sluttbrukere. Å gjennomføre aktsomhetsvurderinger av selskaper i kontrollpunkter for å avgjøre om de selv gjør aktsomhetsvurderinger i tråd med denne *Veilederen*, gir en viss trygghet for at risikoen for negative konsekvenser direkte knyttet til leverandører er identifisert, forebygget og redusert. Identifisering og involvering av kontrollpunkter kan blant annet skje gjennom å stille krav i kontrakter med leverandører og forretningsforbindelser om at kontrollpunkter skal identifiseres (konfidensielt), ved å be leverandører/forretningsforbindelser om å anskaffe varer fra kontrollpunktselskaper som etterlever forventningene i denne *Veilederen*, ved å bruke systemer for konfidensiell informasjonsdeling om leverandører og/eller bransjeomfattende ordninger som synliggjør aktører bakover i leverandørkjeden.

Vurder hvordan selskapet er involvert i de faktiske eller potensielle negative konsekvensene som er identifisert, for å fastsette hvilke tiltak som er hensiktsmessige. Vurder særlig om selskapet (a) har forårsaket (eller ville ha forårsaket) den negative konsekvensen; eller (b) har bidratt (eller ville ha bidratt) til den negative konsekvensen; eller om (c) den negative konsekvensen er (eller ville ha vært) direkte knyttet til selskapets virksomhet, produkter eller tjenester gjennom en forretningsforbindelse. → se del II, avsnitt 2.3

Spørsmål 29. Hva menes med negative konsekvenser et selskap har «forårsaket» eller «bidratt til», eller som er «direkte knyttet til» dets virksomhet, produkter eller tjenester fra en forretningsforbindelse?

→ se del II, avsnitt 2.3

Forårsake: Et selskap «forårsaker» negative konsekvenser dersom dets aktiviteter¹³ alene er tilstrekkelige til å medføre de negative konsekvensene.

→ **Eksempel:** Dersom et selskap diskriminerer kvinner eller etniske minoriteter i ansettelser, eller dersom et selskap betaler bestikkelse til en utenlandsk offentlig tjenesteperson.

Bidra til: Et selskap «bidrar til» en negativ konsekvens dersom dets aktiviteter, i kombinasjon med aktiviteter fra andre enheter, forårsaker konsekvensen, eller dersom selskapets aktiviteter forårsaker, legger til rette for eller stimulerer en annen enhet til å forårsake en negativ konsekvens. Bidraget må være betydelig, det vil si at det ikke omfatter mindre eller trivielle bidrag.

Vurderingen av hvor vesentlig bidraget er, og av når virksomhetens handlinger kan ha forårsaket, lagt til rette for eller stimulert en annen aktør til å forårsake en negativ påvirkning, kan innebære at flere faktorer må vurderes. Følgende faktorer kan tas i betraktning:

- i hvilken grad selskapet kan ha oppmuntret til eller gitt grunnlag for en negativ konsekvens fra en annen enhet, det vil si i hvilken grad aktiviteten økte risikoen for konsekvensen som oppsto
- i hvilken grad selskapet kunne eller burde ha kjent til den negative konsekvensen eller potensialet for negativ konsekvens, det vil si graden av forutsigbarhet
- i hvilken grad noen av selskapets aktiviteter faktisk har begrenset den negative konsekvensen eller redusert risikoen for at den skulle inntreffe

Bare eksistensen i seg selv av et forretningsforhold, eller aktiviteter som skaper generelle vilkår der negative konsekvenser kan oppstå, utgjør ikke i seg selv et forhold som innebærer medvirkning. Aktiviteten det gjelder må i betydelig grad øke risikoen for negative konsekvenser.

¹³ OECD (2011), kapittel IV, punkt 42 sier at «Aktivitet' kan omfatte både handlinger og unnlaterelser».

→ **Eksempel:** En detaljist setter en svært kort leveringstid for et produkt, til tross for at det fra lignende produkter tidligere er kjent at produksjonstiden ikke er gjennomførbart, samtidig som selskapet begrenser produsentens bruk av forhåndsgodkjente underleverandører.

- Ved å sette en kortere ledetid enn det som er gjennomførbart og samtidig begrense bruken av underleverandører, økte risikoen for urimelig overtidsbruk hos produsenten.
- Graden av forutsigbarhet av påvirkningen kan være høy fordi detaljisten visste at leveringstider for lignende tidligere produkter ikke hadde vært gjennomførbare, og at korte leveringstider ofte fører til urimelig overtid i sektoren.
- Dersom det ikke ble gjennomført noen begrensende tiltak for å redusere risikoen for at den negative konsekvensen skulle inntreffe, kan detaljisten ha bidratt til urimelig overtidsbruk hos produsenten.

→ **Eksempel:** En investor innen aktiv eierkapital («private equity») investerer i et stålverk. Investoren sitter i stålverkets styre og samhandler regelmessig med ledelsen. Investoren stemmer imot å installere kostbart utstyr som renser avløpsvann fra verket. Som et resultat av manglende rensing blir drikkevannet til lokalsamfunnet forurensset.

- Å oppmuntre prosjektledelsen til å unngå å installere teknologi som kan forhindre eller begrense miljøpåvirkning på vannkilder øker risikoen for negative konsekvenser.
- Graden av forutsigbarhet kan være høy dersom det er allment kjent blant eksperter på miljøstyring i stålindustrien at vannbehandlingsutstyr er nødvendig for å unngå forurensning av drikkevann.
- Dersom investoren hadde gjennomført aktsomhetsvurderinger og støttet en alternativ plan for behandling av avrenningen ville risikoen for forurensning av vannforsyningen – og graden av forutsigbarhet for denne påvirkningen – vært lavere. Dette ville ført til at investoren i mindre grad ble ansett å ha bidratt til den negative påvirkningen.

Direkte knyttet til «Tilknytning» er definert av forholdet mellom de negative konsekvensene og selskapets produkter, tjenester eller virksomhet gjennom en annen enhet (det vil si forretningsforbindelse). «Direkte knyttet til» defineres ikke av direkte kontraktsforhold, som for eksempel «direkte innkjøp».

→ **Eksempel:** Dersom et selskap kjøper kobolt som brukes i produktene, og som utvinnes ved hjelp av barnearbeid, kan selskapet være direkte knyttet til den negative konsekvensen (det vil si barnearbeid). I dette tilfellet har selskapet hverken forårsaket eller bidratt til den negative konsekvensen selv, men det kan allikevel være en direkte forbindelse mellom selskapets produkter og den negative konsekvensen gjennom forretningsforbindelsene som er involvert i selskapets koboltkjøp (det vil si med smelteverk, mineralhandler og gruveselskapet som bruker barnearbeid).

Et selskaps forhold til negative konsekvenser er ikke statisk. Det kan endre seg, for eksempel etter hvert som situasjoner utvikler seg, og avhengig av i hvilken grad aktsomhetsvurderinger og tiltak for å håndtere identifiserte risikoer og konsekvenser reduserer sannsynligheten for at konsekvensene oppstår.

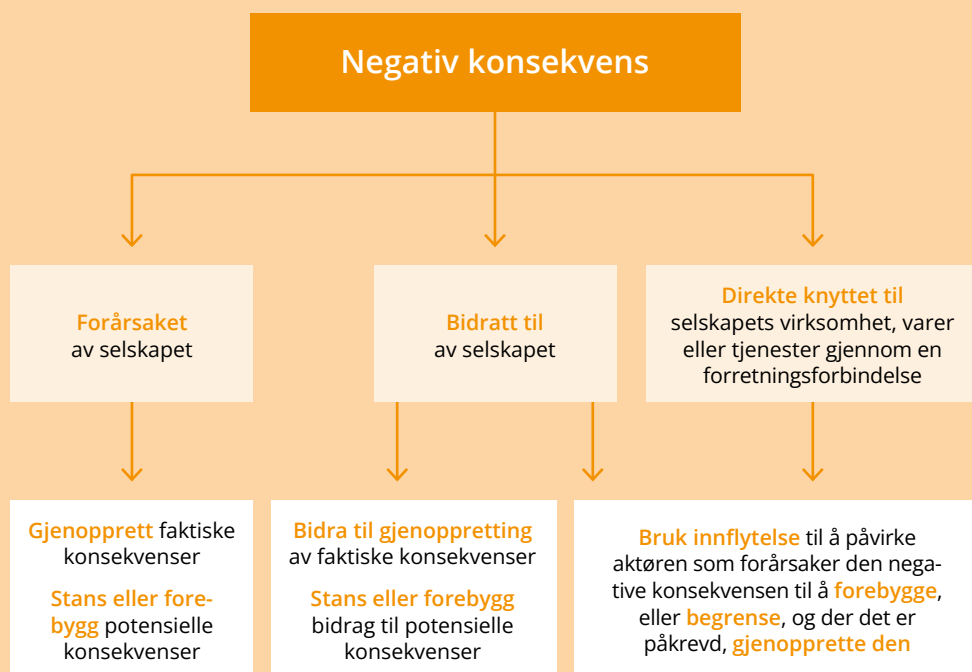
Generelt er det mest sannsynlig at et selskap forårsaker negative konsekvenser i forbindelse med aktiviteter knyttet til egen virksomhet, mens det oftest vil være direkte knyttet til negative konsekvenser som forårsakes av forretningsforbindelser. Å bidra til negative konsekvenser kan skje både i forbindelse med aktiviteter knyttet til selskapets egne virksomheter og gjennom forretningsforbindelser.

De ovennevnte beskrivelsene er ikke ment å overstyre spørsmål knyttet til rettslig ansvar. Nasjonal lovgivning kan ha egne tilnærminger eller regler for å fastslå forholdet til konsekvenser med henblikk på å avklare rettslig ansvar. For eksempel vil selskaper som blir funnet skyldige i bestikkelser etter nasjonal lovgivning om korrupsjon, i de fleste tilfeller anses å ha forårsaket eller bidratt til konsekvensene.

Spørsmål 30. Hvorfor er det viktig hvordan et selskap er involvert i negative konsekvenser? → se del II, avsnitt 2.3

Forholdet mellom et selskap og en negativ konsekvens (det vil si om selskapet har forårsaket eller bidratt til den, eller om selskapet er direkte knyttet til den gjennom en forretningsforbindelse) er en viktig vurdering, ettersom det avgjør hvordan selskapet skal håndtere konsekvensen, og om det også er ansvarlig for å sørge for eller samarbeide om gjenoppretting. → se figur 2

Figur 2. Håndtering av negative konsekvenser



Merknad: Mer konkret veiledning rundt håndtering av negative konsekvenser for menneskerettigheter finnes i OECD (2011), kapittel IV.

Med utgangspunkt i informasjonen som er innhentet om faktiske og potensielle negative konsekvenser, bør selskapet, der det er nødvendig, prioritere de mest alvorlige risikoene og negative konsekvensene for ansvarlig næringsliv basert på alvorlighetsgrad og sannsynlighet. Prioritering vil være relevant når det ikke er mulig å håndtere alle potensielle og faktiske negative konsekvenser umiddelbart. Når de mest alvorlige konsekvensene er identifisert og håndtert, bør selskapet gå videre til å håndtere mindre alvorlige konsekvenser. → se del II, avsnitt 2.4

Spørsmål 31. Hvordan kan et selskap prioritere tiltak når det ønsker å forebygge og begrense negative konsekvenser av sin virksomhet og sine forretningsforbindelser? → se del I, Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger – Aktsomhetsvurderinger kan innebære prioriteringer (risikobasert), del II, avsnitt 2.4

Når et selskap prioriterer tiltak for å håndtere risiko, er alvorlighetsgraden av den faktiske eller potensielle skaden den viktigste faktoren.¹⁴ Imidlertid kan selskaper være eksponert for en rekke vesentlige negative konsekvenser samtidig, derfor kan skadens umiddelbarhet vurderes sekundært.

- **Eksempel:** Dersom en fabrikk viser seg å være i umiddelbar fare for brann på grunn av farlige elektriske systemer, kan det være riktig å prioritere å gjøre bygningen sikker og sørge for at arbeidstakerne vet hvordan de skal reagere i tilfelle brann før selskapet håndterer risiko for vannforurensning – selv om denne risikoen er potensielt like alvorlig, men ikke forventes å skje i løpet av de neste fem årene.

¹⁴ Når det gjelder prioritering av menneskerettigheter er alvorlighetsgraden viktigere enn sannsynligheten.

A.3

Stans, forebygg og begrensnegative konsekvenser

Stans aktiviteter som forårsaker eller bidrar til negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv, basert på selskapets vurdering av tilknytningen til de negative konsekvensene. Utarbeid og gjennomfør formålstjenlige planer for å forebygge og begrense potensielle (framtidige) negative konsekvenser. → se del II, avsnitt 3.1

Spørsmål 32. Hva er forskjellen mellom å forebygge og begrense negative konsekvenser? → se del II, avsnitt 3.1

Forebygging viser til tiltak som tar sikte på å hindre at en negativ konsekvens oppstår i utgangspunktet (for eksempel ved å redusere sannsynligheten for at en negativ konsekvens oppstår), mens **begrensing** viser til tiltak som reduserer konsekvensen etter at den har oppstått. Forebygging er hovedmålet med aktsomhetsvurderinger.

→ **Eksempler:**

- I arbeid med helse, miljø og sikkerhet anses fjerning av farekilden som det beste tiltaket for å forebygge skader og helsemessige problemer i utgangspunktet.
- Installering av vannrensningsprosesser kan begrense vannforurensning ved å redusere nivået av utslipp i vannet.

→ **Eksempler:**

- Deltakelse i felles tiltak i høyrisikoområder for å lære opp lokale aktører i å motstå bestikkelser, samt styrke lokale myndigheters kapasitet til å overvåke og håndheve antikorrupsjonsregelverk, kan bidra til å forebygge bestikkelser i fremtiden.
- Samarbeid med straffeforfølgningsprosesser i korrupsjonssaker og korrekt rapportering av tjenstepersoner som ber om bestikkelser kan bidra til å begrense konsekvensene av bestikkelser.

Spørsmål 33. Hvordan bør et selskap forebygge og begrense faktiske eller potensielle konsekvenser som det kan forårsake eller bidra til? → se del II, avsnitt 3.1

Først og fremst bør selskapene stanse aktiviteter som forårsaker eller bidrar til faktiske negative konsekvenser.

Det finnes en rekke tiltak et selskap kan iverksette for å forebygge eller begrense framtidige negative konsekvenser av egen virksomhet.

→ **Eksempler:**

- Tilpasnings-/endringstiltak: Av og til kan det være nødvendig å tilpasse eller endre enkelte sider ved selskapets virksomhet, produkter eller tjenester for å forebygge eller begrense konsekvenser, for eksempel omlegging av en oljerørledning for å unngå potensiell helserisiko for lokalsamfunn, eller å endre produksjonsprosesser for å unngå bruk av giftige stoffer.
- Oppgradering av anlegg: Noen konsekvenser kan bare forebygges ved å investere i anleggs- og utstyrsforbedringer. Slike investeringer kan omfatte belysning, ventilasjon, tilgang til brannutganger, nytt maskineri, teknologi for å kontrollere skader osv.
- Retningslinjer: Utarbeiding av retningslinjer og tilhørende protokoller for gjennomføring kan i seg selv være et middel for å forebygge konsekvenser. For eksempel kan retningslinjer mot diskriminering i ansettelsesprosessen og tilhørende prosesser bidra til å forebygge diskriminering. → *se del II, avsnitt 1.1–1.2*
- Opplæring: Effektiv opplæring av arbeidstakere, ansatte og ledere kan forebygge negative konsekvenser. Opplæring kan dekke et bredt spekter av problemstillinger, slik som, men ikke begrenset til, selskapets retningslinjer og protokoller, lover og forpliktelser, sikker håndtering av maskiner, kjemikalier osv., og bevisstgjøring av hvordan risikoer kan identifiseres. → *se del II, avsnitt 1.2, bokstav f og avsnitt 1.3 bokstav d*
- Varslingssystemer/røde flagg: Dette innebærer å identifisere «røde flagg», eller risikoindikatorer, og utvikle prosedyrer for hva selskapet skal gjøre dersom det identifiseres risikoer for å forårsake eller bidra til negative konsekvenser.
- Håndtere systemiske problemstillinger: Selskapene har fortsatt ansvar for å håndtere negative konsekvenser som de forårsaker eller bidrar til, selv når de opererer i kontekster der systemiske problemer er utbredte. Selv om det ikke er selskapenes ansvar å løse systemiske problemer på samfunnsnivå, kan de erfare at det å håndtere slike utfordringer kan være effektivt for å forebygge eller begrense negative konsekvenser. → *se tekstboks 6 for mer informasjon om hvordan systemiske risikoer kan håndteres*

Tekstboks 6. Håndtere systemiske problemstillinger

Systemiske problemstillinger er problemer eller utfordringer som er utbredt i en spesifikk kontekst, og som oppstår som følge av grunnleggende problemer utenfor selskapets umiddelbare kontroll, men som likevel øker risikoen for negative konsekvenser i selskapets egen virksomhet eller leverandørkjede. Systemiske risikoer kan oppstå på grunn av styringssvikt og myndigheters manglende oppfyllelse av sin plikt til å håndheve lover og beskytte menneskerettigheter. Eksempler på systemiske problemstillinger er dårlig skoletilgang og høy grad av fattigdom, noe som kan øke risikoen for barnearbeid, omfattende bestikkelser og korrupsjon blant myndigheter, systematisk diskriminering av minoritetsgrupper og utbredt trakassering og misbruk av jenter og kvinner i samfunnet. Selv om selskapene ikke er ansvarlige for svikt hos myndighetene, vil beslutningen om å operere i en kontekst med systemiske risikoer øke behovet for og omfanget av aktsomhetsvurderinger. Selskaper kan søke å håndtere risikoer forbundet med systemiske problemstillinger på flere måter. Selskaper kan for eksempel:

- **Samarbeide på tvers av sektorer** – Systemisk risiko berører ofte mange sektorer innenfor en gitt kontekst. Derfor kan selskapene velge å samordne seg og samarbeide på tvers av sektorer for å oppskalere effektive forebyggende og begrensende tiltak. På denne måten skyves ikke problemet bare fra én sektor til en annen. *
- **Involvere myndigheter** – Ved å erkjenne at det finnes juridiske og praktiske begrensninger i kontekster der myndighetene ikke oppfyller sin beskyttelsesplikt, kan selskaper bruke sin innflytelse overfor myndigheter (lokalt eller nasjonalt) for å oppmuntre til endring, for eksempel gjennom bedre håndheving av lover og regelverk, eller tilrettelegging for ansvarlig næringsliv. Dette kan omfatte en rekke tiltak, for eksempel åpne brev til myndighetene, involvering gjennom flerpartsinitiativer, dialogdeltakelse osv. Selskaper kan også gå sammen med myndighetene i egne land og oppfordre dem til å ta til orde for ansvarlig næringsliv.

- **Identifisere eksisterende effektive initiativ** – For vanlige sektorrelaterte risikoer kan selskaper trekke på anbefalte forebyggende og begrensende tiltak som er utviklet av myndigheter, bransjeforeninger, flerpartsinitiativer eller andre i sektoren. Gjennom å identifisere eksisterende initiativer og deres målsettinger kan selskapet få hjelp til å forstå hvordan det kan bruke eksisterende strategier for å forebygge og begrense systemiske risikoer. For eksempel kan et selskap benytte seg av allerede eksisterende klageordninger i lokalsamfunnet.

Arbeid med å håndtere systemiske utfordringer kan ta lang tid før det gir konkrete resultater. Dette bør likevel ikke undergrave eller hindre tiltak for å håndtere slike utfordringer. Samtidig bør selskaper som opererer i kontekster der systemiske utfordringer forårsaker negative konsekvenser i egne aktiviteter og leverandørkjeder, være åpne om sine vurderinger og begrunnelsen for å bli værende, og vurdere om de er i stand til å operere eller hente varer fra slike kontekster på en ansvarlig måte mens tiltakene pågår. I mange tilfeller vil det være behov for økt innsats for å overvåke og forebygge negative konsekvenser i egne aktiviteter og leverandørkjeder samtidig som man arbeider med å håndtere mer systemiske utfordringer.

** I sammenhenger der barnarbeid er en systemisk risiko, kan det for eksempel være enkelt å eliminere barnarbeid fra én sektor og skyve barna inn i sysselsetting i en annen. Derfor oppfordres det til tverrsektorielle tilnærminger.*

Basert på selskapets prioriteringer, utarbeid og iverksett planer for å forebygge eller begrense faktiske eller potensielle negative konsekvenser for ansvarlig næringsliv som er direkte knyttet til selskapets virksomhet, produkter eller tjenester gjennom forretningsforbindelser. → se del II, avsnitt 3.2

Spørsmål 34. Hvordan kan et selskap søke å forebygge og begrense faktiske eller potensielle negative konsekvenser som er direkte knyttet til selskapets egen virksomhet, produkter eller tjenester gjennom en forretningsforbindelse? → se del II, avsnitt 3.2

Forventningen om at selskaper søker å forebygge eller begrense negative konsekvenser som er direkte knyttet til deres virksomhet, produkter eller tjenester gjennom en forretningsforbindelse er ikke ment å flytte ansvar fra selskapet som forårsaker eller bidrar til en negativ konsekvens over på selskapet det

har en forretningsforbindelse med.¹⁵ Ansvaret for konsekvensen ligger fortsatt hos den eller de som forårsaker eller bidrar til konsekvensene.¹⁶ Imidlertid, selv om selskapet kanskje ikke er i stand til å håndtere konsekvensen selv, bør det søke å påvirke sin forretningsforbindelse til å forebygge eller begrense de negative konsekvensene. → *se del I, Sentrale trekk ved aktsomhetsvurderinger – Aktsomhetsvurderinger flytter ikke ansvar*

I denne forbindelse kan handlinger som søker å forebygge og begrense negative konsekvenser fra en forretningsforbindelse inkludere det å

- endre selskapets virksomhet eller aktiviteter for å forebygge og begrense negative konsekvenser knyttet til selskapets forretningsforbindelser → *se vedlegg, spørsmål 35*
- bruke innflytelse for å påvirke endring i praksisene som forårsaker negative konsekvenser, i den grad det er mulig → *se vedlegg, spørsmål 36–37*
- støtte forretningsforbindelser i å forebygge eller begrense negative konsekvenser → *se vedlegg, spørsmål 38*
- avslutte forretningsforbindelsen → *se vedlegg, spørsmål 39*
- håndtere systemiske problemstillinger → *se tekstboks 6*

Spørsmål 35. Hvordan kan et selskap endre sin virksomhet eller sine aktiviteter for å forebygge og begrense negative konsekvenser knyttet til forretningsforbindelser? → *se del II, avsnitt 3.2*

Mange av styringssystemene et selskap etablerer i henhold til del II, avsnitt 1.1 i *Veilederen*, bidrar til å forebygge og begrense påvirkninger i leverandørkjeden, enten ved å redusere sannsynligheten for å bli involvert med høyrisikoforbindelser i første omgang, eller ved å øke innflytelsen over nye leverandører og andre forretningsforbindelser. Dette kan omfatte tiltak for å integrere ansvarlighet hos forretningsforbindelsen, for eksempel ved å etablere pre-kvalifiserings- eller tildelingskriterier basert på aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv.

Ytterligere tiltak et selskap kan iverksette for å forebygge og begrense negative konsekvenser knyttet til dets forretningsforbindelser innebærer tilpasning eller endring av ulike deler av selskapets virksomhet, produkter eller tjenester.

¹⁵ OECD (2011), kapittel II, avsnitt 12.

¹⁶ *Ibid.*

For eksempel vil integrering av hensyn fra aktsomhetsvurderingen i produktutviklingsprosessen – ved å vurdere potensielle risikoer knyttet til ansvarlig næringsliv på lik linje med vurderinger av andre forhold, for eksempel egnethet, kostnad og etterspørsel, og ved å avgjøre om et produkt skal tas videre fra utforming til utvikling – bidra til å unngå framtidig risiko.

Spørsmål 36. Hvordan kan et selskap bruke sin innflytelse? → *se del II, avsnitt 3.2 bokstav c-e*

Innflytelse anses å foreligge «der et selskap har mulighet til å påvirke endring i urettmessig praksis hos aktøren som forårsaker skaden».¹⁷ Hva som er en egnet tilnærming for å bruke innflytelse avhenger av den aktuelle konsekvensen, graden av innflytelse selskapet har overfor forretningsforbindelsen, samt andre forhold som er særskilte for sektoren og/eller arten av forretningsforholdet. Selskaper kan også benytte en kombinasjon av ulike tilnærminger når de bruker sin innflytelse.

→ **Eksempel:** Bruken av innflytelse kan omfatte følgende, alt etter hva som er relevant for sektoren og den spesifikke situasjonen:

- dialog med forretningsforbindelser for å oppfordre dem til å forebygge og/eller begrense negative konsekvenser gjennom brev, e-post, telefonsamtaler eller møter ansikt til ansikt på operasjonelt, ledelses- og/eller styrenivå for å uttrykke selskapets syn på spørsmål knyttet til ansvarlig næringsliv
- inkludere forventninger til ansvarlig næringsliv og aktsomhetsvurderinger i kommersielle kontrakter
- knytte forretningsmessige insentiver, som forpliktelser til langsiktige kontrakter og fremtidige bestillinger, til resultater knyttet til ansvarlig næringsliv
- for investorer kan dette innebære å delta og holde innlegg på generalforsamlinger for å uttrykke synspunkter om spørsmål knyttet til ansvarlig næringsliv, å bruke stemmeretten for å uttrykke slike synspunkter, samt å innhente informasjon fra og gå i dialog med porteføljeselskaper for å få relevant informasjon og tydeliggjøre forventninger
- dialog med tilsynsmyndigheter og beslutningstakere om spørsmål knyttet til ansvarlig næringsliv, for å bidra til at de kan påvirke og endre urettmessig praksis hos aktøren som forårsaker skaden

¹⁷ OECD (2011), *Kommentarer til Overordnede retningslinjer*, avsnitt 19.

- kommunisere at et forretningsforhold kan bli avsluttet dersom forventningene knyttet til ansvarlig næringsliv ikke etterleves (for eksempel gjennom kontraktsbestemmelser, selskapsinterne retningslinjer eller i møter med forretningsforbindelsens ledelse)

Noen ganger kan et selskap møte begrensninger i muligheten til å bruke sin innflytelse, eller det kan mangle innflytelse alene. → se *vedlegg, spørsmål 37*

Spørsmål 37. Hvordan kan mangel på innflytelse håndteres?

Når et selskap mangler innflytelse over sine forretningsforbindelser, kan det forsøke å øke sin innflytelse så langt det er mulig.

→ **Eksempler:** Selskapet kan

- innarbeide forventninger om ansvarlig næringsliv og aktsomhetsvurderinger i kommersielle kontrakter
- innføre kommersielle insentiver knyttet til kriterier for ansvarlig næringsliv
- etablere langsiktige relasjoner med sine leverandører eller forretningsforbindelser

Selskaper som ikke har innflytelse over sine forretningsforbindelser, kan styrke sin innflytelse i den grad det er praktisk mulig ved å kommunisere felles forventninger og gjennomføre aktiviteter i samarbeid med andre.

→ **Eksempler:**

- selskaper som kjøper fra samme leverandør kan utarbeide og dele felles krav til ansvarlig næringsliv med leverandøren. Tilsvarende kan selskaper som kjøper fra samme leverandør bruke sin samlede innflytelse til å oppmuntre leverandørene til å iverksette effektive forbedringstiltak, med behørig hensyn til konkurranselovgivningen → se *vedlegg, spørsmål 13*
- selskaper i samme sektor kan jobbe på sektor- eller regionalt nivå for å identifisere og involvere leverandører som befinner seg på sentrale kontrollpunkter i sektorens leverandørkjede
- selskaper kan slutte seg til geografiske eller tema-spesifikke initiativer som søker å forebygge og begrense negative konsekvenser for de identifiserte områdene (for eksempel land-, råvare- eller sektorbaserte initiativer, flerpartsinitiativer og programmer på bakken)
- minoritetsinvestorer kan sende felles brev til et selskap de investerer i for å signalisere sine forventninger om ansvarlig næringsliv, og oppfordre selskapet til å forebygge/begrense negative konsekvenser der det er relevant

OECDs retningslinjer anerkjenner også at «det finnes praktiske begrensninger for selskapers evner til å påvirke atferden til sine leverandører.»¹⁸ I tillegg kan lovgivning om eierstyring og selskapsledelse i noen tilfeller begrense et selskaps mulighet til å kontrollere eller påvirke atferd, for eksempel mellom aksjonærer og selskaper det investeres i, styrer og ledelse, samt mellom morselskap og deres datterselskaper og/eller fellesforetak («joint ventures»). Graden av innflytelse et selskap har over forretningsforbindelsen som forårsaker den negative konsekvensen er relevant for å vurdere hva selskapet kan gjøre for å få den aktuelle aktøren til å iverksette tiltak. Selskapene har likevel et ansvar for å gjennomføre aktsomhetsvurderinger og bruke den innflytelsen de faktisk har på en effektiv måte.

Spørsmål 38. Hvordan kan et selskap støtte en forretningsforbindelse i å forebygge eller begrense negative konsekvenser? → se del II, avsnitt 3.2 bokstav b og g

Et selskap kan støtte sine forretningsforbindelser i gjennomføringen av tiltak i henhold til *Veilederens* del II, avsnitt 3.2.

→ **Eksempler:** Et selskap kan

- danne partnerskap med leverandører/forretningsforbindelser for å utarbeide og gjennomføre forbedringsplaner med tydelige tidsfrister og mål
- gi faglig veiledning til leverandører/forretningsforbindelser – for eksempel i form av opplæring, oppgradering av styringssystemer osv.
- legge til rette for at leverandører/forretningsforbindelser kan delta i bredere sektor- eller regionale initiativer som søker å forebygge negative konsekvenser
- tilrettelegge for kontakt mellom leverandører/forretningsforbindelser og lokale tjenesteleverandører
- legge til rette for tilgang til finansiering for leverandører/forretningsforbindelser med sikte på å gjennomføre forbedringsplaner, for eksempel gjennom direkte finansiering, lavrentelån, garantier for framtidig handel og hjelp til å sikre finansiering

¹⁸ OECD (2011), *Kommentarer til Overordnede retningslinjer*, avsnitt 21.

Spørsmål 39. Hvordan kan et selskap tilnærme seg en beslutning om å bryte med en forretningsforbindelse? → se del II, avsnitt 3.2 bokstav h

Som nevnt i *Veilederen* kan det å bryte med en forretningsforbindelse være hensiktsmessig som en siste utvei, etter mislykkede forsøk på å forebygge eller begrense alvorlige negative konsekvenser. Dette kan være tilfelle når en negativ konsekvens ikke kan gjenopprettes, når det ikke er rimelig utsikt til endring, eller når det er kartlagt alvorlige negative konsekvenser eller risikoer, og selskapet som forårsaker konsekvensene ikke øyeblikkelig iverksetter tiltak for å forebygge eller begrense dem. En reell mulighet for at forbindelsen kan brytes er i mange tilfeller nødvendig for at et selskaps innflytelse skal være effektiv. I slike situasjoner bør selskapet også vurdere og håndtere potensielle negative konsekvensene av en beslutning om å bryte forbindelsen. Dersom et selskap finner at det mest hensiktsmessige tiltaket er å bryte forbindelsen, finnes det en rekke tiltak det kan iverksette for å sikre at prosessen gjennomføres på en ansvarlig måte. → se del II, avsnitt 3.2 bokstav h

→ **Eksempler:** Selskapet

- bør overholde nasjonale lover, internasjonale arbeidslivsstandarter og vilkårene i tariffavtaler
- kan på forhånd formidle til forretningspartneren hvilke eskaleringstiltak det vil iverksette før forbindelsen brytes
- kan gi ledelsen og fagforeningen, der slike finnes, detaljert informasjon om begrunnelsen for hvorfor forbindelsen brytes
- bør, der det er mulig, gi tilstrekkelig varsel om at forbindelsen vil bli brutt¹⁹

I noen tilfeller er det kanskje ikke praktisk mulig for et selskap å avslutte et forretningsforhold.

→ **Eksempler:**

- varigheten av forretningsforholdet er styrt av kontrakt eller praktiske hensyn (for eksempel en investering i en sammensatt portefølje, der en kapitalforvalters kunder ikke samtykker i at avhending er hensiktsmessig, eller en tidsbegrenset kontrakt)

¹⁹ I tilfeller der alvorlige negative konsekvenser har blitt identifisert, eller der selskapet ikke anser at det er mulig å forebygge eller begrense konsekvensene, er det ikke alltid mulig for selskapet å gi tilstrekkelig varsel til forretningsforbindelsen.

- leverandøren er en kritisk forretningsforbindelse²⁰ (for eksempel et sjeldent mineral som er avgjørende for et kjerneprodukt og som kun er tilgjengelig fra en liten gruppe leverandører som opererer i en høy-risikokontekst)

I disse tilfellene anbefales det at selskapene rapporterer om forholdene internt, fortsetter å følge med på forretningsforbindelsen, for eksempel ved å opprette en kunnskapsdatabase, og at de revurderer beslutningen om å fortsette forretningsforholdet dersom forholdene endres, eller som del av selskapets langsiktige strategi for å systematisk håndtere alle negative konsekvenser. Det kan også være i selskapets interesse å forklare sin beslutning om ikke å bryte med forretningsforbindelsen, hvordan denne beslutningen stemmer overens med dets retningslinjer og prioriteringer, hvilke tiltak som iverksettes for å forsøke å bruke innflytelse for å begrense konsekvensene, og hvordan forretningsforholdet vil bli fortsatt overvåket i tiden framover.

Spørsmål 40. Hvordan kan et selskap forebygge og begrense negative konsekvenser knyttet til forretningsforbindelser det ikke har et kontraktsmessig forhold til? → se del II, avsnitt 3.2

Det finnes en rekke måter et selskap kan forsøke å forebygge og begrense negative konsekvenser knyttet til forretningsforbindelser det ikke har et kontraktsmessig forhold til.

→ **Eksempler:** Selskapene kan

- be sine kontraktsfestede forretningsforbindelser bruke prekvalifiserte forretningsforbindelser
- styre innkjøp eller andre former for forretningsvirksomhet mot aktører på kontrollpunkter i leverandørkjeden som har troverdige aktsomhetsvurderingsprosesser for sine egne leverandører (i sammenheng med leverandørkjeder) → se *vedlegg, tekstboks 5*
- identifisere og jobbe direkte med forretningsforbindelser med høy risiko som selskapet ikke har et kontraktsmessig forhold til, for å forebygge og begrense konsekvenser på samme måte som beskrevet under spørsmål 34 ovenfor.

²⁰ Et forhold kan anses som avgjørende dersom det leverer et produkt eller en tjeneste som er essensiell for selskapets drift, og som det ikke finnes noen rimelig alternativ leverandør til.

A.4

Overvåk gjennomføring og resultater

Overvåk gjennomføringen og resultatene av selskapets aktsomhetsvurderinger, det vil si tiltakene for å identifisere, forebygge, begrense og, når det er hensiktsmessig, støtte gjenoppretting av negative konsekvenser, også hos forretningsforbindelser. Bruk deretter erfaringene fra overvåkingen til å forbedre disse prosessene i framtiden. → se del II, avsnitt 4.1

Spørsmål 41. Hvilken informasjon overvåkes under aktsomhetsvurderingene? → se del II, avsnitt 4.1

Overvåking innebærer først og fremst å vurdere om de identifiserte negative konsekvensene har blitt håndtert på en effektiv måte. I tillegg til å følge opp tiltakene som er iverksatt for å håndtere identifiserte negative konsekvenser, kan selskaper også vurdere aktsomhetsprosessen som helhet, eller relevante flerparts- og sektorinitiativer, for å sikre at de er effektive. Dette kan gjennomføres periodisk, eller utløses dersom oppfølgingen viser at vesentlige negative konsekvenser ikke håndteres effektivt.

Innføring av relevante kvalitative og kvantitative indikatorer kan være nyttig for overvåkingen.

→ **Eksempel:** Relevante indikatorer kan omfatte følgende:

- andel berørte interessenter som føler at negative konsekvenser har blitt håndtert på en tilfredsstillende måte
- andel/antall avtalte tiltakspunkter som er gjennomført innen fastsatte frister
- andel berørte interessenter som opplever at kanaler for å fremme klager er tilgjengelige, rettferdige og effektive
- frekvensen av tilbakevendende problemstillinger knyttet til en eller flere identifiserte negative konsekvenser

Indikatorer kan være kontekstavhengige og variere i tråd med målene og handlingene knyttet til selskapets aktsomhetsvurderinger.

Spørsmål 42. Hvordan kan et selskap overvåke gjennomføring og resultater? → se del II, avsnitt 4.1

Hvordan et selskap overvåker gjennomføring og resultater, blant annet om konsekvenser er håndtert på en effektiv måte, vil variere avhengig av sammenhengen selskapet opererer i, dets størrelse og hvilke risikoer det står overfor gjennom egne aktiviteter og i sine forretningsforbindelser. I mange tilfeller må et selskap bruke en rekke ulike kilder, herunder kartleggingsdata, data fra klageordninger og tilbakemeldinger fra interessenter, for å få et fullstendig bilde av hvordan negative konsekvenser faktisk blir håndtert.

→ **Eksempler:** Dersom et selskap ønsker å overvåke hvor godt det håndterer barnearbeid knyttet til sine direkteleverandører i flere land, kan det vurdere følgende:

- på produksjonsnivå kan selskapet
 - » overvåke fremdriften hos enkeltleverandører i gjennomføringen av korrigerende handlingsplaner for å avskaffe barnearbeid
 - » innhente tilbakemeldinger fra arbeidstakere og arbeidstakerrepresentanter og fagforeninger om hvorvidt barnearbeid faktisk blir håndtert effektivt på hvert anlegg
 - » registrere tilfeller av identifisert barnearbeid og hvordan disse sakene ble håndtert (det vil si hvilke(t) oppreisningstiltak som ble iverksatt)
- på globalt nivå kan selskapet årlig gjennomgå vurderingsdata, registrerte klager og troverdige rapporter innhentet på tvers av alle sine høyrisikoleverandører eller høyrisikoområder, for å analysere utviklingstrekk og fremdrift i arbeidet med å forebygge og begrense barnearbeid

Hvor ofte et selskap overvåker fremdrift, vil tilsvarende avhenge av arten og alvorligheten av den faktiske eller potensielle negative konsekvensen som overvåkes. For mer alvorlige konsekvenser vil det for eksempel være større behov for raskt å avklare om konsekvensene håndteres på en effektiv måte.

I mange tilfeller kan aktiviteter for å overvåke gjennomføring og resultater integreres i relevante, eksisterende interne oppfølgings- og rapporteringsprosesser.

Spørsmål 43. Hvem er involvert i å overvåke gjennomføring og resultater i et selskap? → se del II, avsnitt 4.1

Ansvar for å overvåke gjennomføring og resultater kan fordeles på flere personer på tvers av selskapets forretningsenheter, der dette er hensiktsmessig.

→ Eksempler:

- et innkjøpskontor i et selskap kan ha hovedansvaret for å overvåke gjennomføring av leverandørvurderinger og tilhørende forbedringsplaner
- et selskaps innkjøpsavdeling kan ha hovedansvaret for å overvåke hvor ofte ordrer blir plassert sent, endret eller kansellert – alt dette kan bidra til risiko for brudd på arbeidstakerrettigheter hos leverandøren
- ansatte på operativt nivå kan be om tilbakemeldinger fra berørte interessenter og rettighetshavere om hvorvidt konsekvensene har blitt håndtert (for eksempel gjennom dialog med lokalsamfunn, innhenting av tilbakemeldinger fra deltagere i møter og fora, samtidig som det tas hensyn til problemstillinger som meldes inn gjennom klage- og gjenopprettingsordninger)

Ledelsens oversikt over selskapets framdrift med hensyn til gjennomføring og resultat kan gi et mer komplett bilde av selskapets framgang i organisasjonen som helhet.

For eksempel kan systemer der informasjon innhentes på lokalt nivå (for eksempel leverandørvurderinger) for deretter å samles i en sentralisert avdeling (for eksempel et hoved- eller regionalkontor), bidra til å identifisere trender i en bredere sammenheng og kan brukes som grunnlag for erfaringsdeling i hele selskapet.

Spørsmål 44. Hvordan kan et selskap følge opp resultatene av overvåkingen? → *se del II, avsnitt 4.1 bokstav e–f*

Overvåking gir selskapet innsikt i om systemene det har innført faktisk setter selskapet i stand til å unngå og håndtere negative konsekvenser i egen virksomhet og leverandørkjeden, eller om systemene bør endres for å bli mer effektive.

→ **Eksempler:**

- dersom et selskaps leverandørvurdering ikke avslører brannrisiko, og leverandøren deretter har brann, bør selskapet svare ved å gå gjennom hvordan det vurderer brannsikkerheten hos sine leverandører
- dersom et selskap iverksetter internopplæring og andre kontrolltiltak mot betaling av bestikklser for lisenser, og selskapet gjennom ekstern rapportering forstår at betalingen av bestikklser vedvarer, kan det revidere internkontrollen for bedre å forebygge og begrense framtidige overtredelser

Dersom et selskaps aktsomhetsprosesser eller tilnærming ikke er effektive, kan det være nyttig å gjennomføre en intern vurdering for å forstå hvorfor. Det kan også være hensiktsmessig å involvere ansatte som deltar i aktsomhetsprosessene og eksterne relevante interessenter, i denne vurderingen. Å forankre overvåking på ledelsesnivå bidrar også til å sikre at erfaringer tas i betraktning, og at systemene for aktsomhetsvurderinger kan kontinuerlig forbedres.

Spørsmål 45. Hvordan prioritere overvåkingstiltak? → *se del II, avsnitt 4.1*

Prioritering av overvåkingstiltak bør samordnes med prioriteringene for å forebygge og begrense. Med andre ord bør selskapene prioritere overvåkingen av de negative konsekvensene de har vurdert som mest vesentlige, og der de har iverksatt tiltak for å forebygge og begrense. Det kan gjennomføres en mer omfattende vurdering av aktsomhetsprosessene periodisk eller når vesentlige konsekvenser ikke blir effektivt håndtert. → *se vedlegg, spørsmål 3 og 31*

A.5

Kommuniser hvordan konsekvenser håndteres

Kommuniser eksternt relevant informasjon om retningslinjer, prosesser og aktiviteter for aktsomhetsvurderinger som er gjennomført for å kartlegge og håndtere faktiske eller potensielle negative konsekvenser, herunder funnene og resultatet av disse aktivitetene. → se del II, avsnitt 5.1

Spørsmål 46. Hvilke former for kommunikasjon er hensiktsmessige overfor offentligheten og berørte interessenter? → se del II, avsnitt 5.1

Som beskrevet i del II, avsnitt 5.1 i *Veilederen* kan det kommuniseres eksternt på ulike måter, forutsatt at informasjonen er lett tilgjengelig for publikum. I tillegg kan enkelte jurisdiksjoner eller børser ha spesifikke rapporteringskrav med hensyn til aktsomhetsvurderinger.

Når et selskap forårsaker eller bidrar til menneskerettighetsbrudd, bør det kommunisere relevant informasjon til berørte eller potensielt berørte rettighetshavere til rett tid, og på en kultursensitiv og tilgjengelig måte. Tilgjengelig betyr at informasjonen ikke bare er fysisk tilgjengelig, men også forståelig og gitt til rett tid, på rett sted, i et format og språk som gjør at den vil bli lagt merke til av målgruppene, og at de faktisk kan dra effektiv nytte av den.

Informasjonen bør være tilstrekkelig til å vise at selskapets håndtering av den aktuelle menneskerettighetskonsekvensen er forsvarlig og hensiktsmessig, samtidig som den ikke innebærer risiko for berørte interessenter, ansatte eller legitime hensyn til kommersiell konfidensialitet.²¹

Kommunikasjonsformen bør også være tilgjengelig for den tiltenkte målgruppen.

→ **Eksempler:** Selskapet kan velge å kommunisere gjennom

- fysiske møter
- nettbaserte dialoger
- konsultasjon med berørte eller potensielt berørte rettighetshavere
- formelle offentlige rapporter²²
- deling av funn fra revisjoner eller vurderinger med fagforeninger
- et passende mellomledd

²¹ FN (2011), (UNGP) prinsip 21, kommentarer.

²² Ibid.

Ved valg av egnet kommunikasjonsform overfor interessenter kan følgende veiledende spørsmål være nyttige:

- hvem er målgruppen?
- hvordan kan målgruppen få tilgang til informasjon?
- hvilke barrierer kan hindre tilgjengeligheten for enkelte marginaliserte eller utsatte grupper?
- hvilken kapasitet har mottakerne (språk, leseferdighet, tid, sted, tilgjengelighet og teknisk kompetanse)?
- er det personvern- eller sikkerhetshensyn som må ivaretas?
- hva har berørte eller potensielt berørte interessenter og rettighetshavere gitt uttrykk for som viktig og nyttig når det gjelder informasjonsinnhold og metoder for informasjonsdeling?

Selskaper kan også ønske å kommunisere med berørte eller potensielt berørte interessenter og rettighetshavere i tilfeller der forretningsforbindelser har forårsaket eller bidratt til vesentlige negative konsekvenser.

Egnede former for kommunikasjon i slike situasjoner kan blant annet omfatte

- deling av resultater fra revisjoner eller gjennomganger om arbeidsforhold, menneskerettigheter eller miljø med berørte eller potensielt berørte rettighetshavere, samtidig som kravene til konfidensialitet respekteres
- kommunikasjon med berørte eller potensielt berørte rettighetshavere i samarbeid med relevante forretningsforbindelser
- kommunikasjon med berørte eller potensielt berørte rettighetshavere gjennom flerparts- eller sektorinitiativer som kan ha tettere kontakt med rettighetshaverne

Spørsmål 47. Hvordan kan relevant informasjon kommuniseres når informasjonen er forretningssensitiv? → se del II, avsnitt 5.1

Kommunikasjon bør gjennomføres med tilbørlig hensyn til kommersiell konfidensialitet samt andre konkurranse- eller sikkerhetshensyn.

→ Eksempler:

- nasjonal lovgivning kan i noen tilfeller begrense hvilke opplysninger som kan offentliggjøres, eller vise til hvilke typer forretningsinformasjon som er beskyttet
- kontrakter mellom selskapet og dets forretningsforbindelser kan hindre at visse opplysninger offentliggjøres (for eksempel kunders identitet)

- hensynet til kommersiell konfidensialitet kan forhindre at visse opplysninger offentliggjøres (for eksempel prisinformasjon, leverandørforhold)
- dersom det er potensielle risikoer for interessenter eller ansatte (herunder risiko knyttet til deling av personopplysninger) kan full offentliggjøring være uaktuelt

I enkelte situasjoner kan det imidlertid være grunnleggende for selskapet å dele informasjon for å kunne oppfylle sitt ansvar for å respektere menneskerettighetene.

→ **Eksempler:**

- informere arbeidstakere om eksponering for farlige stoffer
- opplyse om resultater av produkt- eller miljøtesting som er nødvendig for effektiv beskyttelse av retten til liv eller helse
- opplysninger om farlige stoffer som er nødvendige for effektiv medisinsk behandling i etterkant av en industrikatastrofe

Det kan være hensiktsmessig å benytte ulike tilnærminger for å kommunisere informasjon så langt det er mulig, samtidig som hensyn til konfidensialitet ivaretas.

→ **Eksempler:**

- begrense tilgang til sensitiv informasjon til de som er godkjent av informasjonsleverandøren
- anonymisere informasjonskilden
- gi en gyldig forklaring på eller begrunnelse for, der det er mulig, hvorfor informasjonen ikke har blitt delt
- bruke tredjeparter eller innovativ teknologi som tillater offentliggjøring av kritisk informasjon, samtidig som kommersielt sensitive data beskyttes, for eksempel ved å offentliggjøre visse opplysninger på aggregert nivå uten å identifisere spesifikke forretningsforbindelser
- utsette rapporteringen til personer er utenfor fare, for eksempel etter at en klage eller risiko er håndtert
- gi trygghet gjennom andre metoder, som å invitere en uavhengig tredjepart til å gjennomgå selskapets aktsomhetsvurderingsprosesser og dele sine funn offentlig eller med et relevant samarbeidsinitiativ

A.6

Sørg for, eller samarbeid om, gjenoppretting der det er påkrevd

Spørsmål 48. Hva er sammenhengen mellom gjenoppretting og aktsomhetsvurderinger? → se del II, avsnitt 6

Å sørge for oppreisning er ikke en del av aktsomhetsvurderinger, men en egen, kritisk prosess som aktsomhetsvurderingene skal muliggjøre og støtte. Klage- og gjenopprettingsprosesser samvirker med, og kan i siste instans støtte, aktsomhetsvurderingene ved å gi kanaler der selskapet kan bli kjent med og håndtere konsekvenser knyttet til ansvarlig næringsliv. Innspill og tilbakemeldinger fra gjenopprettingsprosesser kan bidra til å styrke identifisering av faktiske og potensielle negative konsekvenser ved å synliggjøre forhold som kanskje ikke har fått tilstrekkelig oppmerksomhet, og ved å gi innspill til hvordan negative konsekvenser kan håndteres på en effektiv måte. Følgende eksempler og forklaringer er imidlertid ikke ment å gi en fullstendig oversikt over oppreisning.

Når selskapet oppdager at det har forårsaket eller bidratt til faktiske negative konsekvenser, skal det sørge for at konsekvensene håndteres ved å sørge for eller samarbeide om gjenoppretting. → se del II, avsnitt 6.1

Spørsmål 49. Hva menes med «gjenoppretting» og «oppreisning»? → se del II, avsnitt 6.1 og 6.2

Gjenoppretting og oppreisning viser både til prosessene for å rette opp negative konsekvenser og til de konkrete resultatene som kan motvirke, eller «rette opp», slike konsekvenser.

Spørsmål 50. Hvordan kan et selskap identifisere passende former for oppreisning? → se del II, avsnitt 6.1

Hvilken type oppreisning eller kombinasjon av oppreisningstiltak som er passende, vil avhenge av arten og omfanget av de negative konsekvensene. → se del II, avsnitt 6.1 bokstav b. Egnede former for gjenoppretting er nevnt under del II, avsnitt 6.1 bokstav b i *Veilederen*. Følgende momenter kan imidlertid være relevante for å fastlegge hvilke former for oppreisning som er hensiktsmessige:

- eksisterende standarder – I enkelte tilfeller finnes det nasjonale og internasjonale standarder eller lovgivning som angir hva som anses som egnede former for oppreisning
- presedens – Der det ikke foreligger nasjonale eller internasjonale standarder, kan selskapet søke å handle i samsvar med hva som har blitt gitt i lignende saker
- interessenters preferanser – Ved menneskerettighetsbrudd er det viktig å ta med synspunktene til de berørte om hva som er en hensiktsmessig oppreisning

Når det er påkrevd, sørg for eller samarbeide med legitime gjenopprettingsmekanismer der berørte interessenter og rettighetshavere kan fremme klager og få dem behandlet hos selskapet. → Se del II, avsnitt 6.2

Spørsmål 51. Hva er «legitime klageordninger»? → se del II, avsnitt 6.2

Legitime gjenopprettingsmekanismer kan omfatte statlige eller ikke-statlige prosesser der klager knyttet til negative konsekvenser forårsaket av selskaper kan fremmes, og hvor det kan søkes oppreisning.²³

→ Eksempler:

- rettslige prosesser, som straffeforfølgning, domstolsbehandling og voldgift, er vanlige eksempler på statlige prosesser som kan muliggjøre gjenoppretting
- ikke-rettslige statlige ordninger, som spesialiserte myndighetsorganer, forbrukervernorganer, tilsyns- og reguleringsorganer og miljøvernmyndigheter
- nasjonale kontaktpunkter for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper er en statlig, ikke-rettslig ordning hvor det kan reises saker om selskapers etterlevelse av OECDs retningslinjer → se *tekstboks 8*
- klageordninger på selskapsnivå, som oppfyller kjernekravene om legitimitet, tilgjengelighet, forutsigbarhet, likeverdighet, samsvar med OECDs retningslinjer og åpenhet, og som har en dialogbasert tilnærming
- globale rammeavtaler mellom selskaper og internasjonal fagbevegelse, klageordninger i flerpartsinitiativer, lokalt forankrede klageordninger, tariffavtaler og klageordninger i selskapets leverandørkjede er alle eksempler på ikke-statlige prosesser som kan muliggjøre gjenoppretting

²³ OECD (2011) kapittel IV, avsnitt 46.

Tekstboks 7. Statens rolle i å sikre tilgang til effektiv oppreisning

Som en del av sin plikt til å beskytte mot menneskerettighetsbrudd forbundet med næringsvirksomhet, må staten treffe egnede tiltak for å sikre at personer som rammes av slike brudd har tilgang til effektiv oppreisning. Dette skal skje gjennom rettslige, administrative, lovgivningsmessige eller andre hensiktsmessige virkemidler der slike brudd forekommer innenfor statens territorium og jurisdiksjon. OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper er ikke ment å etablere rettslige begreper knyttet til ansvar, herunder ansvar mellom selskapene. Nasjonale domstoler vil anvende sine egne rettslige begreper og vurderingskriterier når de behandler spørsmål om ansvar for skade og om hvilken oppreisning som er hensiktsmessig. Dersom selskaper velger å operere i land der staten ikke oppfyller sin plikt til å beskytte, fritar dette likevel ikke selskapet for dets ansvar for å sørge for oppreisning der selskapet har forårsaket eller bidratt til en negativ konsekvens.

Tekstboks 8. Nasjonale kontaktpunkter for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper

OECDs retningslinjer har en innebygd ikke-rettslig klageordning gjennom de nasjonale kontaktpunktene. Kontaktpunktene er opprettet av stater som har sluttet seg til OECDs investeringserklæring. Kontaktpunktene har et mandat til å fremme gjennomslagskraften til OECD retningslinjer ved å gjennomføre informasjons- og formidlingsaktiviteter, gi råd og veiledning og bidra til å løse saker som oppstår i forbindelse med selskapenes etterlevelse av OECDs retningslinjer i enkeltsaker.* Enhver person eller organisasjon kan bringe en konkret sak inn for det nasjonale kontaktpunktet i landet der selskapet er etablert eller opererer, uavhengig av hvor i verden selskapets virksomhet finner sted. Kontaktpunktene legger til rette for tilgang til samtykkebaserte og ikke-konfronterende prosedyrer, for eksempel forsoning eller meklings, for å bistå partene med å håndtere konflikten. Kontaktpunktene er pålagt å utstede slutterklæring etter avsluttet klagesaksbehandling. Kontaktpunktene kan også gi anbefalinger basert på det enkelte saksforholdet.

* OECDs retningslinjer omtaler henvendelser og klagebehandling om selskapenes etterlevelse av retningslinjene som «enkeltsaker».

Spørsmål 52. Hva betyr det å «samarbeide med legitime klageordninger»?
→ se avsnitt 6.2

Dersom et selskap kan ha forårsaket eller bidratt til negative konsekvenser, kan selskapet iverksette noen av tiltakene i *Veilederens* del II, avsnitt 6.2 bokstav a–c for å avgjøre om det har forårsaket eller bidratt til negative konsekvenser, og for i så fall å sørge for oppreisning.

Imidlertid, dersom et selskap ikke har forårsaket eller bidratt til negative konsekvenser, men er direkte knyttet til konsekvensene, kan selskapet likevel ha en rolle i gjenopprettingsprosessen, til tross for at det ikke forventes at selskapet skal sørge for oppreisningen selv. Selskapet kan for eksempel bruke sin innflytelse overfor forretningsforbindelsen, så langt det er praktisk mulig, for å få denne til å delta i prosesser som har til formål å sørge for oppreisning. Der det er relevant, kan selskapet også bidra ved å dele informasjon som kan legge til rette for undersøkelser eller dialog.

Spørsmål 53. I hvilke situasjoner er ulike prosesser for å muliggjøre gjenoppretting hensiktsmessige? → se del II, avsnitt 6.2

Hvilken prosess som er egnet for å muliggjøre gjenoppretting vil avhenge av flere faktorer, blant annet rettslige forpliktelser, berørte interessenters og rettighetshaveres preferanser, tilgjengelige klageordninger, arten av den negative konsekvensen og hvor konsekvensen har oppstått (det vil si om den har oppstått i selskapets egen virksomhet eller i leverandørkjeden).

→ **Eksempler:**

- i enkelte tilfeller kan selskaper ha en plikt til å delta i statlige, rettslige klageordninger, eller bli gjenstand for strafferettslig forfølgelse
- innenfor selskapets egen virksomhet kan klageordninger på selskapsnivå være et effektivt middel for å sørge for gjenoppretting, dersom de oppfyller kjernekriteriene, dvs. legitimitet, tilgjengelighet, forutsigbarhet, likeverdighet, kompatibilitet med OECDs retningslinjer, og åpenhet, og dersom de er basert på dialog og involvering med sikte på å enes om løsninger²⁴

²⁴ OECD (2011) kapittel IV, avsnitt 46.

- mulighetene kan være mer begrenset med hensyn til klager som oppstår i et selskaps leverandørkjede (det vil si i stedet for egen virksomhet). Selskapene kan etablere eller delta i prosesser som er gjennomførbare og hensiktsmessige ut ifra omstendighetene, enten det innebærer å etablere egne klageordninger i leverandørkjeden, delta i klageordninger gjennom flerpartsinitiativ eller slutte seg til en global rammeavtale

Spørsmål 54. Hva er forskjellen mellom et system for tidlig varslings og en prosess for å muliggjøre gjenoppretting? → se del II, avsnitt 6.2

Formålet med et varslingsystem er å identifisere risikoer (eller faktiske konsekvenser) forbundet med et selskaps egen virksomhet eller forretningsforbindelser.

- **Eksempel:** Et selskap kan etablere en varslingskanal for arbeidstakere som gjør det mulig å ta opp bekymringer om forhold som påvirker deres rettigheter, for eksempel helse- og sikkerhetsforhold.

Formålet med en prosess for å muliggjøre gjenoppretting er å gi oppreisning til personer som har blitt skadelidende.

- **Eksempel:** En arbeidstaker kan rette en klage mot ledelsen for urettmessig oppsigelse. Arbeidstakeren og selskapet møtes deretter for å finne tilfredsstillende oppreisningstiltak (for eksempel gjeninnsettelse, erstatning osv.).

Et enkeltstående tiltak – for eksempel en klageordning – kan fungere både som et varslingsystem og en prosess som muliggjør gjenoppretting.

Tillegg

Anbefaling fra Rådet om OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv

Vedtatt 30. mai 2018

RÅDET,

SOM VISER TIL artikkel 5 bokstav b) i *overenskomst om Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling* av 14. desember 1960,

SOM VISER TIL OECDs erklæring om internasjonale investeringer og flernasjonale selskaper [C(76)99/FINAL], Rådets beslutning om OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper [C(2000)96/FINAL] (heretter «Beslutningen om Retningslinjene»), *Konvensjonen om bekjempelse av bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestepersoner i internasjonale forretningstransaksjoner*, Rådets anbefaling om veiledning for aktsomhetsvurderinger for ansvarlige leverandørkjeder av mineraler fra konflikt- og høyrisikoområder [C/MIN(2011)12/FINAL], Rådets anbefaling om rammeverket for investeringspolitikk [C(2015)56/REV1], Rådets anbefaling om OECD-FAOs veiledning for ansvarlige leverandørkjeder i landbruket [C(2016)83], Rådets anbefaling om veiledning for aktsomhetsvurderinger for meningsfylt interessentdialog i utvinningsindustrien [C(2016)100] og Rådets anbefaling om OECDs veiledning for aktsomhetsvurderinger for ansvarlige leverandørkjeder i tekstil- og skosektoren [C(2017)63];

SOM TAR I BETRAKTNING at OECDs ministre har oppfordret OECD til å utarbeide et sett av generelle retningslinjer for aktsomhetsvurderinger som kan anvendes i en hvilken som helst sektor [C/MIN(2017)9/FINAL],

SOM MINNER OM at det felles målet for regjeringer som anbefaler etterlevelse av retningslinjene for flernasjonale selskaper (heretter kalt «Retningslinjene») er å fremme et ansvarlig næringsliv,

SOM VIDERE MINNER OM at det i Beslutningen om Retningslinjene fastsettes at Investeringskomiteen, i samarbeid med de nasjonale kontaktpunktene, skal aktivt fremme selskapenes faktiske etterlevelse av prinsipper og

standarder som følger av Retningslinjene, med hensyn til bestemte produkter, regioner, sektorer eller bransjer,

SOM TAR I BETRAKTNING innsatsen i det internasjonale samfunnet for å fremme ansvarlig næringsvirksomhet globalt, med sikte på å styrke og harmonisere gjennomføringen av standarder for menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, miljø og antikorrupsjon, samt å støtte like konkurransevilkår for næringslivet som tar hensyn til virksomheters påvirkning på samfunn og miljø;

SOM ANERKJENNER at ansvarlig næringsvirksomhet på tvers av alle deler av økonomien er avgjørende for bærekraftig utvikling,

SOM MERKER SEG at Retningslinjene anbefaler at selskaper gjennomfører risikobaserte aktsomhetsvurderinger for å identifisere, forebygge og begrense faktiske og potensielle negative konsekvenser knyttet til offentliggjøring av opplysninger, menneskerettigheter, sysselsetting og forholdet mellom partene i arbeidslivet, miljø, bestikkelse og korrupsjon samt forbrukerinteresser i egen virksomhet, leverandørkjeder og andre forretningsforbindelser,

SOM ANERKJENNER at myndigheter, selskaper, fagforeninger, sivilsamfunnsorganisasjoner og internasjonale organisasjoner kan trekke på sine respektive kompetanseområder og roller for å fremme og støtte ansvarlig næringsliv, herunder i leverandørkjeder,

SOM VISER TIL OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv (O) [C(2018)42/ADD1] (heretter kalt «*Veilederen*»), som kan endres etter behov av Investeringskomiteen, særlig ettersom praksis rundt aktsomhetsvurderinger utvikler seg og blir mer effektiv når det gjelder å unngå og håndtere negative konsekvenser for samfunn og miljø,

SOM VISER TIL FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP) og ILOs trepartserklæring om grunnleggende prinsipper for flernasjonale selskaper og sosialpolitikk, som inneholder anbefalinger om aktsomhetsvurdering som denne *Veilederen* søker å være i samsvar med,

SOM ANERKJENNER det verdifulle samarbeidet mellom OECD og relevante mellomstatlige organisasjoner i utvikling og den videre gjennomføringen av *Veilederen*,

SOM MERKER SEG at aktsomhetsvurderinger er en løpende og endringsorientert prosess som omfatter flere prosesser og formål, som i første omgang bør ha som mål å forebygge negative konsekvenser for samfunn og miljø, og som bør være risikobasert, tilpasset selskapets omstendigheter, egnet til å håndtere begrensninger knyttet til arbeid gjennom forretningsforbindelser, og opplyst av meningsfylt dialog med interessenter, som etter forslag fra Investeringskomiteen

- I. ANBEFALER** at medlemmer og ikke-medlemmer som har sluttet seg til denne anbefalingen (heretter kalt «tilsluttede parter»), og at deres nasjonale kontaktpunkter for Retningslinjene, der det er relevant, aktivt fremmer bruken av *Veilederen* for selskaper som opererer i eller fra deres territorier, med sikte på at de etterlever internasjonalt avtalte standarder for ansvarlig næringsliv, for å forebygge negative konsekvenser av deres virksomhet og bidra til bærekraftig utvikling,
- II. ANBEFALER** særskilt at tilsluttede parter treffer tiltak for aktivt å støtte og følge opp at selskaper som driver virksomhet i eller fra deres territorier, tar i bruk rammeverket knyttet til aktsomhetsvurderinger som beskrevet i *Veilederen*, og at de
1. innarbeider ansvarlig forretningspraksis i retningslinjer og styrings-systemer,
 2. identifiserer og vurderer faktiske og potensielle negative konsekvenser forbundet med selskapets virksomhet, varer eller tjenester,
 3. stanser, forebygger og begrenser negative konsekvenser,
 4. overvåker gjennomføring og resultater,
 5. kommuniserer hvordan konsekvenser håndteres, og
 6. sørger for, eller samarbeider om, gjenoppretting der det er påkrevd
- III. ANBEFALER** at tilsluttede parter, og der det er relevant deres nasjonale kontaktpunkter, med støtte fra OECDs sekretariat, sørger for at *Veilederen* blir bredest mulig kjent, og at den tas aktivt i bruk av selskaper, samt fremmer bruken av *Veilederen* som en ressurs for interessenter, for eksempel bransjeforeninger, fagforeninger, sivilsamfunnsorganisasjoner, flerparts-initiativer og sektorinitiativer, og rapporterer regelmessig til Investeringskomiteen om tiltak knyttet til oppfølging, spredning og implementering.
- IV. OPPFORDRER** tilsluttede parter og generalsekretæren til å gjøre denne anbefalingen kjent,
- V. OPPFORDRER** ikke-tilsluttede parter til å ta tilbørlig hensyn til og overholde denne anbefalingen,
- VI. INSTRUERER** Investeringskomiteen til å følge opp gjennomføringen av anbefalingen og å rapportere til Rådet senest fem år etter at den er vedtatt, og deretter etter behov.

Kilder

Capobianco, Gillard and Bijelic (2015), "Competition law and responsible business conduct", Background Note for the 2015 Global Forum on Responsible Business Conduct, OECD, Paris, <https://mneguidelines.oecd.org/global-forum/2015GFRBC-Competition-background-note.pdf>.

ILO (2017), ILO Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Enterprises and Social Policy, 5th Edition, www.ilo.org/empent/areas/mne-declaration/lang--en/index.htm

ILO (1998), ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, <https://www.ilo.org/resource/conference-paper/ilo-1998-declaration-fundamental-principles-and-rights-work-and-its-follow>

ILO (1981), Occupational Safety and Health Convention, https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312300:NO

OECD (2018), OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains in the Garment and Footwear Sector, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-due-diligence-guidance-for-responsible-supply-chains-in-the-garment-and-footwear-sector_9789264290587-en.html

OECD (2017a), OECD Due Diligence Guidance for Meaningful Stakeholder Engagement in the Extractive Sector, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-due-diligence-guidance-for-meaningful-stakeholder-engagement-in-the-extractive-sector_9789264252462-en.html

OECD (2017b), Responsible business conduct for institutional investors: Key considerations for due diligence under the OECD Guidelines for Multinational Enterprises, https://www.oecd.org/en/publications/responsible-business-conduct-for-institutional-investors_8b9e240a-en.html

OECD (2016a), OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-due-diligence-guidance-for-responsible-supply-chains-of-minerals-from-conflict-affected-and-high-risk-areas_9789264252479-en.html

OECD (2016b), OECD-FAO Guidance for Responsible Agricultural Supply Chains, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-fao-guidance-for-responsible-agricultural-supply-chains_9789264251052-en.html

OECD (2016d), Recommendation of the Council on Common Approaches for Officially Supported Export Credits and Environmental and Social Due Diligence, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0393>

OECD (2015a), G20/OECD Principles of Corporate Governance, OECD Publishing, Paris, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/11/g20-oecd-principles-of-corporate-governance_g1g56c3d/9789264236882-en.pdf

OECD (2015b), OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises 2015 Edition, OECD Publishing, Paris. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/11/oecd-guidelines-on-corporate-governance-of-state-owned-enterprises-2015-edition_g1g5a749/9789264244160-en.pdf

OECD (2015c), Policy Framework for Investment 2015 Edition, OECD Publishing, Paris. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/09/policy-framework-for-investment-2015-edition_g1g3e67f/9789264208667-en.pdf

OECD (2015d), OECD Recommendation of the Council on Public Procurement, <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0411>

OECD (2011), OECD Guidelines for Multinational Enterprises, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-guidelines-for-multinational-enterprises_9789264115415-en.html

OECD (2009), OECD Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions (2009), <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0378>

UN (2011), UN Guiding Principles on Business and Human Rights, <https://business-humanrights.org/en/un-guiding-principles>

Utgitt av:
Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv
www.ansvarlignaringsliv.no

Bestilling av publikasjoner:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonskode: E-1040-B

Design: Anagram AS

Trykk:
Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
2026

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper anerkjenner og fremmer de positive bidragene næringslivet kan gi til økonomisk, miljømessig og sosial utvikling. Samtidig erkjenner de at næringsvirksomhet kan føre til negative konsekvenser knyttet til arbeidstakere, menneskerettigheter, miljø, korrupsjon, forbrukere og selskapsstyring.

Denne veilederen hjelper selskaper med å forstå og gjennomføre aktsomhetsvurderinger for ansvarlig næringsliv. Den søker også å fremme en felles forståelse av ansvarlig næringsliv blant myndigheter og andre interessenter.



Norges kontaktpunkt
for ansvarlig
næringsliv

